

Verdeel en Heers

Een studie naar sociale uitsluiting en actieve burgerparticipatie in Cochabamba, Bolivia

Deze Masterthesis is ingediend ter afronding van de Master Culturele Antropologie:
Multiculturalisme in vergelijkend perspectief

Naam : Marlieke Kieboom
Studentnummer : 0207667
Begeleider : Dr. Wil G. Pansters
Instelling : Universiteit Utrecht
Datum : 31 januari 2007
Email : marlieke_nz@hotmail.com

Cover : Schoolkinderen krijten op schoolbord op basisschool 'Rosario'
Foto : Marlieke Kieboom
Ontwerp : Martijn Homan

Ik wil deze scriptie graag opdragen aan Matilde,
para que tengas el valor y la esperanza para ir adelante,
en aan *mi ch'oqita* Jocelyn,
para que creas en ti misma y que Bolivia se mejore

Today's city is the most vulnerable social structure ever conceived by man

Duits-Amerikaanse socioloog Martin Oppenheimer
Uit: *Urban Guerilla*, 1970: 141

Inhoudsopgave

Lijst met afkortingen	5
Glossarium	6
Plattegrond 1 : Bolivia	7
Plattegrond 2 : Cochabamba	8
Plattegrond 3 : Villa Esperanza	9
Proloog	10
1. Inleiding: Cochabamba, stad van de tegenstellingen	12
§ 1.1 Onderzoeken in Cochabamba	17
2. Noord en Zuid, een ander geluid	21
§ 2.1 Exodus en Chaos	26
§ 2.2 Een blind oog	28
§ 2.3 Ley de Participación Popular	32
3. Villa Esperanza, water voor iedereen?	36
§ 3.1 OTB Villa Esperanza	37
§ 3.2 Samen staan we sterk	40
§ 3.3 Oude kern en nieuwe kern	41
§ 3.4 Water voor iedereen?	43
§ 3.5 Verdeel en Heers	45
4. Van A naar Beter: grensoverschrijdende initiatieven	50
§ 4.1 Coöperatie en identificatie naar behoefte	51
§ 4.1.1 De politieke partij	51
§ 4.1.2 Het familieverband en territoriale identificatie	52
§ 4.1.3 Junta Escolar	53
§ 4.1.4 Taxi-Trufi Villa Luz-Esperanza	54
§ 4.2 Heers en verdeel!	57
5. Conclusie	59
Epiloog	62
Bibliografie	63
Bijlage 1 : Reflectie	71
Bijlage 2 : Organigram bestuurlijk systeem Bolivia	73
Bijlage 3 : Lijst informanten	74
Bijlage 4 : Bijgewoonde vergaderingen en bijeenkomsten	75
Bijlage 5 : Survey	76
Bijlage 6 : Inventarisatie resultaten	78

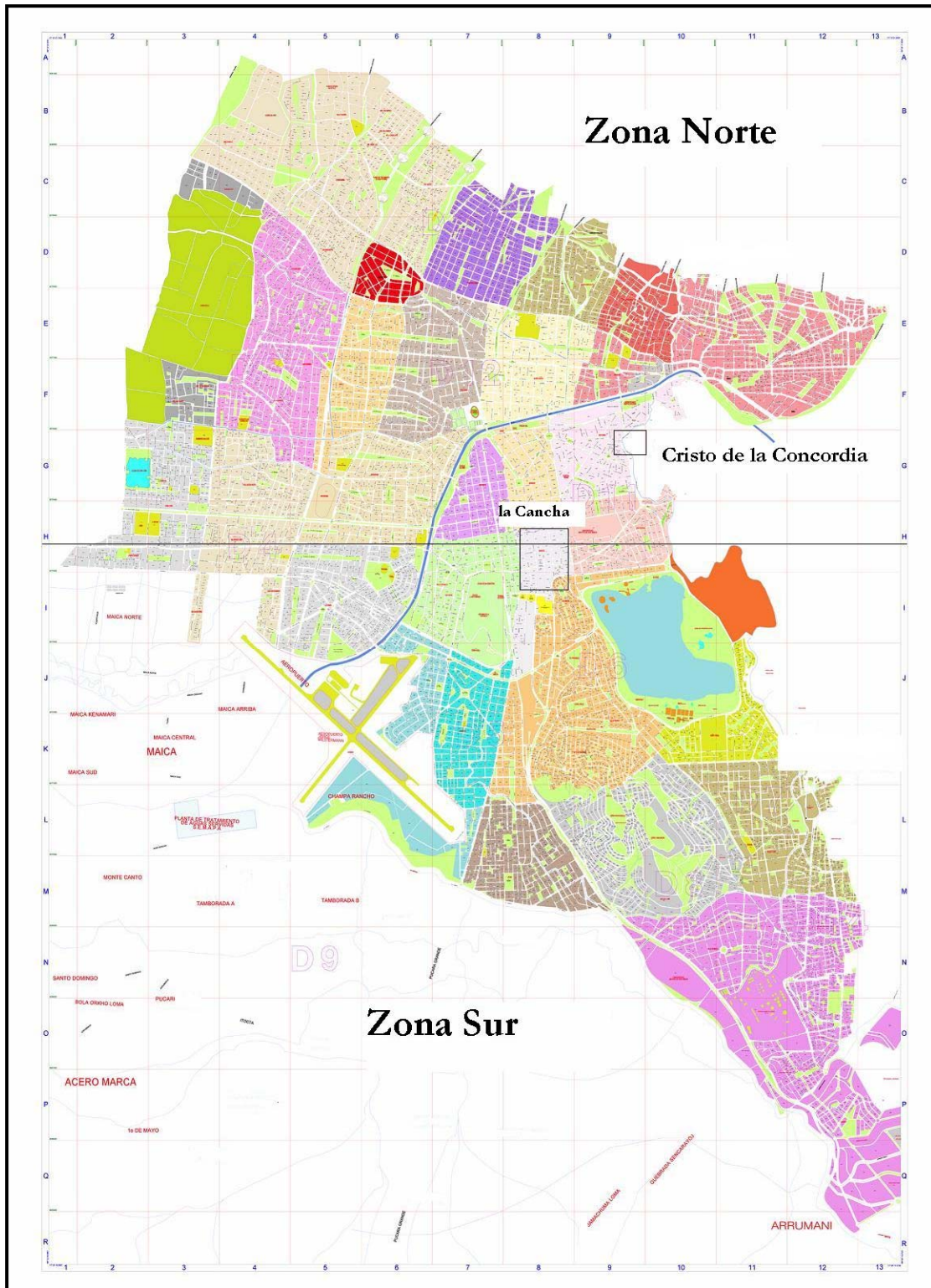
Lijst met afkortingen

CV	Comité de Vigilancia, controlebestuur
IMF	Internationaal Monetair Fonds
LPP	Ley de Participación Popular, Wet op Volksparticipatie
MAS	Movimiento al Socialismo, partij van huidige president Evo Morales, tevens is het een acroniem. Het Spaanse woord <i>más</i> betekent 'meer'
MIR	Movimiento Indígena Pachakuti, voormalige partij van Felipe Quispe
NGO	Niet-gouvernementele organisatie
OTB	Organización Territorial de Base, buurtcomité, bestuur inheemse gemeenschap
POA	Plan Operativo Anual, jaarlijks werkplan
SEMAPA	Servicio Municipal de Agua Potable de Cochabamba, gemeentelijk waterbedrijf
UNDP	United Nations Development Program
UN	Unidad Nacional, politieke partij in Bolivia
VN	Verenigde Naties

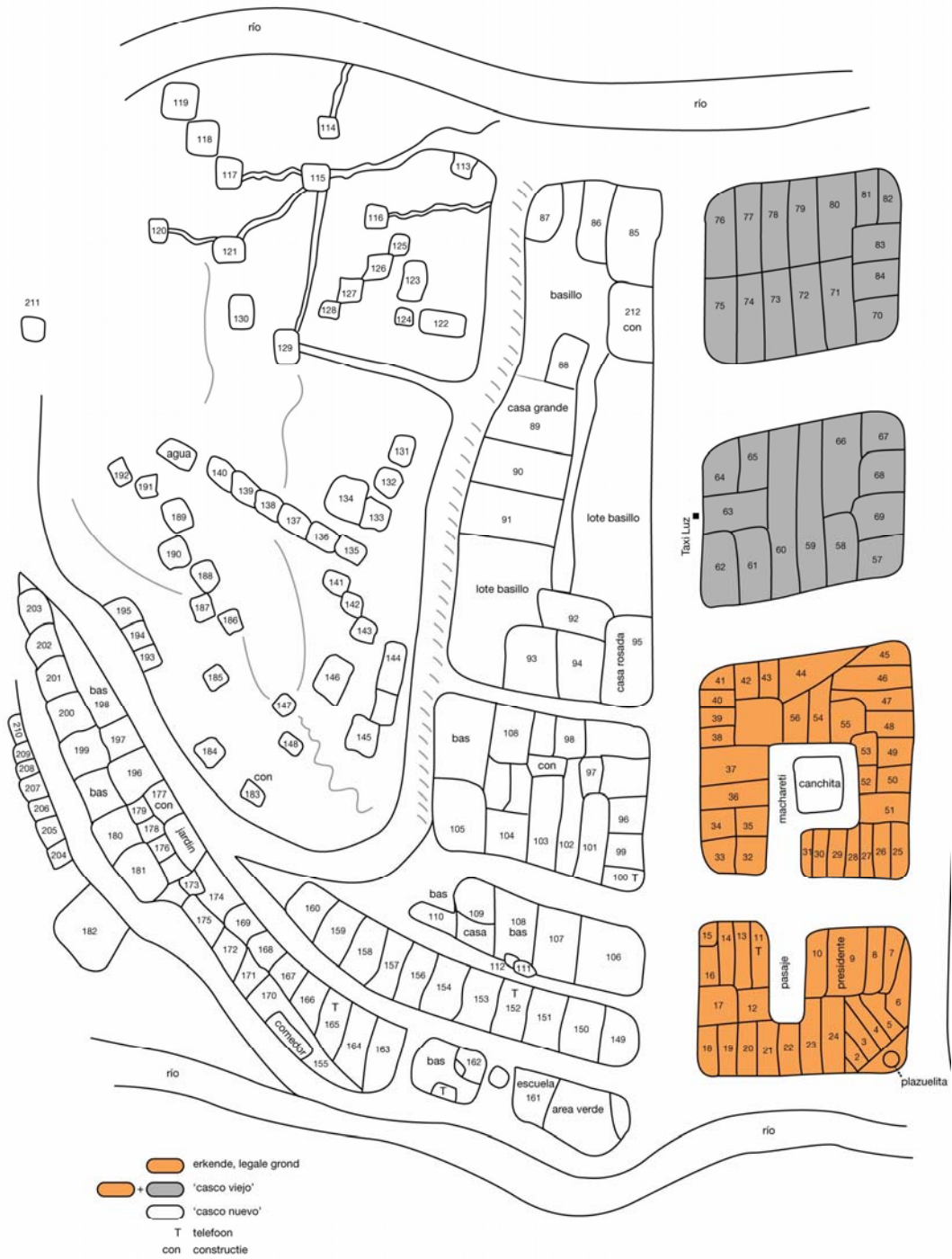
Glossarium

<i>Adobe</i>	Mengsel van klei, riet en stenen, constructiemateriaal voor huizen
<i>Aguatero</i>	De watervrachtwagen die eens in de twee dagen langs komt
<i>Area verde</i>	Groen gebied
<i>Aymara</i>	Inheemse taal en volk uit het Andesgebied
<i>Boliviano</i>	Persoon uit Bolivia, tevens de nationale munteenheid
<i>Campesino/a</i>	Boer, ook: persoon met inheemse achtergrond
<i>Camba</i>	Persoon uit de laaglanden van Bolivia, het oosten.
<i>Cancha</i>	Markt van Cochabamba, tevens Spaans voor 'markt'.
<i>Casco viejo</i>	Oude kern, refereert aan verdeling Villa Esperanza
<i>Casco nuevo</i>	Nieuwe kern, refereert aan verdeling Villa Esperanza
<i>Ciudadano</i>	(Staats)burger
<i>Ciudad jardín</i>	Tuin stad, refereert aan oud stadsplan voor Cochabamba
<i>Chicha /Chichería</i>	Boliviaans maïsbiert, wordt gedronken in een <i>chichería</i> , dranklokaal
<i>Cochabambino</i>	Inwoner van Cochabamba
<i>Comedor</i>	Eetgelegenheid, vaak bij iemand thuis
<i>Compañero/a</i>	Vriend, kameraad
<i>Cooperativa vecinal</i>	Buurtcoöperatie, vakbond
<i>Don/Doña</i>	Respectvolle aanspreekvorm, meneer/mevrouw
<i>Ex-colono</i>	Voormalige arbeider op landgoed van grootgrondbezitter
<i>Gente</i>	Mensen, deftige ondertoon
<i>Gringo/a</i>	Afhankelijk van de context: Amerikaan / buitenlander
<i>Hermano/a</i>	Broeder, zuster
<i>Humilde</i>	Persoon van bescheiden afkomst
<i>Ignorante</i>	Onwetend, dom persoon
<i>Indígena</i>	Persoon met inheemse achtergrond
<i>Indio</i>	Indiaan, denigrerende ondertoon
<i>Junta escolar</i>	Comité dat zich inzet voor verbetering van een school/onderwijs
<i>Junta vecinal</i>	Buurtcomité zonder formele erkenning
<i>K'hara</i>	Scheldwoord voor (blank) persoon met veel macht en geld
<i>Kolla</i>	Persoon afkomstig uit de Altiplano, hooglanden van Bolivia
<i>Loteador</i>	Illegale makelaar
<i>Maleducado</i>	Persoon die laag opgeleid of ongemanierd is
<i>Mamita</i>	'Moedertje', aanspreekvorm voor inheemse marktkoopvrouwen
<i>Mestizo</i>	Persoon met gemengde, Europees-inheemse achtergrond
<i>Municipio</i>	Gemeente
<i>Pagos</i>	Smeergeld, wordt betaald aan de politie
<i>Personaría jurídica</i>	Status van formele erkenning door gemeentebestuur
<i>Presidente</i>	President, voorzitter van een OTB bestuur
<i>Pueblo originario</i>	Inheems volk, inheemse gemeenschap
<i>Quechua</i>	Inheemse taal en volk uit het Andesgebied
<i>Ratero</i>	Dief
<i>Taxista</i>	Taxi-chauffeur
<i>Taxi-Trufi</i>	Collectieve taxi met een vaste route
<i>Trufi</i>	Kleine lijnbus met een vaste route
<i>Vecino/a</i>	Buurman/buurvrouw
<i>Villa Esperanzeños</i>	Inwoners van Villa Esperanza
<i>Wawa</i>	Quechua voor 'kind', wordt ook door Spaanstaligen gebruikt
<i>Zona Norte</i>	Noordelijke zone van Cochabamba, inwoner heet <i>Norteño</i>
<i>Zona Roja</i>	Rode zone, gevarenzone
<i>Zona Sur</i>	Zuidelijke zone van Cochabamba, inwoner heet <i>Sureño</i>

Plattegrond 2: Cochabamba

Plattegrond 3: Villa Esperanza

Proloog

‘Wie het deel niet in het geheel ziet, ziet in het geheel niet’

‘De Profeet’ (1927), Kahlil Gibran

Geïnspireerd door de woorden van Kahlil Gibran, heb ik gekozen voor een onderzoek op microniveau naar een kleine buurtgemeenschap in het zuidelijke, gemarginaliseerde gedeelte van Cochabamba, Bolivia. Ontmoedigende berichten over de onveiligheid en ondoordringbaarheid van dit onbekende zuiden van de grote stad, maakten mij alleen nog maar gemotiveerder om de strijd van de inwoners van Villa Esperanza tegen sociale uitsluiting op schrift te stellen. Anonieme armoede is eenvoudig te negeren: de televisie uit en de krant van tafel. Het is ook verleidelijk om te doen, de stortvloed aan negatieve berichtgeving heeft als connotatie dat er niets meer te redden valt, of creëert medelijden. Deze compassie is, net als angst, een slechte raadgever. Arme mensen zijn niet ‘zielig’, maar juist weerbaar, wendbaar, allerminst passief en strategisch daar waar nodig. Evenmin zijn zij naar de woorden van Anil Ramdas (Vrij Nederland, 9 december 2006) ‘verdrukte heiligen’. Zo vroeg één van mijn Boliviaanse informanten, vader van negen kinderen en taxichauffeur van beroep, mij op één van mijn laatste veldwerkdagen of ik geïnteresseerd was in wat ‘goede *business*’? Benieuwd op welk soort *business* hij doelde, trok ik een nieuwsgierige blik. Enthousiast wees hij naar mijn schoen en begon met wilde handgebaren uit te leggen hoe hij die open zou snijden, hoe er precies een halve kilo cocaïne in zou passen en hoe zijn vrouw mijn schoen weer netjes dicht zou kunnen naaien. Eenmaal in Nederland zou ik het spul kunnen verkopen, “*porque allá en tu país usan, no?*”¹. Het geld zou ik terug kunnen sturen naar een Boliviaanse rekening zodat zijn kinderen naar de middelbare school zouden kunnen gaan. Enigszins geschokt bedankte ik voor het aanbod, maar op weg naar huis kon ik een grijns niet onderdrukken. Noem zijn voorstel illegaal of immoreel, ik vond het getuigen van vernuft. Het wereltaandeel van de *Villa Esperanzeños* mag dan wel klein zijn, maar in hun eigen wereld is het van levensbelang.

Alleen was het mij niet gelukt om deze thesis te schrijven. Cochabamba en haar inwoners hebben mij een enerverende tijd geschonken. Familie Rivera zette haar deuren open en vormde vier maanden lang een veilige thuishaven. Dieter en Santiago, bedankt voor jullie tijd om mij de straattaal *k’ochalo* eigen te maken. Jullie maakten mij *streetwise*, iets wat ik zeker nodig had in de stadsjungle. Verder waren de inwoners van Villa Esperanza van onschatbare waarde. Ik ben jullie dankbaar voor het laten varen van jullie aarzelingen zodat ik een kijkje mocht nemen in jullie leven. Inderdaad, op deze manier vindt jullie verhaal weerklank ‘aan de andere kant van de wereld’. Echter zonder *el*

¹ Vrije vertaling : ‘want in jouw land gebruiken ze dat, toch?’.

presidente Don Estéban García had ik jullie nooit leren kennen. *Gracias a tí, caballero*. Tevens wil ik Neyza Oviedo Pábon, haar familie en Maria Lohman bedanken voor de hulp die zij bij mijn onderzoek geboden hebben.

Ook naar het thuisfront wil ik mijn dank uitspreken, jullie hebben heel wat geduld met mij gehad. Pap, mam en Evelien, jullie geloof en vertrouwen in mij is onbegrensd en gaf mij energie om af te maken waar ik aan begonnen was. Vrienden en vriendinnen, in voor- en tegenspoed bleven jullie aan mijn zijde. Studiegenoten Ellen, Frank en Pepijn, bedankt voor jullie opbouwende commentaar gedurende het hele traject. Tenslotte wil ik mijn dank uitspreken naar mijn begeleider Dhr. Dr. Wil Pansters. Je kalmte stelde mij immer gerust en met je kritische blik en scherpe opmerkingen daagde je mij uit om nieuwe grenzen te verkennen.

Een scriptie is nooit volledig af, de wereld draait tenslotte door. Toch wil ik er bij dezen een punt achter zetten. Opdat mijn bevindingen weerklank mogen vinden.

Marlieke Kieboom,

Januari 2007

1.

Inleiding: Cochabamba, stad van de tegenstellingen

“Hasta hoy siguen existiendo dos Cochabambas. Una Cochabamba en el Norte, la de los ricos, que tienen sus privilegios, sus ventajas. Y nosotros pobres, en la Zona Sur, no tenemos nada.”

Don Valério Cruz², Cochabamba, Bolivia ³

Eén op de twee wereldbewoners woont in het jaar 2007 in de stad. Deze prognose werd in juli 2006 gepresenteerd als zijnde een ‘historisch moment’ op het door VN-Habitat georganiseerde ‘World Urban Forum’ (UN Habitat 2006: 1). In Bolivia is deze trend duidelijk waar te nemen. Sinds 1950 is het aantal stadsbewoners verdubbeld. Volgens de laatste cijfers woont nu 64 procent van de Boliviaanse bevolking in een urbane omgeving.⁴

Aan de voorspelling van UN Habitat dat één op de drie van deze toekomstige stedelingen zijn huis zal hebben in een marginale wijk in de periferie van de stad, werd in de internationale pers beduidend minder aandacht besteed. Don Valério Cruz uit Zona Sur, het zuidelijke gedeelte van de Boliviaanse stad Cochabamba, is één van deze meer dan één miljard stedelijke wereldbewoners. Op een warme zomerochtend spreekt hij vurig en met opgeheven hand vanaf een klein plateau zijn medebewoners toe. Het toegestroomde publiek luistert maar met een half oor. De brandende zon lijkt de aandacht voor problemen in Zona Sur, zoals onveiligheid en zwerfafval, evenals de afwezigheid van riolering, waterleiding en elektriciteit, enigszins weg te schroeven. Pas als Don Valério stelt dat deze problemen in het noorden van de stad afwezig zijn en de *Sureños*⁵ zich voor een betere toekomst moeten afscheiden om een eigen gemeente te vormen, ontwaakt de zo’n vierhonderd zielen tellende menigte. Stof waait op en *“Somos excluidos, queremos separarnos!”*⁶ scanderend, loopt de groep richting het centrum. Daar houdt het protest nog even aan, alvorens de stemmen langzaam uitsterven en opgenomen worden door het sonore geluid van stationair draaiende motoren in de eeuwige files die de stad rijk is.

De moderne stad is een plek waar *apartheid à rebours* lijkt te regeren: zij die het zich kunnen veroorloven, verlaten de vuiligheid en misère van de plekken waar minder mobiele mensen toe veroordeeld zijn. Deze weerbarstige vorm van apartheid zorgt volgens de socioloog Zygmunt Bauman

² Vanwege veiligheidsredenen zijn alle namen van personen en plaatsen in deze thesis gefingeerd. De namen zijn in overleg met de auteur mogelijk op te vragen.

³ Don Valério Cruz zegt: ‘Tot aan vandaag bestaan er twee Cochabamba’s. Een Cochabamba in het noorden, dat van de rijken, die hun privileges en voordelen hebben. En wij armen, in Zona Sur, wij hebben niets.’ Uitspraak gedaan tijdens een volksvergadering in Zona Sur met als doel een eigen gemeente te creëren voor het zuidelijke gedeelte van de stad, 21 maart 2006.

⁴ http://www.unicef.org/infobycountry/bolivia_statistics.html

⁵ In Cochabamba wordt met het woord *Sureño* gerefereerd aan een inwoner van Zona Sur, een inwoner van Zona Norte is een *Norteño*.

⁶ Vertaling: ‘Wij zijn buitengesloten, we willen ons afscheiden!’, bijeenkomst 21 maart 2006, Cochabamba.

voor afnemende communicatie en een onzichtbare grens tussen een mobiele, rijke elite en een immobiele, arme meerderheid (1998:86). Mobiliteit lijkt in de huidige context van mondialisering steeds vaker een kostbaar goed, terwijl het niet voor een ieder is weggelegd. Zona Sur in Cochabamba is zo een plek waar een 'immobiele meerderheid' woont. Met de gedachte elders een beter bestaan op te bouwen, verhuizen Bolivianen sinds eind jaren tachtig massaal vanuit het rurale achterland naar het zuidelijke deel van deze stad. Een alternatief om zich ergens anders in Cochabamba te vestigen, is er doorgaans niet want de beperkte financiële middelen laten het niet toe om dure grond in het Noorden van de stad te kopen. Dagelijks schuiven er in Zona Sur nieuwe mensen aan, soms verhuizen er zelfs hele dorpen in één keer.⁷

De stad vormt een ruimte waarin nieuwkomers kwetsbaar zijn. In een voor hen onbekende omgeving proberen zij, ontdaan van bekende culturele patronen en familienetwerken, een nieuw bestaan op te bouwen. In een context waar middelen schaars zijn, kan onderlinge competitie ontstaan om de toegang tot deze middelen. Daarnaast kunnen personen met economische en politieke macht zich door de komst van de nieuwkomers bedreigd voelen (Wimmer, 2002: 219). In een poging haar bevoorrechte positie te behouden, kan juist de kwetsbaarheid van deze nieuwkomers uitgebuit worden. In Cochabamba bestaan de 'nieuwkomers' vooral uit inheemse migranten van het platteland. Temidden van conflicten over landrechten en de beschikbare banen, creëren zij in Zona Sur zonder schoon drinkwater, elektriciteit of riolering, een nieuw 'thuis'. Dit gaat in hun ogen moeizamer dan in het noorden van Cochabamba, waar het leven aanzienlijk gemakkelijker en beter lijkt te gaan. Bij een bezoek aan de stad worden de verschillen tussen Zona Norte en Zona Sur onmiddellijk zichtbaar. In Zona Norte staan riante villa's en is de bevolking overwegend blank of *mestizo*.⁸ In Zona Sur bestaan de huizen grotendeels uit *adobe*,⁹ maken roedels zwerfhonden de stoffige straten onveilig en hebben de bewoners voornamelijk een Quechua of Aymara achtergrond. De migranten voelen zich mede door deze zichtbare en voelbare tegenstellingen op sociaal, politiek en economisch gebied, buitengesloten van een waardig bestaan in de sterk gepolariseerde stad.

Vanwaar deze grote tegenstellingen? Een rapport van de Wereldbank uit 2005 stelt dat in Bolivia de armoedecijfers en de etnische verdeling grotendeels parallel lopen.¹⁰ Dit is opmerkelijk te noemen, gezien het gegeven dat in 1994 de Boliviaanse grondwet is aangepast om deze sociale en economische verdeeldheid langs etnische lijnen tegen te gaan. Deze grondwetswijziging vond plaats

⁷ Tijdens mijn onderzoek in Cochabamba gebeurde dit in mijn onderzoeksgebied. In de nacht van 2 op 3 mei 2006 streek een voltallig dorp uit Arque neer op de achtergelegen heuvel van mijn wijk. Er volgden twee nachten van gevechten tussen de gevestigde bewoners en de 200 nieuwkomers. Uiteindelijk verlieten de nieuwkomers het in beslag genomen grondgebied en keerde de rust terug. In de laatste volkstelling van 2001 zijn geen cijfers verschenen over het exacte aantal migranten dat specifiek naar Zona Sur is getrokken.

⁸ Persoon met een gemengde, Europees-inheemse afkomst.

⁹ *Adobe* is een mengsel van klei, riet en stenen. In de zongedroogde *adobe* wordt veel gebruikt als materiaal voor het construeren van huizen.

¹⁰ <http://web.worldbank.org/wbsite/external/countries/lacext/0,,contentMDK:20505834~pagePK:146736~piPK:146830~theSitePK:258554,00.html>

naar aanleiding van hevige straatprotesten door inheemse bevolkingsgroepen begin jaren negentig. De regering besloot destijds voor het eerst tot officiële erkenning van de ‘multi-etnische en pluriculturele samenstelling’ van de Boliviaanse bevolking. Deze politieke insluiting houdt in dat iedere burger een gelijkwaardige status geniet waarbij actieve participatie in de multiculturele natiestaat voorop staat (Van Cott 2000: 176). De verwachting was dat de sociale en economische ongelijkheid langs etnische lijnen door een aantal nieuwe wetten verder af zou nemen. Eén van die wetten is de *Ley de Participación Popular* (LPP), de Wet op Burgerparticipatie. Via de LPP worden opbrengsten van de belastingen gelijk over de bevolking verdeeld zodat publieke basisvoorzieningen voor een ieder beschikbaar zouden worden. Actieve, directe inspraak van de burger vormt hierbij een belangrijk speerpunt. Volgens de LPP moeten buurtgenoten zich collectief organiseren in officieel erkende *Organizaciones Territoriales de Base* (OTB’s), buurtcomités die verbonden zijn aan een bepaald territorium. Een erkend OTB-bestuur moet haar burens vertegenwoordigen en kan financiële middelen aanvragen voor de aanleg van basisvoorzieningen ten behoeve van de leefbaarheid van een wijk.¹¹

De LLP vormt onderdeel van het programma *El Plan de Todos*, vertaald als ‘het plan van ons allemaal’, van ex-president Gonzales Sánchez de Lozada (Kohl 2003). Met de LPP wilde de regering een nieuwe, meer solide relatie creëren tussen burger en staat (Van Cott 2000:178). Verschillende wetenschappers menen dat een maximalistische inzet met betrekking tot volledige vertegenwoordiging van de bevolking en actieve deelname van iedere burger aan de rechtsstaat, onder bepaalde voorwaarden kan leiden tot een volwaardige democratie waarbij gevoelens van sociale uitsluiting *an sich* niet meer kunnen gedijen (Benhabib 2002: 131-132, 148-149; Tully 2002: 167, in: Hedetoft&Hjort 2002). Een wet als de LPP zou met haar dialogische, deliberatieve karakter een ultiem wapen tegen uitsluiting kunnen zijn. Ondanks haar twaalfjarige bestaan, heerst er echter ontevredenheid in zuidelijk Cochabamba. Een groot deel van de *Sureños* moet het nog steeds zonder publieke basisvoorzieningen stellen en leeft in onhygiënische, onveilige omstandigheden, terwijl het merendeel van de inwoners van Zona Norte een zichtbaar betere, maatschappelijke positie inneemt. Ook tussen zuiderlingen onderling bestaan economische en sociale verschillen, want niet iedereen in Zona Sur is verstoken van schoon water of elektriciteit. De ongelijkheid tussen de inwoners van Cochabamba veroorzaakt regelmatig massale protesten en blokkades die de stad dagenlang in haar greep houden.

In deze thesis wil ik de *Ley de Participación Popular* ter discussie stellen, en dan specifiek haar uitwerking in een stedelijke context. Ik vraag mij af of de sociale, economische en politieke uitsluiting van de zuidelijke bewoners van de stad Cochabamba verband houdt met de Boliviaanse wetgeving.

¹¹ Voor de volledige wet verwijs ik naar de uitgave van het *Ministerio de Decentralización y Participación Popular* op de site <http://www.congreso.gov.bo/11leyes/leyes/1551.htm>

Wordt zij door de LPP structureel tegengegaan of juist in stand gehouden? Ten tweede heb ik onderzocht wat de zuidelijke stedelingen ondernemen tegen de genoemde uitsluiting. Zijn zij werkelijk zo in ‘immobiel’ als wel werd gesteld?

Van februari tot en met mei 2006 heb ik voor deze thesis veldwerk verricht bij de OTB Villa Esperanza in Zona Sur van Cochabamba, Bolivia (zie kaart 3).¹² De informanten voor dit onderzoek bestaan voornamelijk uit de bewoners van Villa Esperanza en haar vertegenwoordigers in het OTB-bestuur. Ik heb de contacten van het bestuur gevolgd tot aan het niveau van ondergemeente (zie organigram bijlage 2). Een afbakening was gewenst omdat het politieke spel op hoger niveau te ondoordringbaar werd om in een kort tijdsbestek te onderzoeken.

Er zijn diverse publicaties verschenen over de uitkomsten van de *Ley de Participación Popular* in rurale gebieden (Antezana 2004; Ayo 2004; Nijenhuis 2002; Vasquez Perez 2001) en op nationaal politiek niveau (Barbery Anaya 2005; Kohl 2003). Deze publicaties zijn voornamelijk studies met een sociologische, economische of sociaal-geografische invalshoek. Afgezien van een enkele afstudeer thesis (Koster 2001), ontbreekt *à fond* antropologisch onderzoek naar de effecten van de LPP op migrantenbevolking in een urbane context. Gezien de groeiende stedelijke ontwikkeling die ik eerder in deze inleiding noemde, behoeft het onderwerp daarom onze onverdeelde aandacht. Verder noemt Canessa (2006: 262) een ander interessant perspectief. Sinds januari 2006 kent Bolivia haar eerste inheemse leider sinds de Spaanse overheersing, president Evo Morales.¹³ Zijn aanstelling betekent een grote, politieke omslag voor Bolivia omdat Morales en zijn partij Movimiento al Socialismo (MAS) een discours volgen waarin wordt gepleit voor een bredere politieke en sociale insluiting van Bolivianen met een inheemse achtergrond. Volgens Canessa heeft MAS zijn succes specifiek te danken aan zijn retoriek en tactiek, waarmee het naast zijn traditionele rurale achterban, ook de stedelijke, inheemse armen wist te mobiliseren. Om dit laatste gegeven geeft Canessa aan dat meer onderzoek over identiteitsvorming in een urbane context nodig is. Mitchell (2005: 184) dringt aan op uitgebreider onderzoek naar het succes en falen van decentralisering op een meer lokaal niveau. Het voorgaande meenemende, heeft een antropologische analyse van de uitwerking van de LPP op urbaan microniveau toegevoegde wetenschappelijke waarde.

In mijn onderzoek nemen doelbewust handelen en strategisch pleiten van mijn informanten een belangrijke plaats in. Waarom organiseren de inwoners van Villa Esperanza zich *juist* middels de door hen gekozen strategie(ën)? Welke identiteit willen zij tonen aan de buitenwereld en welke identiteit laten zij achterwege om de beoogde doelen te bereiken? Nuijten (1998: 2) stelt dat het definiëren van mensen in een benarde leefsituatie als ‘ongeorganiseerd, chaotisch, illegaal, corrupt of zelfs

¹² Het Spaanse *villa* staat voor ‘buurt’ maar kent ook de meer negatieve connotatie ‘achterstandswijk’.

¹³ Bolivia werd rond 1525 gekolonialiseerd door de Spanjaarden en in 1825 onafhankelijk verklaard. Desalniettemin werd het land bestuurd door blanke elites, die de inheemse meerderheid zoveel mogelijk uitsloot van sociale en politieke deelname aan de maatschappij.

achterlijk', afdoet aan het begrip over wat er werkelijk gaande is. Ook Goldstein pleit naar aanleiding van zijn onderzoek over lynchings en geweld onder *Cochabambinos* voor erkenning van een burger als actor. In zijn studie concludeert hij dat hun handelen wel degelijk blijkt geeft van gecontroleerde strategieën (2004: 4-5,25). Evengoed wil ik benadrukken dat doelbewust handelen geenszins een onbeperkte keuzevrijheid impliceert. Er bestaan sociale, economische en politieke beperkingen. De aandacht ligt dan ook bij de vraag hoe de bewoners van Villa Esperanza omgaan met de voorhanden zijnde mogelijkheden.

Verder behandel ik mijn uiteenzetting over collectief handelen in het kader van een Boliviaanse wet, namelijk de eerdergenoemde Wet op Burgerparticipatie (LPP). Ik heb voor dit onderzoek dankbaar gebruik gemaakt van haar gedetailleerde organisatie- en infrastructuur, maar ik wil vermelden dat mijn onderzoek zich ook buiten deze wettelijke begrenzing uitstrekt want '*where the action is, the ethnographer is not*' (Law, 1994). Ergo enkel de activiteiten van de bewoners binnen het territorium van de OTB onderzoeken, miskent mijns inziens de grensoverschrijdende ondernemingszin van haar bewoners. Tevens blijft op deze wijze ruimte behouden voor een kritische houding. Een OTB heb ik in dit schrijven om de genoemde redenen benaderd als een *sub-unit* van een groter geheel. Zij wordt geconditioneerd door culturele en politieke krachten van buitenaf en van binnenuit overschrijdt zij ook zelf haar grenzen door de interactie van haar bewoners in andere organisatiestructuren.

Tot slot wil ik de lezer met dit schrijven stimuleren bedachtzaam te zijn met betrekking tot de waardering van collectief handelen. In de wetenschappelijke literatuur en in de strategieën van ontwikkelingsorganisaties en bilaterale samenwerkingsverbanden¹⁴, is een invloedrijk discours waar te nemen dat zich focust op succesverhalen over politieke participatie en collectief handelen. Bolivia wordt in sociaal-geografische en ontwikkelingsstudies meer dan eens belicht als 'het welgeslaagde verhaal wat betreft collectieve actie en participatie' (o.a. Nijenhuis in Van Lindert 2006: 123). De sociologe Body-Gendrot waarschuwt voor deze positieve belichting (2000: 82): 'Sociale cohesie wordt beschouwd als een doel, maar ook als een noodzaak als het gaat om *local* en *good governance*'. Zij meent dat beschouwing van sociale cohesie binnen een collectief als 'noodzaak' leidt tot een tunnelvisie, waarin mensen die zich samen toelagen op oplossingen overmatig worden geprezen voor hun initiatieven. Personen die zich niet of nauwelijks organiseren, worden dan als vanzelfsprekend gedenigreed. Juist deze vernauwing verduistert volgens Body-Gendrot de werkelijke machtsverhoudingen en verantwoordelijkheden omdat mensen in benarde leefomstandigheden op deze manier zélf verantwoordelijk worden gehouden voor hun benarde situatie (2000: 80; zie ook Ferguson 1997: 132). Evenmin doet dit denkkader recht aan individuele

¹⁴ In de beleidsnotitie van het Ministerie van Buitenlandse Zaken : 'In de LAC regio is bevorderen van participatie de kern van de zaak' (2004: 7).

empowerment strategieën. In dit onderzoek wil ik daarom waken voor dergelijke eenzijdige interpretaties. Volgens mij is de aandacht in de ontwikkelingssamenwerking tot nu toe voornamelijk uitgegaan naar de vraag hoe mensen zich zouden moeten organiseren, gezien de waardering voor collectief handelen. Met deze thesis wil ik de aandacht verschuiven van buitenaf geïmplementeerde projecten voor *donor darling* Bolivia, naar een meer open, constructief kader waarin ruimte is voor onderzoek naar hoe mensen hun leven werkelijk regisseren dan wel zichzelf organiseren.

In de volgende paragraaf zal ik de gebruikte onderzoeksmethoden toelichten. Vervolgens zal ik in hoofdstuk twee de ruimtelijke en sociale segregatie tussen *Sureños* en *Norteños* in Cochabamba analyseren. Aan de hand van gegevens die ik met mijn veldwerk in Villa Esperanza heb verkregen, zal ik in hoofdstuk drie dieper ingaan op het functioneren van de OTB Villa Esperanza en de strijd van haar bewoners om publieke voorzieningen voor de wijk te verwerven. Hierbij zal ik de rol en de uitvoering van de *Ley de Participación Popular* ter discussie stellen. Bevordert of belemmert deze wet in een stedelijke context sociale, economische en politieke insluiting van de meest kwetsbare Boliviaanse burgers? Ligt sociale in- en uitsluiting wellicht zelfs ingesloten in het systeem van de LPP? Ik zal dit hoofdstuk illustreren met een casus over de problematiek rond de watervoorziening in Villa Esperanza. Aansluitend behandel ik in hoofdstuk vier hoe *Villa Esperanzeños* het hoofd bieden aan de obstakels die zij in hun strijd om betere leefomstandigheden tegenkomen. Berusten zij in hun maatschappelijke positie of bieden zij actief weerstand? Hoofdstuk vier bevat voorbeelden van ‘grensoverschrijdende’ initiatieven die door de inwoners van de wijk worden ondernomen, met in het bijzonder een casus over een transportprobleem. Mijn thesis sluit ik af met de conclusie.

§ 1.1 Onderzoeken in Cochabamba

Mijn onderzoek in de zuidelijke wijken van Cochabamba verliep moeizaam vanwege verschillende factoren.¹⁵ Tikkende op de plek waar normaal een polshorloge zit, verontschuldigde een informant zich meer dan eens met de uitspraak ‘¡La hora Boliviana, señora!’¹⁶. Aan een Boliviaan die te laat of geheel niet op een afspraak verscheen, raakte ik hoofdschuddend gewend. Een onderzoeker verkeert namelijk niet in een positie om een informant zorgvuldigheid te gebieden. Het wantrouwen van de Bolivianen, evenals *machismo*¹⁷ en de onveiligheid in de stad, waren zaken die enige creativiteit vereisten. Voor dit onderzoek is er per persoon of context gezocht naar een zorgvuldige afstemming van verschillende methoden en interviewtechnieken. Bij een afspraak met een invloedrijke persoon van het gemeentebestuur leidde een gestructureerd interview met topiclijsten en een taperecorder tot goede resultaten. Met deze professionele benadering werd ik als vrouwelijke onderzoeker

¹⁵ Voor een meer uitgebreide reflectie op de onderzoeksperiode verwijs ik naar bijlage 1.

¹⁶ Vrije vertaling: ‘Het Boliviaanse Uur, mevrouwetje’.

¹⁷ Een houding waarbij de mannelijke sekse zich superieur stelt aan de vrouwelijke sekse.

serieuzer genomen in een cultuur waar *machismo* aan de orde van de dag is. Echter tijdens het varkenshoeden met een sleutelinformant als Matilde, was het resultaat beter in een ongedwongen atmosfeer waar visitekaartjes en cassettes achterwege werden gelaten. Later schreef ik mijn meest interessante bevindingen op in mijn notitieboekje.

Participerende observatie is bij meerdere informanten gebruikt en deze onderzoeksmethode is *multi-sided* benaderd. De antropoloog Ulf Hannerz meent dat een onderzoekslocatie, in dit geval Villa Esperanza, niet mag worden beschouwd als een geïsoleerd eiland aangezien de mensen die er wonen in contact staan met personen en plaatsen buiten de afgebakende locatie. Een antropoloog behoort hierbij mee te gaan in de 'stromen van interactie' om de leefwereld van zijn informanten zo goed mogelijk te begrijpen (2003: 210). Om deze denkwijze in de praktijk te brengen, ging ik regelmatig mee naar de kerk van de familie Huari, bezocht ik met Neyza de universiteit en reed ik ontelbare ritten mee in de *taxi-trufi* van Don Bautista. Deze manier van onderzoek doen resulteerde in gegevens van grote waarde en verschaften mij inzicht in de manier van denken en (onder)handelen van mijn informanten.

Er waren dagen bij dat ik onverrichter zake terugkwam uit het veld. Het resultaat was hoogstens een zonnesteek en een koek van stof die aan mijn huid geplakt leek. Naarmate er meer van zulke dagen volgden, werd ik onrustig. Mijn ervaring is dat gesloten deuren uitnodigen tot het proberen van andere sleutels. Van deze 'sleutels' wil ik er twee in het bijzonder toelichten, namelijk mijn digitale fotocamera en mijn 'bijbaan' als juf op de basisschool van Villa Esperanza.

Mijn digitale fotocamera bleek als methode zeer lucratief. De ongekende fascinatie van mijn informanten voor het kleine apparaat met haar ingebouwde *tele chiquitito* (kleine televisie) viel mij op. Uiteindelijk heeft de camera als onderzoeksmethode een centrale rol ingenomen en leverde het een aantal belangrijke voordelen op. Het toestel zorgde ten eerste voor meer en betere contacten die ik vanwege het bestaande wantrouwen anders niet of langzamer had kunnen leggen. Nieuwsgierige burens van informanten nodigden mij uit om ook foto's van hen te maken. De afdrukken van de digitale versies gaven dan een legitieme reden om terug te keren naar de desbetreffende personen. Dankzij dit moderne hulpmiddel breidde mijn sociale netwerk zich uit. Ten tweede nam door middel van mijn camera de reciprociteit tussen mijn informanten en mijzelf toe. Ik meen dat onderzoek doen een bezigheid is die in essentie vrij eenzijdig en passief kan zijn: je vraagt veel informatie en tijd van je informanten, maar wat kun je teruggeven? De disbalans die ontstond, bracht mij dikwijls in verlegenheid. Dankzij mijn camera vond ik een geschenk dat enerzijds de onderzoeksethiek zo min mogelijk verstoortte en anderzijds de informant tevreden stemde want foto's zijn in Bolivia een geliefd, doch kostbaar bezit. Op de derde plaats kwam ik door de foto's te weten op welke manier mijn informanten zichzelf graag toonden aan de buitenwereld. Ik maakte niet alleen door henzelf geënceneerde foto's, ik liet mijn informanten zelf ook foto's maken van

onderwerpen die hen boeiden. De centrale thema's van deze foto's vertelden mij iets over zaken die in hun leven belangrijk zijn. Familiekiekjes en foto's van bezittingen bleken populair. Er werd met gepaste trots geposeerd en de foto werd direct besproken en bekritiseerd aangezien die meteen op het scherpje bekeken kon worden. Toch waren de onderwerpen die volgens informanten *niet* geschikt waren voor de gevoelige lens, voor mij als onderzoeker interessanter. Armoedige leefomstandigheden en snotneuzen werden voor de lens angstvallig vermeden en de krukken die normaal de handicap van Doña Victoria verraden, werden voor de foto weggemoffeld (zie foto 1). Dit toonde hun bewuste selectiviteit over hun imago: welk beeld wilden ze zichtbaar maken aan de buitenwereld? De digitale camera bleek uiteindelijk een waardevol instrument voor mijn onderzoek en het zorgde voor de nodige interactiviteit waarnaar ik op zoek was.¹⁸

Foto 1: *Doña Victoria mét haar kinderen, zónder krukken*

¹⁸ Voor meer informatie over het gebruik van de camera als onderzoeksmethode verwijst ik naar de schrijfster Sarah Pink en haar boeken over visuele antropologie, zoals *Doing Ethnography: Images, Media and Representation in Research*, 2001, London: Sage

De tweede onderzoeksmethode om vertrouwen te winnen bij mijn informanten en tegelijkertijd meer informatie te verzamelen over het reilen en zeilen van Villa Esperanza, was meedraaien bij de kleuterklas op het lokale schooltje 'Rosario'. Als hulp-juf vertelden moeders mij hun problemen in hun thuissituatie en ik won aan een zeker respect. De kinderen zelf waren onbevangen en nodigden mij sneller bij hen thuis uit dan hun ouders. Ik was mij terdege bewust van het feit dat mijn rol als onderzoeker in deze context minder duidelijk was. Volgens Dewalt&Dewalt (2002: 197) draagt een onderzoeker de morele verplichting om zijn intenties als onderzoeker te allen tijde kenbaar te maken omdat een informant het recht heeft om te weten dat hij of zij deelneemt aan een onderzoek. Anonimiteit in het onderzoeksverslag zou tevens te allen tijde moeten worden gewaarborgd. De schrijvers noemen dit *informed consent*. Met *informed consent* ben ik situatiegebonden omgegaan. Een mededeling dat ik mijn gesprekspartner 'onderzocht', kon een boeiende conversatie verstoren. Daarnaast was het merendeel van mijn informanten ongeschoold. Woorden als 'onderzoek' en 'universiteit' leverden eerder angstgevoelens en beschuldigingen van misplaatst voyeurisme op, dan dat ze voor een positief resultaat zorgden. Ik heb geprobeerd om iedere keer een gedegen afweging te maken omtrent de vraag in welke mate open te zijn in zake mijn intenties zonder daarbij de onderzoeksethiek uit het oog te verliezen.

2.

Noord en Zuid, een Ander geluid

‘Aquí en el Sur, trabajamos como negros para vivir como blancos’

Don Bautista, taxichauffeur¹⁹

Don Bautista zit hoofdschuddend in zijn taxi. Zijn opmerking slaat een leegte in zijn overvolle voertuig dat overwegend geladen is met kippen, groenten, fruit van marktvrouwen die op weg zijn naar huis na een lange werkdag op de *Cancha*. De *Cancha*, Spaans voor markt, vormt de scheiding tussen het noordelijke en het zuidelijke gedeelte van de stad en is het kloppende hart van de stad²⁰. Tevens lijkt het een onzichtbare grens tussen arm en rijk. De stad aan de noordelijke grens van de markt geeft een economisch welvarende indruk, Cochabamba ten zuiden van de *Cancha* geeft met haar eindeloze sloppenwijken een geheel andere impressie. Iedere bezoeker aan Cochabamba zal het opvallen dat het transportsysteem eenzelfde scheidingslijn trekt. De wirwar van bussen, *trufis* en *taxi-trufis*²¹ raakt verstrikt rond de markt, alwaar ze zich vervolgens weer bevrijdt van de files om in tegenovergestelde richting dezelfde route af te leggen. Geen enkele transportlijn zet zijn weg door van noord naar zuid, alsof een onzichtbare magneet met haar tegenpolen deze stadsdelen uit elkaar houdt. Hetzelfde geldt voor de inwoners. “Wat? Wil je naar Zona Sur? Nou, dat is me in twintig jaar chauffeurs nog maar één keer eerder gebeurd. En dat was ook een *gringa*. En, hebben ze je nog niet beroofd?”, vroeg een chauffeur mij toen ik in Zona Norte zijn taxi instapte. De *Cancha* daargelaten lijken noorder- en zuiderlingen weinig met elkaar in aanraking te komen. Het enige dat hen wellicht figuurlijk verbindt, is *Cristo de la Concordia*, het grootste Jezusbeeld ter wereld en beschermheer van Cochabamba (zie foto 2). Precies op de scheidingslijn tussen noord en zuid, op een heuvel midden in de stad, strekt zijn rechterhand uit over Zona Norte en zijn linkerhand over Zona Sur. Met het gezicht waakt Jezus over het centrum van de stad, alsof zijn strakke blik en discoverlichting die vanuit alle windrichtingen te zien is, de noord-zuid verbintenis gebiedt.²²

¹⁹ Vrije vertaling: ‘Hier in Zona Sur werken we als zwarten om als blanken te mogen leven’. Don Bautista, 2 april 2006, Cochabamba.

²⁰ De *Cancha* van Cochabamba is tevens de grootste informele openlucht markt van Zuid-Amerika, R. Laserna 1995.

²¹ Een *trufi* is een kleine lijnbus die wordt uitgebaat door een privé eigenaar met meerdere *trufis*. Een *taxi-trufi* is een collectieve lijntaxi, uitgebaat door wijkbewoners verenigd in een vakbond. Voor een rit in de *trufi* en de *taxi-trufi* wordt evenveel betaald, terwijl de *taxi-trufi* sneller is.

²² De recent aangebrachte discoverlichting heeft veel stof doen opwaaien. De discussie gaat over de vraag waarom het stadsbestuur \$80.000 (110 Boliviaanse minimum jaarsalarissen) kan spenderen aan discoverlichting voor het Jezusbeeld, maar datzelfde bedrag niet vrij wil maken voor watervoorzieningen in het zuiden van de stad, zie http://www.democracyctr.org/blog/archives/2006_09_01_democracyctr_archive.html

Foto 2: Cristo de la Concordia, vanuit het centrum van Cochabamba

Ruimtelijke segregatie gaat in Cochabamba gepaard met menig oordeel over ‘de ander’.²³ De inwoners uit het noorden spreken met afgrijzen over Zona Sur als een *zona roja*, waar geweld, criminaliteit, alcoholisme en incest aan de orde van de dag zouden zijn. Het woord *campesino* (boer) wordt als synoniem voor inwoners van het zuiden gebruikt, evenals ‘migrant’. De term *campesino* is door president Víctor Paz Estensoro ten tijde van de Boliviaanse, sociale en rurale revolutie in 1952 ingevoerd ter vervanging van de benaming *indio* (indiaan). Op deze manier trachtte Paz Estensoro met zijn elite de etnische, collectieve identiteit van de meerderheid van de Bolivianen te ontcrachten en te transformeren naar een economische klasse. Deze klasse wilde hij vervolgens onderwerpen aan grote bedrijven in de mijnbouw en oliewinning, waarin hij zijn persoonlijke aandelen had (Canessa 2000b: 123; Klein 2003: 213). Verder verspreidde hij zijn macht door authentieke, inheemse organisatiestructuren om te zetten in vakbondsstructuren die op hun beurt in een overkoepelende organisatie werden verbonden met de staat. Mensen met verschillende etnische achtergronden moesten allen het gevoel krijgen Boliviaan te zijn. Een inheemse identiteit mocht in dit *mestizaje* proces zodoende niet langer bestaan (Van Cott 2000: 126-127; Canessa 2000b: 122). Echter een meerderheid van de Bolivianen zag zich ondanks het discours van Paz Estensoro, uitgesloten van politieke deelname en staatsinkomsten op basis van haar etnische achtergrond, want de macht bleef grotendeels in handen van een blanke elite. Zo een sluiting langs etnische grenzen vormt volgens Andreas Wimmer (2002) een voedingsbodemp voor politieke conflicten.

In het licht van een internationaal aangestuurd discours waarin meer aandacht ontstond voor etnische verscheidenheid²⁴ en van binnenuit geuite onvrede over het neo-liberale beleid en vergaande marginalisering van de inheemse bevolking, ontstonden begin jaren negentig dan ook

²³ Voor uitvoerig beschreven studies over urbane armoede in Cochabamba, verwijs ik naar de Boliviaanse econoom Roberto Laserna (2005: 100-103) en de sociaal-geografe Maria del Carmen Ledo García (2002).

²⁴ Zie ILO conventie 169, <http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/62.htm>

massale protesten van inheemse groeperingen in Bolivia (Crabtree 2005:59; Canessa 2006: 246, Van Cott 2000: 262). Onder druk van deze protesten, maar ook om een steeds luider wordende, internationale eis om aan *good governance* te voldoen²⁵, werd wederom een koerswijziging in het nationale discours aangebracht. Het destijds dominante denkbeeld van een homogene natiestaat waarin iedereen een gelijke, individuele burger of *mestizo* moest zijn, veranderde naar erkenning van groeperingen in een multiculturele natie die etnisch zeer complex in elkaar zit (Klein, 2003: 261). De term *campesino* werd nu weer vervangen door het woord *indígena*, wat ‘inheems persoon’ betekent. Bolivia is de eerste Latijns Amerikaanse natie-staat die dit heeft doorgevoerd. Volgens de laatste census identificeert 63 procent van de Bolivianen zichzelf als inheems. Daarvan noemt 30 procent zich Quechua, 25 procent Aymara en 8 procent behoort tot een andere inheemse bevolkingsgroep. Van de overige 37 procent noemt 25 procent zich *mestizo* en 12 procent zegt van Europese afkomst te zijn. Het land heeft met deze percentages na Guatemala de grootste inheemse bevolking van Latijns-Amerika (Van Cott 2000: 126; Canessa 2000b: 130).²⁶

In gesprekken met informanten uit Zona Norte over Zona Sur werd de term *indígena* zelden of nooit gebruikt. *Campesino* was populairder, al wekt deze benaming de onjuiste veronderstelling dat er in Zona Sur alleen personen wonen met een achtergrond in de agrarische sector. Woorden als *ignorante* (onwetend)²⁷, *maleducado* (laag opgeleid of ongemanierd) en *humilde* (van bescheiden afkomst) werden in één adem genoemd met *campesino*. Daarbij werd ook de uitspraak ‘*Ellos no tienen cultura*’ (‘zij bezitten geen cultuur’) herhaaldelijk gebruikt om hun gedachten over zuiderlingen kracht bij te zetten. Deze uitspraak is minstens opmerkelijk te noemen aangezien zij *campesinos* tevens erkennen als vertegenwoordigers van de Aymara en Quechua cultuur. De definitie van cultuur moet in deze zin dan ook opgevat worden als ‘gecivileerd’ of ‘beschaafd’, waardoor de uitspraak een zekere neerbuigendheid toont.²⁸

Naast de eerdergenoemde termen werd ‘migrant’ met regelmaat als synoniem gebruikt voor de *Sureño*. Het woord migrant wordt in Cochabamba met het woord ‘nieuw’ geassocieerd, of ‘niet van hier’. Feitelijk zijn de meeste mensen in Zona Sur binnenlandse migranten. Nieuwkomers zijn het evenwel niet, want veel gezinnen uit bijvoorbeeld Villa Esperanza wonen al twee decennia of langer in Cochabamba. Uit een kleinschalige survey die ik in Villa Esperanza heb afgenomen, blijkt dat de inwoners en hun kinderen zich inmiddels zelfs overwegend *Cochabambinos* voelen.²⁹ Het gegeven dat mensen uit Zona Norte geregeld óók elders vandaan komen, zij het met een andere economische achtergrond en veelal uit één van de grote steden zoals La Paz of Santa Cruz, wordt verder

²⁵ Voor de exacte inhoud van *good governance* zie: <http://www.unescap.org/huset/gg/governance.htm>

²⁶ Zie ook: <http://en.wikipedia.org/wiki/Bolivia> en <http://www.ine.gov.bo/cgi-bin/piwdie1xx.exe/TIPO>

²⁷ *Ignorante* is een lastig te vertalen woord en kan meerdere connotaties hebben. In dit kader betekent het woord ‘een persoon zonder opleiding’, met als bijtoon ‘dom, onwetend’.

²⁸ Voor een uitgebreide analyse over de geschiedenis van het begrip cultuur zie Kuper (1999).

²⁹ Deze survey heb ik afgenomen onder 76 gezinnen in Villa Esperanza. Meer informatie over de gebruikte onderzoeksmethode en resultaten, staat in bijlage 5 en 6.

genegeerd. De connotatie ‘niet van hier’ met het woord ‘migrant’ legitimeert verder het *idee-fixe* van *Norteños* dat zuiderlingen ook weer zullen vertrekken, alsof hen slechts een ‘tijdelijke verblijfsvergunning’ verstrekt is. Tenslotte merkte ik op dat noorderlingen menigmaal hun spijt betuigen over het lot van hun zuiderburen. Onafhankelijk van de inhoud van mijn verhalen over de ‘andere kant’ was de reactie van Sonia Rivera Suarez uit Zona Norte steevast “*Ai, ai, pobrecitos*”.³⁰

Waar baseren noorderlingen hun uitspraken over zuiderlingen op? Een enkeling daargelaten was niemand uit het noorden ooit in het zuiden geweest, noch kende hij of zij persoonlijk een zuiderbuur. De reden waarom ze niet naar ‘*el otro lado*’ (de ‘andere kant’) gaan, is angst om beroofd of vermoord te worden, of ze geven aan dat ze er simpelweg niets te zoeken hebben. “De winkels en de markt liggen tenslotte in het centrum”, verklaarde een vriend van mij eenvoudig. Bij gebrek aan interactie, zien of horen de noorderlingen niet dat in het zuiden ook mensen wonen met een academische opleiding en royale onderkomens, al zij het minder frequent dan in Zona Norte. Omgekeerd hebben mensen uit Zona Sur een vertekend beeld van hun noorderburen. Daar ‘aan de andere kant’ zou alles beter zijn, want ‘zij’ hebben kostbare bezittingen, privé beveiliging en degelijk onderwijs. Het leven in het noorden lijkt in zuidelijke ogen paradijselijk, want volgens het vertoog van Don Valério (zie inleiding) verrichten mensen in Zona Norte bijvoorbeeld nauwelijks zwaar werk. “Wij werken met onze handen en ‘zij’ [in zona Norte] profiteren alleen van het werk dat wij hier met onze handen verrichten.”³¹ De opvatting dat alle mensen in Zona Norte rijk zijn, is onjuist. De middenklasse woont er ook en die heeft het naar mijn eigen bevindingen lang niet zo eenvoudig als sommige *Sureños* denken.³² Bovendien bestaan er ook arme wijken in Zona Norte. Een voorbeeld hiervan is de wijk Pacata, een korte rit met de bus vanaf het huis van mijn gastfamilie Rivera in Zona Norte. In Pacata Alta zijn riolering en watervoorziening afwezig en staan her en der huisjes van *adobe* terwijl zwerfdieren het straatavval opruimen. Geografisch gezien ligt Pacata Alta in de noordelijke zone, maar haar inwoners leven in vergelijkbare omstandigheden als de *Sureños*.³³ Omwille van deze schijnbaar meer gunstige leefomstandigheden worden voor noorderlingen Spaanse termen als ‘*gente*’ en ‘*ciudadanos*’³⁴ gebruikt. Uit de wens van mijn informante Doña María leid ik af dat er een bepaalde status aan het woord ‘burger’ wordt meegegeven waarmee iemand graag geassocieerd wil worden: “Mijn zonen zijn doktoren in Argentinië, ik heb het hier goed in Zona Sur. Ik wacht op de dag

³⁰ Vrije vertaling: ‘Tjonge, jonge, zielige/arme mensen’, Gastmoeder, Cochabamba

³¹ Uit toespraak van Don Valério, 21 maart 2006, Cochabamba.

³² Ik verbleef tijdens mijn veldwerkperiode in een gastgezin uit de middenklasse. Een citaat uit een gesprek met mijn gastvader typeert het gevoel dat onder de middenklasse in Cochabamba leeft: “Eerder werd er naar de rijken geluisterd, onder Evo worden nu de armen gehoord, maar wij, *classe medio*, zijn tot nu op geen enkele manier politiek vertegenwoordigd terwijl ik het idee heb dat wij degenen zijn die het hardst werken en hun brood op de meest correcte manier verdienen. Waarom onderzoek je ons niet?.” Van: César Rivera, 11 maart 2006, Cochabamba.

³³ Deze wijk *Pacata Alta* kent een interessante geschiedenis van voormalige mijnwerkers die twintig jaar geleden besloten naar Zona Norte te gaan in plaats van Zona Sur. Een onderzoek naar deze OTB was gezien de aparte keuze zeker de moeite waard geweest, maar de OTB is in een gewelddadig conflict over politieke grenzen verwickeld.

³⁴ *Gente* staat voor ‘mensen’ en heeft een deftige ondertoon. *Ciudadanos* staat voor ‘burgers’.

dat ze mij óók *ciudadano* noemen. Niet *campesina*, of migrant, en van *mamita*³⁵ krijg ik al helemaal de kriebels.”³⁶

Interactie tussen *Sureños* en *Norteños* lijkt in Cochabamba schaars. De plaatselijke media dragen geenszins bij aan een realistische, evenwichtige beeldvorming. De dure en door de politiek gefinancierde kranten *La Opinión* en *Los Tiempos* vullen beiden dagelijks meerdere pagina's met berichtgeving van de politie over florierende misdaad en *lynchings* in Zona Sur en haar vermeende uitwassen daarvan in Zona Norte³⁷, om over de goedkopere sensatiekranten *Extra* en *Gente* maar te zwijgen. Gebrek aan informatie-uitwisseling kan volgens de antropologen Comaroff & Comaroff (1992: 6) verstrekende gevolgen hebben. 'In een systeem waarin men met *toegeschreven* culturele verschillen de structuur van ongelijkheid probeert te rationaliseren, zal etniciteit een overtuigende, existentiële realiteit zijn. Het is dit proces van reïficatie dat haar de valse verschijning van een autonome factor geeft.' Het reïficeren of verdinglijken van etniciteit wordt verder uitgewerkt door Gerd Baumann. Aan de hand van Berger&Luckmann (1967: 106, in: Baumann, 1999: 63-64) legt de antropoloog uit dat reïficeren staat voor de veronderstelling dat etniciteit een feitelijk, tastbaar product van moeder natuur is met een aantal vaststaande, karakteristieke kenmerken. Baumann meent dat etniciteit ten onrechte is 'verdinglijkt of geëssentialiseerd' want volgens hem is het in werkelijkheid een geconstrueerd product van menselijke handelingen en identificaties (ibid.). Hoe graag antropologen ook heden ten dage een discours prefereren waarin een collectieve identiteit wordt gedeconstrueerd en ontdaan van essentialistische opvattingen, in Cochabamba wordt van onderop een tegenovergesteld discours dagelijks gebezigd.³⁸

Samenvattend kan ik concluderen dat etniciteit dusdanig is verinnerlijkt in het taalgebruik van *Cochabambinos* dat het voor een natuurlijke waarheid wordt aangenomen. *Campesino* staat niet alleen voor 'boer', maar ook voor slecht opgeleid, ignorant én vertegenwoordiger van Aymara of Quechua cultuur. *Ciudadano* betekent onder meer een persoon die volledige burgerrechten geniet, maar ook staat het voor blank of *mestizo*, rijk en geprivilegieerd. Deze toegeschreven labels zouden gelden voor een gehele groep mensen. Essentialisering en daarmee gepaard gaande sociale uitsluiting en ruimtelijke segregatie is evident. Mijns inziens geschiedt essentialiseren van groepen mensen zeker niet zonder enig motief. Hoe zijn deze misvattingen of vooroordelen en het continu spreken over 'de ander' ontstaan?

³⁵ *Mamita* of 'moedertje' wordt vaak gebruikt om de inheemse koopvrouwen op de markt aan te spreken.

³⁶ Doña María, gelatine verkoopster uit Villa Esperanza met inheemse achtergrond, 21 mei 2006, Cochabamba.

³⁷ De identiteit van een vermeende misdadiger wordt, met alle gevolgen van dien, niet afgeschermd, maar met voor- en achternaam genoemd. Inheemse achternamen als Mamani, Choque en Condori komen veelvuldig voor, waardoor regelmatig de verkeerde personen scheef worden aangekeken. Zie www.opinion.com.bo en www.lostiempos.com

³⁸ Ook in de onderzoeksmethoden moet met deze werkelijkheid rekening gehouden worden (bijv. het aansturen op deconstrueren van identiteiten tijdens interviews), Hastrup & Olwig (1997)

§ 2.1 Exodus en Chaos

Een gedegen interpretatie omtrent de misvattingen tussen noorder- en zuiderlingen van Cochabamba behoeft een beknopte introductie van de historische context waarbinnen het stedelijke beleid van Cochabamba zich heeft gevormd. Het Boliviaanse platteland kent sinds 1985 een grote exodus richting de economische corridor Santa Cruz, Cochabamba, La Paz en haar satellietstad El Alto (Gill 2000: 6; Ledo Garcia 2002). Voor de explosieve groei bestaan verschillende oorzaken. Eén daarvan was de groeiende werkeloosheid in het midden van de jaren tachtig. Bolivia moest op aandringen van de Wereldbank en het IMF in het kader van de structurele aanpassing programma's (SAP's) een aantal grote staatsbedrijven privatiseren vanwege een torenhoge inflatie die het land teisterde. Vooral de sluiting van de tinmijnen rond Potosí en Oruro zorgde voor een grote migrantenstroom richting Cochabamba (Crabtree 2005:27). Ten tweede werd belastinggeld in die tijd vooral in de steden besteed omdat een kleine elite de stadsbesturen in handen had. Het Boliviaanse achterland heeft sterk onder deze economische centralisering te lijden gehad en zorgde voor een extra reden om naar de stad te migreren (Van Cott 2000:172). Daarnaast werd Bolivia in die tijd geteisterd door langdurige droogte (Goldstein 2004: 75) en als vierde zorgde het anti-drugsbeleid van de VS in de jaren '90 voor een grote toestroom van ex-cocaboeren uit de Chapare, de tropische regio van het departement Cochabamba (Baud 1993; Goldstein 2004; Laserna 2005). Tegenwoordig bestaat de aantrekkingskracht van de stad vooral uit reeds gevestigde familieleden, betere onderwijsvoorzieningen, een meer veelzijdig dieet en fysiek minder zwaar werk in een aangename klimaat (Laserna 1995, 2005; survey).

Officieel telt de stad Cochabamba 516.683 inwoners, maar sinds de volkstelling van 2001 geven onofficiële schattingen aan dat het inwoneraantal tegenwoordig mogelijk boven de één miljoen ligt.³⁹ Cochabamba is met het officiële inwoneraantal 'slechts' de derde stad van het land, maar kent sinds 1950 de sterkste groei.⁴⁰ Bijna 60 % van de bevolking van het departement (met dezelfde naam) Cochabamba leeft nu in een urbane context, waarvan 91 % in het 'metropolitane gebied'.⁴¹ Het oorspronkelijke idee voor Cochabamba sinds de kolonisering is er altijd één van orde geweest (Goldstein 2004: 75).⁴² Geflankeerd door het woeste Tunari gebergte moest de stad een weelde van paradijselijke tuinen, grote woningen en geordende infrastructuur voor de Boliviaans-Spaanse elite

³⁹ Gebaseerd op uitspraken van een medewerkster van Instituto Nacional Estadística (INE) die deze cijfers afleidt van het aantal aanvragen voor landlegalisering en een medewerker van het migratiebureau in Cochabamba op basis van aanvragen voor identiteitsbewijzen en geboortecertificaten.

⁴⁰ De groei van de stad begon in 1952 naar aanleiding van de sociale revolutie maar is sinds 1985 sterk gestegen. In 1950 woonde 24 % van de departementale inwoners van Cochabamba in de stad. In 1992 was dit percentage gegroeid naar 52% en bij de laatste volkstelling telde Cochabamba-stad 58 % van de inwoners (INE 2001). De verstedelijking groeide tussen 1976 en 1992 3,64 % per jaar en van 1992 naar 2001 met 4,19 % per jaar.

⁴¹ INE (2001) beschouwt Cochabamba-stad en de aangrenzende, provinciale steden Quillacolo, Sacaba, Tiquipaya, Vinto en Colcapirhua als het 'metropool gebied' of 'Cercado'. INE maakt in haar cijfers geen onderscheid tussen Cochabamba-stad en haar aangrenzende steden ondanks hun politieke grenzen. Dit weerspiegelt volgens INE de werkelijkheid omdat de steden volledig aan elkaar zijn vastgegroeid.

⁴² Cochabamba dankt haar naam aan de Quechua woorden q'hocha (moeras) en pampa (open vlakte) en staat voor vruchtbaarheid: <http://en.wikipedia.org/wiki/Cochabamba>

worden. Cochabamba als kloppend, economisch hart van Bolivia en zelfs Zuid-Amerika. Terwijl het gemeentebestuur de verstedelijking ‘vanaf de jaren vijftig al niet meer in de hand had, werd van het idee over de *Garden City* tot in de jaren negentig niet afgeweken’ (ibid.). De oude Don Juán, een gepensioneerd gemeenteraadslid, vertelde mij nog wel eens te mijmeren over ‘zijn’ *ciudad jardín*. Voor hem heeft deze benaming nog steeds iets idyllisch, een romantisch dorpsidee. Hij legde mij onder het genoegen van een kop thee uit dat het gemeentebestuur krampachtig haar bestaande grenzen wilde vasthouden, uit angst voor verstoring van het geordende stadsbeeld door uitbreiding met ongewenste nieuwkomers. Het bestuur deed dit door de gebieden rondom het centrum in de stadsplannen aan te duiden als *areas verdes*, groene gebieden waar niet gebouwd mocht worden.⁴³ Tot ver in de jaren zeventig werd het bestaan van het gehele zuidelijke stuk van de stad ontkend en bestonden officieel alleen het centrum en enkele noordelijke districten (zie kaart 2: Cochabamba).

De gevolgen van het veronachtzamen van de aanzwellende migratiestroom bleken desastreus voor zowel de stad en haar bewoners als de nieuwkomers. Eind jaren zeventig werd een uitbreiding met een aantal districten onvermijdelijk omdat de situatie met *loteadores* (handelaren in illegale grond) de pan uitrees. De meeste van hen zijn *ex-colonos* die bij de agrarische revolutie van 1952 grote percelen van een voormalige *hacienda* toegewezen kregen omdat werd besloten dat ‘het land bestemd is voor degenen die er op werken’ (Mendelberg, 1985: 46). De *loteadores* deelden hun stukken land op in kleinere percelen (*lotes*) en verkochten ze voor uiteenlopende bedragen aan migranten van het platteland. Het land werd kaal en vaak zonder papieren opgeleverd. Onder deze stukken waren ook percelen die het stadsbestuur van Cochabamba als ‘groen gebied’ had gemarkeerd, hierop mocht dus niet gebouwd worden. Echter de migratie verliep zo massaal en ongecoördineerd dat het gemeentebestuur de controle verloor. Huizen schoten als paddestoelen uit de grond en malafide makelaars verkochten, al dan niet fictieve, percelen aan onwetende nieuwkomers. Op deze manier ontstonden er in het zuiden van de stad Cochabamba hachelijke situaties zoals tekorten aan voedsel, drinkwater, hygiëne, onderwijs, afvalverwerking en strijd om landrechten en beschikbare arbeidsplekken (Goldstein 2004: 73).

Tot op de dag van vandaag verkopen *loteadores* legaal en illegaal land, met alle gevolgen van dien. Het stadsbestuur van Cochabamba lijkt nog steeds weinig aandacht te hebben voor het zuiden. Een aantoonbaar bewijs voor de passieve en ontkenkende houding van het stadsbestuur vormen de topografische kaarten van Cochabamba. Iedere toerist kan in het centrum van de stad een kaart kopen. Het is merkwaardig te noemen dat er gekozen is om uitsluitend het stadscentrum en de noordelijke zone af te beelden. Voor de onwetende toerist lijkt het zo alsof de kaart de gehele stad toont. Hieruit spreekt mijns inziens de wens de buitenlandse bezoeker af te schermen van Zona Sur,

⁴³ Don Juán, 15 maart 2006, Cochabamba

alsof het een lelijk litteken is dat bedekt moet blijven. Op het gemeentehuis van Cochabamba kon ik met brieven en stempels van mijn universiteit, visitekaartjes en een flinke portie geduld een topografische kaart van de gehele stad bemachtigen. Uiteindelijk bleek de meest recente en ‘volledige’ kaart uit 1999 te stammen, waarbij het district met Villa Esperanza als laatste was toegevoegd. Dit gegeven verbaasde mij enigszins want naar aanleiding van een bezoek aan de gebieden Pampa San Miguel en Mineros, 25 kilometer uit het stadscentrum, meen ik dat het gebied dat op de kaart wordt aangegeven als Zona Sur, in werkelijkheid minstens twee keer zo groot moet zijn.⁴⁴ Uit een kort vraaggesprek aan de deur van het gemeentehuis blijkt dat het bestuur onlangs is begonnen met een erkenningsprocedure van een 15^e district, maar er zouden onvoldoende financiële middelen beschikbaar zijn voor de vervaardiging van een nieuwe topografische kaart. In mijn opvatting vormt de kaart uit 1999 reeds een *understatement* van de werkelijke situatie, want zeven jaar na dato strekt Cochabamba zich ver buiten de aangegeven grenzen uit.⁴⁵ Uit deze *understatement* kan worden afgeleid dat, zowel vroeger als tegenwoordig, ‘bewoners van het eerste uur’ moeite hebben om Zona Sur in haar omvang en hoedanigheid te erkennen. Waarom is Zona Sur met haar bewoners al sinds jaar en dag de *bête noire* van zittende stadsbesturen en bewoners uit het noorden van de stad?

§ 2.2 Een Blind Oog

Het ontkennen van het bestaan van Zona Sur heeft grote gevolgen voor de bewoners van dit stadsdeel. In feite worden zij behandeld als *personae non gratae*, onwelkom in hun eigen stad. Zij worden onzichtbaar gemaakt en bijvoorbeeld niet betrokken bij nieuwe plannen om het politiesysteem te decentraliseren, waardoor hun veiligheid verder afneemt.⁴⁶ Uit een onderzoek van o.a. Goldstein & Roncken (2006: 8) blijkt dat de heersende werkeloosheid en het niet toekennen van een urbane status aan de grond waarop zuiderlingen wonen, ook de sociale en economische veiligheid van *Sureños* niet ten goede komen. De engelse uitdrukking ‘*to turn a blind eye*’ betekent ‘opzettelijk ergens over heen kijken’. Ik ben van mening dat deze uitdrukking toepasselijk is voor de houding van het stadsbestuur van Cochabamba. Verraadt de bestuurlijke stroperigheid een welbewuste strategie van de zittende elite om de zuiderlingen buiten te sluiten?

De passieve houding van het bestuur snijdt geen hout, gezien de huidige geweldsgolf niet alleen zuidelijk Cochabamba treft, maar de gehele stad in haar greep houdt (Goldstein 2004, 2005; Hinojosa

⁴⁴ Tijdens mijn veldwerkperiode was er een conflict gaande tussen bewoners van Pampa San Miguel, die hun land hadden gekocht van een *loteador*. In werkelijkheid had deze illegale landverkoper het land van de Universiteit San Simón verkocht. De dialoog is conflictief en zeer ingewikkeld. Zie artikel 21 april 2006, *La Opinión*.

⁴⁵ Zie Google-Earth kaart ter vergelijking.

⁴⁶ Vele politiestations in Cochabamba zijn onder- of onbemand en slecht uitgerust. De radio-politie die vanuit het centrum moet komen, doet er te lang over om op de plaats delict te arriveren. Mede vanwege de traagheid, maar ook wegens corruptie, zijn vele mensen het vertrouwen in het politieorgaan verloren. *Plan Estrella* moet onder de huidige prefect Manfred Reyes Villa zorgen voor meer politie in ieder district van de stad. Javier Rejas, hoofd van dit project, moest het antwoord op mijn vraag hoe de veiligheid van de mensen buiten de erkende districten kan worden gewaarborgd, schuldig blijven.

2006; La Opinión 15 mei 2006). De eerdergenoemde socioloog Wimmer heeft een belangwekkende theorie geformuleerd om deze processen van sociale uitsluiting te verklaren. Hij meent dat uitsluiting langs nationale of etnische lijnen een niet te vermijden bijproduct is van politieke modernisering en staatsvorming (2002:113). Zodra een staat territoriale grenzen vastlegt, moet ze haar 'verbeelde gemeenschap'⁴⁷ (de natie) een sociaal contract aanbieden (2002: 52)⁴⁸. Het sociale contract biedt in ruil voor belastingen en een aantal restricties op de persoonlijke vrijheid, politiek lidmaatschap (burgerschap) met het recht op een aantal collectieve goederen, namelijk stemrecht, voldoende sociale zekerheid, politieke vertegenwoordiging, gelijkheid voor de wet, toegang tot de economische infrastructuur en bescherming tegen willekeurig geweld (2002: 101). Dit proces leidt in Wimmers optiek onherroepelijk tot sociale sluiting omdat de staat het 'mobiliteitsregime' van een natie verheft tot een nationale aangelegenheid (2002: 63). Deze sociale sluiting kan op twee manieren tot uiting komen. Enerzijds kan er, op voorwaarde van het bestaan van een sterk georganiseerd maatschappelijk middenveld, een 'volledig nationaal cultureel compromis' ontstaan. Bij deze vorm van het compromis voelen burgers van de 'verbeelde gemeenschap' zich op basis van een gedeelde culturele identiteit collectief in hun belangen vertegenwoordigd door het politieke bestuur en ontstaat er nationale solidariteit (2002: 65). Deze nationale solidariteit heeft volgens Wimmer gezorgd voor sluiting langs nationale lijnen, ergo een restrictie op mobiliteit van mensen die niet tot de 'verbeelde gemeenschap' behoren, omdat mensen in het bezit van burgerschap zichzelf privileges hebben toegeëigend op basis van nationaliteit. De privileges vormen vervolgens een vruchtbare bodem voor xenofobische en racistische gevoelens jegens buitenlandse nieuwkomers omdat ze rivaliteit om bijvoorbeeld vestigingsruimte en arbeidsmogelijkheden kunnen veroorzaken (2002: 219). Anderzijds ontstaat bij een zwak georganiseerd maatschappelijk middenveld een 'onvolledig nationaal cultureel compromis' waarbij de etnische samenstelling van dominante staatselites de samenstelling van het volk onevenredig weerspiegelt. Het gevolg hiervan is etnische compartimentalisering van officiële instituties, waardoor burgers met een andere etnische achtergrond verminderde toegang tot collectieve goederen krijgen (2002: 66). Uitsluiting langs etnische lijnen is het gevolg, zeker in natie-staten waarin economische middelen schaars zijn en de opwaartse mobiliteit van mensen stukt ten gevolge van een economische crisis. De concurrentie om de prominentste posities kan zich in zo een klimaat eenvoudig uitbreiden tot een intern, etnisch conflict (Wimmer 2002).

⁴⁷ Deze gemeenschap is 'verbeeld' omdat de personen binnen deze gemeenschap elkaar nooit allemaal persoonlijk kunnen kennen.

⁴⁸ De term 'sociaal contract' is niet ontwikkeld door Andreas Wimmer, maar vindt zijn oorsprong in de politieke filosofie. Belangrijke 'contractdenkers' zijn John Locke, Jean-Jacques Rousseau en Thomas Hobbes.

Uit voorgaande paragrafen is gebleken dat burgerschap in Cochabamba vooral door inheemse bewoners van Zona Sur als ‘incompleteet’ wordt ervaren.⁴⁹ In Bolivia bestaat een ‘onvolledig compromis’ dat ik bevestigd zie in een gesprek met mijn informante Leonora Huari uit Villa Esperanza. Leonora is van inheemse afkomst en moeder van negen kinderen. Op een middag tijdens het aardappelschillen vertelde ze me het volgende: “Niemand kijkt naar ons om, weet je. Het stadsbestuur bestaat uit *k’haras* die geen idee hebben van onze werkelijke behoeften. Daarom lijden wij.”⁵⁰ In Quechua betekent het woord *k’hara* ‘blank persoon’, in Aymara betekent het ‘geplukt, kaal, haarloos’ (Albro 2005c: 434). Het woord *k’hara* wordt in Bolivia veelvuldig gebruikt als scheldwoord voor (blanke) mensen met veel macht en geld. Felipe Quispe, de voormalige leider van de Aymara partij *Movimiento Indígena Pachakuti* (MIR) noemde het politieke systeem van Bolivia meerdere malen gekscherend een *k’haracracia*, in plaats van een *democracia*. Het woord staat symbool voor een proces van uitsluiting langs etnische lijnen, zoals Wimmer die beschrijft.

Aan de hand van de theorie van Andreas Wimmer wordt het aannemelijk dat naarmate de competitie om collectieve goederen toeneemt, de creativiteit van mensen om strategieën te ontwikkelen die gericht zijn op het behoud van het recht op deze collectieve goederen zich ook versterkt. Eén zo een strategie is *othering*, wat inhoudt dat een groep mensen een andere groep systematisch en doelbewust als ‘de ultieme ander’ beschouwt en op deze plaats dan wel letterlijk (fysiek of ruimtelijk) of figuurlijk vastzet om haar vervolgens te kunnen domineren. De theorie vindt zijn oorsprong bij de Duitse filosoof G.W.F. Hegel. In een proces van *othering* wordt de nadruk gelegd op bestaande verschillen tussen groepen en er wordt onderstreept dat de verschillen incommensurabel zouden zijn. Er wordt niet gekeken naar verschillen binnen een groep of eventuele gemene delers. Hierdoor ontstaat een gevoel van vervreemding (Ghorashi 2001: 185). De hachelijke situatie waarin ‘de ander’ verkeert, wordt vervolgens omlijnd, vastgezet en specifiek aan de persoon zelf verweten. Deze vervreemding lijkt een afstand te creëren, waardoor het onmenselijk behandelen of geheel negeren van mensen zonder enig gewetensconflict beredeneerbaar of zelfs logisch wordt. Als extreme variant van deze ruimtelijke beperking noemt Bauman de fysieke afzondering van mensen die ‘ongewenst [crimineel] gedrag’ vertonen (1998: 106). Door *othering* wordt de schuldvraag voor het menselijk lijden van de ander in nevelen gehuld en wordt de verantwoordelijkheid over hun immobiele, benarde situatie aan de slachtoffers zelf toegeschreven.

De stuwende kracht achter het proces van *othering* is angst om de controle over de eigen, bevoorrechte positie kwijt te raken. In het geval van Cochabamba laat deze vrees zich omschrijven

⁴⁹ Sinds Evo Morales met zijn *Movimiento al Socialismo* (MAS) aan de macht is, wordt geprobeerd om deze realiteit tegen te gaan door zoveel mogelijk inheemse leiders op politiek prominente plaatsen te positioneren. In navolging van Wimmer’s theorie creëert hij hiermee een volgend ‘onvolledig cultureel compromis’, aangezien de blanke en *mestizo* middenklasse en elite zich niet vertegenwoordigd voelen door het huidige bestuur.

⁵⁰ Vecina Doña Leonora Huari, 28 maart 2006, Cochabamba.

als paniek om overspoeld te worden door een ‘urbane explosie’ van vreemdelingen die vervolgens land en collectieve goederen claimen (Goldstein 2004: 75). Bauman wijt deze angst aan het besef van de mobiele elite dat zij haar mobiliteit te danken heeft aan een veel grotere immobiele, lokale, niet-consumerende massa die staat te trappelen om deel te nemen aan de consumptiemaatschappij. Deze ‘massa’ is in die zin een innerlijke demon van de elite. Het is haar grootste nachtmerrie om haar mobiliteit te verliezen en daarom zal de elite er alles aan doen om de niet-consumerende massa daar te houden waar ze nu is om herverdeling van goederen te voorkomen (Bauman 1998: 97). Het beeld van die ‘ultieme ander’ moet versterkt worden, en dit gebeurt bijvoorbeeld door middel van het verstrekken van verkeerde informatie via kranten en televisie. Eerst was het een *indio*, die de hygiëne van de stad in gevaar zou brengen. Later was het de ongemanierde *campesino*, en tegenwoordig wordt het Aymara en Quechua volk gecriminaliseerd door hen hardvochtigheid toe te schrijven omdat geweld en het handelen volgens het ‘oog om oog, tand om tand’ principe ‘authentiek’ zouden zijn voor de Andescultuur (Goldstein 2004, 2005).⁵¹

De volgende uitspraken van informanten ondersteunen de theorieën van Ghorashi en Bauman. Don Juan gaf bijvoorbeeld aan dat de positie van zuiderlingen te wijten is aan eigen domheid: “Boeren zijn *ignorantes* omdat zij zich vestigen op stukken land die het stadsbestuur als groen gebied had aangewezen.” Een informant uit Zona Norte vond dat *campesinos* ongemanierd en onhygiënisch zijn omdat dit nu eenmaal “hun cultuur is die ze van het platteland hebben meegenomen.” Daarom houden ze illegaal dieren in een stedelijke omgeving en gooien zij hun afval op straat want “indianen weten van plastic nog steeds niet dat het niet zoets is als een verteerbare banaan”. Tevens sprak de informant zijn afkeer uit over hun persoonlijke hygiëne, *campesinos* zouden ‘onfris ruiken’ omdat zij zichzelf onvoldoende wassen want “dat deden ze daar op de *campo* ook niet en daarom worden ze vaak ziek”. Tenslotte vond hij dat de opvoeding van hun kinderen te wensen overlaat waardoor hangjongeren uit het zuiden het stadscentrum onveilig maken. “*Esos maleducados son una verguënza total para la ciudad*”.⁵² Deze informant hield in een pittige discussie over misstanden in Zona Sur voet bij stuk, dit was voor hem zijn waarheid.

Het werd mij tijdens mijn verblijf in Cochabamba gaandeweg duidelijk dat *Norteños* Zona Sur als een snelverspreidende olievlek ervaren. Hier en daar wordt het verlangen uitgesproken om door middel van meer en betere controle de uitbreiding van Zona Sur tegen te gaan uit angst dat de aanzwellende stroom migranten in de toekomst voor een toename van problemen zal zorgen. Overigens mag ik niet verzuimen om te melden dat niet alleen de strijd tot behoud van collectieve

⁵¹ De wet van Talion of *ley de Talion* is afgeleid van *Lex Taliones*, Latijn voor ‘de wet op wraak’ en werd mij uitgelegd door informante Neyza Oviedo. Quechua’s en Aymara’s zouden al eeuwenlang *justicia comunitaria* hanteren, dit is een gepaste straf die gemeenschappelijk uitgevoerd *en publique* voor gerechtigheid moet zorgen. *Justicia Comunitaria* zou ‘typisch zijn voor de Andescultuur’. De uitdrukking ‘oog om oog, tand om tand’ hoort bij dit reciprociteitsprincipe. http://en.wikipedia.org/wiki/Eye_for_an_Eye

⁵² Vrije vertaling: ‘deze slechtopleide mensen zijn een totale schande voor de stad’. De informant wenst anoniem te blijven.

goederen stigmatisering en vervreemding oplevert. Ook de strijd tot een meer gelijkwaardige toegang tot deze collectieve goederen brengt essentialisering te weeg. Noorderlingen worden door zuiderlingen bijvoorbeeld uitgemaakt voor *rateros* (dieven) omdat zij hun rijkdom over de ruggen van de inheemse bewoners zouden hebben verkregen. Zuiderlingen nemen hierbij als vanzelf de *underdog* positie in. Ik wil niet beweren dat deze positie doelbewust is gekozen, maar desalniettemin verschaft juist deze positie legitieme gronden om te protesteren. De behoefte aan controle over onstuimige protesten en de groeiende migratie, kreeg reeds in de jaren negentig een meer concrete vorm door middel van de invoering van de *Ley de Participación Popular*, die ik in de volgende paragraaf behandel.

§ 2.3 Ley de Participación Popular

Het huidige model voor internationale ontwikkelingssamenwerking is gebaseerd op twee pijlers, te weten het vrije markt principe en democratisering. Beleidsmakers van onder andere internationale instituties als het IMF en de Wereldbank veronderstellen dat de invoer van een vrije markt enerzijds en democratische institutionalisering anderzijds zal leiden tot een sterke economische groei en een meer stabiele politieke structuur van een land (Kohl 2003: 450). *Good governance* in een solide, liberale democratie is tegenwoordig niet alleen een must maar zelfs een dringende *voorwaarde* voor buitenlandse samenwerking. Een democratisch en politiek stabiel klimaat kon in Bolivia daarom niet achterwege blijven (Kohl 2003:451). Om deze beweegreden is de LPP, of wet 1551, op aandringen van de eerdergenoemde instituties in 1994 ingevoerd. Echter zoals een sociologe uit Santa Cruz mij vertelde, had de politieke, blanke elite zich niet bedacht dat het zich met het invoeren van de nieuwe plannen in een laboratorium bevond zoals in de film *Jurassic Park*. “Met de wet op actieve burgerparticipatie besepte de regering niet dat er een dinosaurusjong uit een ei was gekropen. Die zou later uitgroeien tot Evo Morales”.⁵³

De wet op actieve burgerparticipatie kan in het kader worden geplaatst van de Boliviaanse decentralisatiepolitiek.⁵⁴ Politieke macht en economische goederen moesten worden herverdeeld zodat naast de economische corridor ook het Boliviaanse achterland meer zeggenschap, werkgelegenheid en financiële middelen zou krijgen zodat een civiel draagvlak voor de beoogde democratisering zich verder kon consolideren.⁵⁵ Vanuit de hoofdstad La Paz werd een groot deel van de macht op 20 april 1994 overgeheveld naar de gemeentes. Vóór de invoering van de wet waren er

⁵³ Uitspraak van sociologe Berta Elisa Haagen, Santa Cruz.

⁵⁴ Voor uitgebreide informatie over de decentralisatiepolitiek in Bolivia zie Diego Ayo (2004: 10), Donna Lee van Cott (2000: 150-164) en John McNeish (2004: 223).

⁵⁵ Op het moment vergadert de Boliviaanse regering over de grondwet in de *Asamblea Constituyente* over uitbreiding van deze decentralisatiepolitiek. Naast de herziening van de grondwet om inheemse groeperingen meer macht in de politieke besluitvorming te geven, is met name de vraag of de afzonderlijke departementen meer autonomie zouden moeten krijgen controversieel. De belastinginkomsten zijn door de aan- of afwezigheid van grondstoffen per departement van dusdanig groot verschil dat een herverdeling forse gevolgen kan hebben voor inwoners van armere provincies als Beni of Chuquisaca. Zij zouden hun LPP-inkomsten bijvoorbeeld fors zien dalen indien de genoemde decentralisering wordt doorgezet.

24 *municipios*, na de invoering werden dat er 311 (Barbery Anaya 2005: 106) en tegenwoordig staat de teller op 327 (Ventanta Ciudadana 2006:2). Tevens kreeg de gemeente autonomie over eigen inkomsten, een privilege dat voorheen alleen voor de grote steden weggelegd was. Dit belastinggeld, dat op dit nieuwe bestuursniveau verdeeld moest worden per hoofd van de bevolking, moest zorgen voor financiering van de nieuwe, lokale projecten.⁵⁶ 20 procent van de inkomsten op staatsniveau moet nu via de LPP naar de gemeentes. Deze gemeentes moeten minstens 85 procent van dit geld investeren in publieke voorzieningen als onderwijs, water, riolering, straatverlichting, stadsparken, sportvelden en culturele activiteiten (Van Cott 2000: 172).

De filosofie achter de LPP is gebaseerd op de gedachte dat met een actieve houding van de burger en een vergroting van mogelijkheden om veranderingen in de directe omgeving af te dwingen, grootschalige protesten effectief kunnen worden voorkomen (Crabtree 2005: 113; McNeish 2004:222, 237). Met een *grassroots* respons op lokale behoeften zou de relatie van de burger met de staat directer worden. Tevens werd verondersteld dat door middel van de LPP corruptie aanzienlijk af zou nemen, hetgeen bij de burger meer vertrouwen zou moeten scheppen in staatsinstituties. Opmerkelijk is dat de aandacht bij het ontwerp vooral is uitgegaan naar rurale gebieden (zie studie Nijenhuis 2002). De verwachting van de LPP was namelijk dat de publieke werken en de daaruit volgende werkgelegenheid de exodus naar de steden kon verminderen en de agrarische productiviteit zou stimuleren. Uit een studie van Kohl (2003: 456) blijkt echter dat internationale marktwerking in het kader van het neoliberale beleid de effecten van de LPP dusdanig ondermijnde dat de eerdergenoemde verwachtingen uitbleven.

De *Ley de Participación Popular* werkt formeel als volgt (zie organigram in bijlage 2). Onder de LLP zijn *Organizaciones Territoriales de Base* (OTB's) gevormd. Een OTB wordt in de Boliviaanse wet omschreven als 'een sociale *grassroots* eenheid met een gemeenschaps- of buurtkarakter die een territoriale ruimte bewoont of bezit en die institutioneel een gehele populatie insluit en vertegenwoordigt zonder verschillen te maken op basis van onderwijsniveau, beroep, leeftijd, sexe of religie'.⁵⁷ De 'territoriale ruimte' kan een blok huizen in een wijk tot een geheel dorp zijn en moet minimaal 200 mensen omvatten. Bestaande organisatiestructuren zoals *juntas vecinales* (urbane buurt comités)⁵⁸ en *pueblos originarios* (inheemse gemeenschap en haar bestuur) werden destijds vervangen door deze nieuwe organisatievorm en voorzien van institutionele erkenning zoals

⁵⁶ De president koos destijds voor een verdeling naar bevolkingscijfers in plaats van een verdeling naar behoefte om de volgende twee redenen. Ten eerste was er geen consensus over een formule die ongelijkheid of deprivatie kon berekenen zonder dat deze formule beïnvloedt zou kunnen worden door politieke partijen of invloedrijke gemeentes. Ten tweede zou het ontwerp van zo een formule maanden in beslag nemen, tijd die er niet was aangezien de politieke en civiele druk groot was om het nieuwe plan zo snel mogelijk te presenteren (Van Cott, 2001: 157).

⁵⁷ 'Unidad social básica de carácter comunitario o vecinal que ocupa un espacio territorial determinado y que comprende y representa institucionalmente a toda una población sin diferenciación de grado de instrucción, ocupación, edad, sexo o religión (Ministerio de Desarrollo Sostenible y Planificación 1998).

⁵⁸ Veel OTB's worden in de volksmond nog steeds *junta vecinales* genoemd, al geeft deze benaming tegenwoordig aan dat het bestuur geen officiële status geniet en dus niet wordt erkend als een OTB (Koster 2001, LeSage 2005, Van Cott 2000).

vastgelegd in de LPP.⁵⁹ Sindsdien kan een nieuwe OTB zich vormen uit een burgercoöperatie dat voldoet aan de eerdergenoemde voorwaarden. Pas als een nieuwgevormde *junta vecinal* gemeentelijke erkenning verwerft, krijgt het recht op budget van de LPP. Het budget voor een OTB wordt bepaald naar het aantal inwoners dat officieel in de territoriale ruimte is geregistreerd.

Een OTB heeft een bestuur dat iedere twee jaar democratisch wordt gekozen. Het bestuur wordt gevormd door een president, een vice-president, een administratief medewerker en naar gelang de behoeften in de gemeenschap een aantal secretarissen op het gebied van cultuur, sport, milieu en infrastructuur.⁶⁰ Tweewekelijkse vergaderingen worden wenselijk geacht en iedere burger moet daarbij aanwezig zijn. In een dialoog moet er tot een consensus worden gekomen over urgente zaken als infrastructuur, onderwijs, watervoorziening, huizenbouw en veiligheid. Alleen leden van deze territoriale eenheid mogen stemmen bij OTB verkiezingen.⁶¹ Aan het eind van ieder jaar levert het OTB-bestuur een *Plan Operativo Anual* (POA) in bij de gemeente of ondergemeente.⁶² Afhankelijk van haar budget wordt door deze instantie gekeken welke wensen ingewilligd kunnen worden. In een laatste volksstemming wordt uiteindelijk samen beslist aan welk(e) project(en) het LPP-geld wordt besteed (Van Lindert 1996: 186-187, Le Sage 2005: 26-29). Tijdens het gehele proces blijven de organisatie en financiering van de publieke werken in handen van de gemeente. Eventueel kunnen de OTB-leden ervoor kiezen om, met uitzicht op korting op de uitvoeringskosten, de uitvoering zelf op zich te nemen. De taken van de (onder)gemeente en de inzet van de OTB-leden worden gecontroleerd door een *Comité de Vigilancia* (CV). Het CV moet er voor waken dat er geen corruptie plaatsvindt en heeft de wettelijke macht om in te grijpen als een goedgekeurde POA door één van de partijen niet wordt nagekomen (Le Sage 2005: 27; zie ook: Van Cott 2000: 156).⁶³

Een OTB vormt het eerste punt op een continuüm van erkende burgerparticipatie dat doorwerkt naar een lokaal bestuurlijk niveau want alleen een OTB met een goedgekeurd POA en *personaría jurídica* krijgt financiële steun van het gemeentebestuur. In een urbane context is een OTB hiermee het laagst mogelijke niveau waarop burgers zich institutioneel kunnen organiseren en blijft een *junta vecinal* de laagste, informele organisatiegraad. Niet erkende buurtcomités streven veelal naar erkenning bij het gemeentebestuur want met de bureaucratische POA procedure kan de wijk zich 'zichtbaar' maken (Le Sage 2005, Koster 2001, Boswinkel 1999). Sinds de invoering van het laatste traject van de LPP in 2004, mag een OTB direct leden kandidaat stellen voor een politieke partij. Hierdoor is de participatie op lokaal en nationaal niveau van met name onder inheemse bevolkingsgroepen sterk toegenomen aangezien deelname aan een partij op deze manier minder

⁵⁹ De institutionele erkenning wordt gegeven in de vorm van een specifieke status, deze heet '*personaría jurídica*'.

⁶⁰ Voor een specifieke omschrijving van een OTB-bestuur en haar taken verwijs ik naar artikel 7 van de LPP.

⁶¹ Op departementaal niveau zijn de OTB's georganiseerd in een FEDJUVE (Van Cott, 2000: 155).

⁶² Als het aantal OTB's de overzichtelijkheid overstijgt, kan overgegaan worden op ondergemeentes en districten, zoals in Cochabamba het geval is. Een district heeft dan een overkoepelend OTB-bestuur met als leden de presidenten van dit district.

⁶³ Tot op heden is onduidelijk of dit CV een civiel of een staatsbestuur is, wat het bestuur uitermate gevoelig maakt voor corruptie.

verband houdt met de etnische achtergrond of financiële middelen.⁶⁴ Door deze politieke insluiting van groepen die voorheen werden uitgesloten van deelname aan staatsinstituties of politieke partijen, werd een grotere politieke participatie van de gehele bevolking mogelijk gemaakt en werd de multiculturele dimensie van Bolivia op nationaal niveau erkend.

De decentralisatiepolitiek is vooral van boven- en buitenaf opgelegd. De wet is achter gesloten deuren door de president en zijn regering vormgegeven. Daarnaast doen de grote bedragen die Bolivia sinds decennia ontvangt van NGO's, bilaterale samenwerking en instellingen zoals de Wereldbank en Inter-American Development Bank, vermoeden dat ook buitenlandse belangen van invloed zijn geweest op het wetsontwerp. Legio Boliviaanse (Antezana 2004; Oviedo Pabón 2004; Vasquez Perez 2001; Ventana Ciudadana 2004) en buitenlandse critici (Boswinkel 1999; Koster 2002; Kohl 2002: 467) hebben hun ongenoegen over de gang van zaken geuit. Zij wijten de storm van protesten die Bolivia het afgelopen decennium teisterden aan *forced coherence*⁶⁵, waarbij Bolivianen, zonder zelf deel te nemen aan de onderhandelingen over de voorwaarden en ontwikkelingen, een systeem werd opgelegd die staatscontrole slechts re-lokaliseerde (McNeish 2004: 225). Donna Lee Van Cott (2000: 151) verdedigt de LPP en beticht critici 'weinig constructief' te zijn. Ze meent dat ondanks dit technocratische *top-down* beleid, de ideeën toentertijd wel degelijk geïnspireerd zijn door de etnische en sociale diversiteit van de Boliviaanse samenleving en in samenspraak met de lokale bevolking en antropologen tot stand zijn gekomen. Of *El Plan de Todos* van voormalig president Sanchez de Lozada wel 'het plan wel van hen allemaal was', is volgens mij van secundair belang. Belangrijker is de vraag of het plan wel voor iedereen gelijk uitpakt? Is de LPP werkelijk een effectief middel om sociale insluiting te genereren of is het simpelweg opium voor het volk? In hoofdstuk drie buig ik mij over dit vraagstuk aan de hand van mijn verkregen veldwerkgegevens uit Villa Esperanza.

⁶⁴ Het van kracht gaan van het laatste traject van de LPP wet had dramatische gevolgen voor de gemeentelijke verkiezingen van dat jaar. Nog nooit was Bolivia zo versplinterd over zo'n groot aantal partijen en lijsttrekkers. Sindsdien is ook de inheemse participatie in het politieke veld sterk toe genomen. Zie http://www.larazon.com/versiones/20060110_005417/nota_267_236626.htm

⁶⁵ Term van James Ferguson (1990) uit *The Anti-Politics Machine: 'Development', Depoliticization and Bureaucratic Power in Lesotho*, Cambridge: Cambridge University Press.

3.

Villa Esperanza: water voor iedereen?

“Aquí a Villa Esperanza, cada quién camina por su propio camino. Son indiferente, no?”

Mari Tunari, inwonster van Villa Esperanza⁶⁶

Bij mijn eerste bezoek aan Villa Esperanza viel mij op hoe verzorgd de wijk erbij ligt. Het prominent aanwezige prieeltje met haar keurig aangeharkte tuintje en dito groen gras oogde haast surrealistisch tegenover de omliggende slordig gebouwde sloppenwijken die de *taxi-trufi* aandoet op haar route naar mijn nieuw te ontdekken veldwerkgebied (zie foto 3). De met keien geplaveide wegen lagen er op het bewuste middaguur verlaten bij, alleen een eenzame hond op zoek naar wat achtergelaten etensresten leek te bevestigen dat deze wijk daadwerkelijk in Zona Sur ligt. Was deze buurtgemeenschap wel voldoende geschikt voor mijn onderzoek, gezien de op het eerste gezicht goed onderhouden, ruime huizen, afgeschermd van de buitenwereld met flinke muren? Later die middag maakte ik kennis met de voorzitter van OTB Villa Esperanza, Don Estéban García. *El presidente*, zoals een voorzitter van een OTB wordt genoemd, woont met zijn vrouw en negen kinderen in het grootste huis van de wijk. Hij heeft een eigen transportbedrijf en oogt wel gevoed. Met zijn handen over zijn buik gevouwen vertelde hij me dat hij een kleine twintig jaar geleden met zijn van oorsprong Aymara familie is gemigreerd van het platteland van Potosí naar Cochabamba. Samen met zeven anderen was hij de eerste die voor duizend dollar een perceel kocht op de kale zandvlakte. Zoals vele andere gedupeerden, bleek het stuk land illegaal, met alle gevolgen van dien. “Alles wat je nu ziet, daar hebben mijn *compañeros* en ik hard voor moeten vechten”, verzekerde hij me.

Foto 3: Villa Esperanza bij aankomst

⁶⁶ Vrije vertaling: ‘Hier in Villa Esperanza, bewandelt een ieder zijn eigen weg. Ze [de bewoners] zijn onverschillig, niet waar?’, 19 april 2006.

Op mijn initiatief maakten we later op de dag een korte rondwandeling in de wijk van *el presidente* om mij de grenzen van de OTB aan te wijzen. De afscheiding met de naburige OTB's Villa Luz, Villa San Francisco en Villa Argentina blijkt eenvoudig. De toppen van de achterliggende heuvels en twee uitgedroogde rivierbeddingen aan weerskanten van de wijk vormen de natuurlijke grenzen en de *planta electrica* (een grote, eeuwig zoemende elektriciteitscentrale) zorgt voor de 'kunstmatige' afsluiter (zie plattegrond 3). Op onze tocht werd Don Estéban door iedereen vriendelijk doch met een zekere eerbied begroet. De door Estéban gekozen route bleef die middag steken bij de eerste vier huizenblokken. "Die *adobe* huizen daar, horen er ook bij", maakte hij me met een flauw handgebaar duidelijk. Wilde hij me dit gedeelte van zijn wijk doelbewust besparen? De daaropvolgende dag zette ik de verkenning van mijn onderzoeksgebied eigenhandig voort. Aan mijn inventarisatie voegde ik een voetbalveldje, een basisschool, vier winkeltjes, vijf belpunten⁶⁷, een *comedor*⁶⁸ en een kleine speelplaats toe. Echter hoe verder ik de heuvels opliep, hoe kariger de voorzieningen werden en hoe armoediger de huizen oogden.⁶⁹ Verder ontbrak er bestrating, evenals straatverlichting en elektriciteit. Uiterlijke schijn kan dus wel degelijk bedriegen.

§ 3.1 OTB Villa Esperanza

OTB Villa Esperanza telt 211 huizen. Op een uitzondering na is de bevolking samengesteld uit migranten van het platteland uit de provincies Oruro, La Paz, Cochabamba, Potosí en in mindere mate uit Santa Cruz. De meeste inwoners spreken naast Spaans ook Quechua of Aymara. De mannen zijn overwegend werkzaam in sectoren als transport, commercie of constructie en de vrouwen zorgen voor de kinderen en verdienen daarnaast vaak bij op de *Cancha* als marktvrouw.⁷⁰ Sinds negen jaar geniet de OTB Villa Esperanza formele erkenning bij het stadsbestuur van Cochabamba en telt de wijk officieel 714 inwoners. Het bestuur van de OTB bestaat uit president Estéban García, de vice-president Don Fausto Encinas, administratief medewerker Don David Tunari, secretaris 'externe relaties' Don Feliciano León, secretaris voor de infrastructuur Don Juan Bartolomé, secretaris voor sportzaken Don Octavio Huchahuanca, secretaris voor onderwijs Gerardo Quispe en tot slot secretaris voor huisvesting Doña Rosimari Humera.⁷¹ Evenwel bleek later uit een interview met David

⁶⁷ In Bolivia heeft de dichtste mobiele telefoon dichtheid van heel Zuid-Amerika, maar bijna niemand bezit krediet op deze telefoons vanwege de hoge aankoopprijs (minimaal 20Bolivianos, equivalent aan 2 euro). Privé beheerde *Puntos Vivos* of *Puntos Entel*, belpunten genoemd naar de Boliviaanse providers van de telefoonlijn, bieden daarom uitkomst. Tegen betaling kunnen hier telefoontjes gepleegd worden.

⁶⁸ Een *comedor* is een eetgelegenheid, meestal aan huis. De *comedor* is in dit geval een initiatief van de katholieke kerk. In toerbeurten koken er iedere dag twee moeders een maaltijd (kosten: Bs2,-) voor kinderen wiens ouders overdag aan het werk zijn.

⁶⁹ Ter verduidelijk wil ik aangeven dat het woord 'sloppenwijk' niet van toepassing is op Villa Esperanza. Onder sloppenwijk versta ik huizen die zijn gebouwd uit alle voorhanden zijnde materialen, zoals plastic en schroot. In Villa Esperanza wonen de minder bedeelde mensen in huizen die zijn gebouwd van *adobe*. Ze hebben een aarden of betonnen vloer, en de huizen worden er afgedekt met golfplaten. De sanitaire voorziening bestaat uit een gat in de grond achter het huis. De enige uitzondering hierop is mijn sleutelinformante Matilde wiens huis bestaat uit elkaar gestapelde stenen, wat golfplaten en plastic.

⁷⁰ Deze gegevens heb ik verkregen op basis van een survey. Zie bijlage.

⁷¹ In de LPP staat dat een OTB-bestuur gendergewijs 'evenwichtig' verdeeld moet zijn. Niettemin bestaan OTB besturen overwegend uit mannelijke leden. Van Cott uit hierop kritiek op en pleit voor een speciaal orgaan dat hierop toeziet.

Tunari dat slechts Don Estéban, Don Feliciano en hijzelf actief zijn in het dagelijks bestuur. De anderen zijn non-actief vanwege tijdgebrek, desinteresse of persoonlijke conflicten.⁷² De LPP schrijft tweewekelijkse bijeenkomsten voor met de bewoners, maar Don Estéban vertelde dat hij alleen bijeenkomsten organiseert als er belangrijk nieuws is of als er vanuit de wijk dringende behoefte bestaat om te vergaderen. Gemiddeld genomen wordt er in Villa Esperanza iedere maand een vergadering gehouden. De vergaderingen vinden in de openlucht bij het prieel plaats en vallen zonder uitzondering op de zondagochtend, omdat dit het enige moment van de week is waarop het merendeel van de bewoners thuis is.

Op de door mij bijgewoonde vergaderingen is een omvangrijk aantal zaken besproken dat te ver reikt om in dit schrijven in zijn volledigheid te vernoemen. Om een beeld te schetsen van de actuele problematiek, heb ik daarom de punten gedestilleerd die regelmatig en uitgebreid bij de OTB vergaderingen aan bod kwamen, te noemen: de precaire staat van de basisschool 'Rosario', de stedelijke onveiligheid die de burens in hun dagelijkse bezigheden treft, een transportconflict met de gemeente en de op handen zijnde watervoorziening in samenwerking met de Boliviaanse NGO Agua Boliviana. Aan deze punten zal ik in het volgende hoofdstuk uitvoeriger aandacht besteden.

De OTB Villa Esperanza wordt gedragen door president Don Estéban García. Hij is de persoon die de agenda opstelt, de vergaderingen leidt en de benodigde formaliteiten regelt met het districtbestuur en de gemeente.⁷³ Hij is destijds gekozen omdat de burens in de wijk veronderstelden dat hij de meeste tijd kon vrijmaken voor de tijdrovende vergaderingen en procedures om OTB-zaken te regelen. Meerdere malen benadrukte hij het OTB-werk geheel belangeloos en zonder persoonlijk winst oogmerk te doen, hetgeen ook wordt aangenomen door de burens omdat Don Estéban en zijn gezin bekend staan als een welvarende familie. De burens schatten de kans klein dat Estéban García de OTB van haar geld zou beroven, hetgeen een zwaarwegend motief voor hen vormde om hem in 2003 te kiezen als president, nadat een andere voorzitter hen gedesillusioneerde had achtergelaten met de belofte van gouden bergen en een geplunderde OTB-rekening.

⁷² Interview met Don David Tunari, 16 april 2006

⁷³ Het bestuur van het district waar Villa Esperanza ondervalt, vergadert tweewekelijks op donderdagavond in de ziekenhuispost 'Centro de Salud'. Deze vergadering wordt meestal alleen bijgewoond door Don Estéban Cruz.

Tijdens onze eerste rondwandeling wist de president mij te vertellen dat het werkelijke inwoneraantal van Villa Esperanza niet rond de 700 maar rond de 1500 inwoners ligt.⁷⁴ Deze bewoners worden volgens Estéban García allen door de OTB vertegenwoordigd. Helaas verschaft de LPP alleen geld voor het aantal personen dat bij de volkstelling van 2001 officieel in Cochabamba stond geregistreerd. Afgezien van het feit dat mensen zonder geboortebewijs zich niet konden registreren⁷⁵, verlieten veel mensen ten tijde van de volkstelling hun huis in de stad om zich te laten registreren in hun voormalige dorp. Dit deden zij omdat de dorpsbestuurders, met als doel zoveel mogelijk LPP-geld naar de dorpskernen te trekken, dreigden het land van de vertrokken bewoners in te nemen als zij niet terugkeerden. Het gevolg was een vertekend beeld van de werkelijke bevolkingsomvang. Deze zal pas in 2011 worden bijgesteld want volkstellingen worden in Bolivia maar één maal per decennium gehouden. Daarnaast zorgt de verdeling van LPP-geld op basis van geregistreerd inwonertal in plaats van prioriteit voor een inefficiënte besteding in een stad als Cochabamba waar de sociaal-economische omstandigheden in het centrum en het noorden veel minder behoeftig zijn dan in Zona Sur. Don Antonio Arevalo, afgevaardigde van het *Comité de Vigilancia* en inwoner van hetzelfde district als Villa Esperanza, laakt dit gedeelte van de wet en uitte zijn verbolgenheid in de volgende uitspraak: “Niet wetende wat ze daar [in het noorden] met het LPP-geld moeten doen, leggen ze er dan maar asfalt over asfalt. Schandelijk!”⁷⁶ Antonio Arevalo heeft zeker een punt. De verdeling naar inwonertal vormt in mijn optiek een tweeledig manco en is het eerste van een reeks tekortkomingen die de LPP in haar effectiviteit doet haperen.

Hoe de verdeelwijze een kleine, stedelijke gemeenschap kan benadelen, wordt duidelijk als ik het budget van Villa Esperanza als voorbeeld neem. Op basis van het huidige inwoneraantal zou haar namelijk meer geld moeten toekomen dan nu het geval is. In 2006 kwam het bedrag voor Villa Esperanza neer op 52,25 *Bolivianos* (Bs) per persoon, dit is omgerekend € 5,-. Per jaar beschikt de OTB zodoende over Bs37.306,50 (€ 3.610,-), terwijl het eigenlijk over het dubbele bedrag zou moeten beschikken. Evenwel zou het dubbele bedrag niet toereikend zijn voor het realiseren van bijvoorbeeld een waterleidingnetwerk, welke minstens drie maal zoveel zou kosten. Hier signaleer ik tevens een tweede probleem. Voor Boliviaanse begrippen zijn de LPP-bedragen hoog, maar ze zijn zelden kostendekkend voor de projecten die de bewoners van Villa Esperanza met een ‘hoge prioriteit’ aanvinken, zoals een riolering, geasfalteerde wegen of het genoemde waterproject. Het gebrek aan geld verlangt een bijstelling van de prioriteiten want ondanks het beperkte budget wil een president in zijn twee-jarige ambtstermijn van betekenis zijn voor zijn burens, al is het maar om

⁷⁴ De uit de survey verkregen gegevens zouden dit vermoeden kunnen bevestigen. Er staan 217 huizen in Villa Esperanza, gemiddeld telt een huishouden zes personen.

⁷⁵ Door analfabetisme en een gebrek aan financiële middelen om de procedure te betalen, worden vooral inheemse mensen hierdoor benadeeld.

⁷⁶ Interview met Antonio Arevalo, 17 april 2006, Cochabamba.

zijn persoonlijke reputatie in de wijk te behouden.⁷⁷ Gezien de precare omstandigheden van sommige wijkdelen, meende ik eerst dat de bouw van een prieel (kosten: Bs70.000, € 6.770,-) daarom een eigenaardige keuze was voor de besteding van LPP-geld. Nog verbaasder was ik toen ik bij mijn veldwerkbezoeken regelmatig een tuinierster met een tuinslang het gras en de bloemen zag besproeien, dit terwijl op een aantal bevoorrechte personen na, iedereen zich gedwongen ziet water te drinken dat wordt opgeslagen in onhygiënische, voormalige olie- en gifvaten die ieder gezin in Villa Esperanza voor het huis heeft staan (zie foto).⁷⁸ Vanuit mijn standpunt was de keuze voor een prieel onlogisch, maar het beperkte budget verklaart de nieuwbouw, aangezien de president in zijn termijn nu minstens heeft kunnen bijgedragen aan het aanzien en imago van de wijk Villa Esperanza. Tevens beschikken de burens over een tastbaar resultaat van een wet die anders op abstract niveau was blijven zweven.

§ 3.2 Samen staan we sterk

Mijn eerste indrukken van de gang van zaken bij de OTB Villa Esperanza waren onverdeeld positief. Voor een buitenstaander leek het bestuur in eerste instantie actief, strijdvaardig, representatief en verenigd. Tijdens mijn eerste OTB-vergadering werden broederlijke termen als *vecinos* (burens) en *compañeros* (kameraden) veelvuldig in de mond genomen.⁷⁹ Het ‘samen staan we sterk’-beeld werd ook bevestigd door personen van instanties die samenwerken met het bewuste OTB-bestuur, zoals het districtsbestuur en een architect die werkzaam is voor de gemeente. Het bestuur van de OTB Villa Esperanza is zich zeker bewust van dit imago en de waarde van zo een positieve reputatie want, zoals ook de burens van een naburige OTB ervaren (Goldstein 2004: 115), een georganiseerde eenheid wordt door de plaatselijke autoriteiten als aantrekkelijk beschouwd om mee samen te werken. Don Walter denkt dat het publieke beeld van Villa Esperanza heeft bijgedragen aan de keuze van organisatie Agua Boliviana om binnen hun waterproject ‘*Agua para Todos*’ (‘Water voor iedereen’) juist met hen in zee te gaan: “Ze denken bij ons geen conflicten te verwachten...”⁸⁰

Ik heb tijdens de vergadering van de OTB mogen aanschouwen dat er actief en in collectief verband wordt gewerkt om dit imago te behouden, zo niet zelfs te verbeteren. Het prieeltje werd door president Don Estéban het “symbool voor een schone, nette uitstraling van de wijk” genoemd. Een status die ook hoog dient te worden gehouden, en daarom werd er nog eens benadrukt dat het houden van varkens gedoogd wordt, maar dan moeten ze wel schoon geschrobd zijn ‘tot ze glimmen’

⁷⁷ Het sparen van het geld langer als twee jaar wordt niet serieus in optie genomen omdat er geen rente op het gespaarde geld wordt verstrekt en het gevoel leeft dat het benodigde bedrag via de LPP nooit bij elkaar kan worden gespaard. Verder bestaat er evenmin vertrouwen in de Boliviaanse munteenheid en wantrouwt men de geldbeheerders bij het gemeentebestuur. Bron: Don Valério, april 2006, Cochabamba.

⁷⁸ Bij navraag blijkt dat de bewatering sinds de legale urbanisering van de eerste twee huizenblokken, wordt gefinancierd uit een extra potje voor het onderhoud van groen in de stad.

⁷⁹ Eerste vergadering : 9 april 2006. Zie voor meer data van bijgewoonde vergaderingen bijlage X.

⁸⁰ Uitspraak van Don Walter Cahuaya, 9 april 2006, Cochabamba.

en aan huis gehouden worden, anders behoudt de president zich het recht voor ze te slachten en de hele wijk uit te nodigen voor een feestdiner. Tevens wees Don Estéban García met een strenge ondertoon op het gebruik van het prieel als nachtelijke ontmoetingsplek voor heimelijke geliefden: “*Vecinos*, gezamenlijk moeten wij deze jongeren straffen en wegjagen, dergelijk gedrag staan wij als volwassenen zeker niet toe.” Ook wilde het bestuur de consumptie van *chicha*, een lokaal mais-bier, zoveel mogelijk beperken want alcoholmisbruik en de daarmee gepaard gaande zaken als huiselijk geweld en verwaarlozing van het gezin, vormen volgens García één van de grootste problemen waarmee families in Villa Esperanza kampen. Het bestuur had daarom besloten tot de sluiting van de enige *chichería* die de wijk rijk was.⁸¹

De opzweepende toon van Don Estéban García zorgde tijdens de bewuste vergadering voor een stemming die zelfs voor mij als nieuwkomer voelbaar was. De kreet ‘*Con uno solo no se puede andar*’ (‘alleen kun je niet wandelen, vooruitkomen’) werd met instemming ontvangen door het aanwezige publiek. Toch deed het geheel mij wat tam aan.⁸² Wellicht was de vergadering extra rustig verlopen vanwege mijn aanwezigheid. Is de OTB Villa Esperanza werkelijk zo eensgezind als het zich voor deed komen?

§ 3.3 Oude kern en nieuwe kern

Aan de hand van opmerkingen en verhalen die mij mondjesmaat ter ore kwamen, moest ik later mijn eerdere bevindingen enigszins bijstellen. De eerlijke Don David Tunari nam mij als eerste in vertrouwen en durfde in een interview de interne verdeeldheid onder de bewoners van Villa Esperanza te benoemen. “Het OTB bestuur bestaat, uitgezonderd mijzelf, enkel uit leden van *el casco viejo* (de oude kern).⁸³ Het gevolg is dat de OTB Villa Esperanza strijdt om belangen die niet voor de gehele wijk even relevant zijn. Zo wil het bestuur dat de wegen in *el casco viejo* geasfalteerd worden en heeft Estéban García geijverd om alle percelen van zijn eigen huizenblok en dat van zijn burens, te legaliseren.⁸⁴ Recent heeft het gemeentebestuur de legalisering formeel erkend. Dit betekent dat zij nu bevoorrecht worden bij stedelijke plannen, zoals aanleg van parken en sportvelden. En dit terwijl *el casco nuevo* (de nieuwe kern) nog geen elektriciteit of bestrating heeft. De burens uit de heuvels voelen zich daarom niet vertegenwoordigd en organiseren zich sinds een half jaar los van Don

⁸¹Werkelijk vastberaden over dit besluit, bleek het OTB-bestuur uiteindelijk niet: twee maanden na het uitspreken van deze woorden op de vergadering, ging de *chichería* onverminderd door met de verkoop van *chicha* en bleven de problemen die worden veroorzaakt door alcoholgebruik bestaan. Mari Tunari, een jonge rechtenstudente en dochter van David Tunari, wist wel waarom de *chichería* openbleef. “Ze doen er goede zaken, weet je, en als ze de *chichería* sluiten, komen de criminelen die in de *chichería* een ontmoetingsplek vinden, wraak nemen”. Verder lijkt een sluiting gezien de cijfers van de krant *La Opinión* zinloos. De naburige OTB Eucalyptus Sur heeft per huizenblok ongeveer 5 dranklokalen en het probleem zou zich alleen geografisch gezien hoogstens verplaatsen. *La Opinión*, 4 mei 2006.

⁸²Eerder woonde ik een vergadering bij van de naburige OTB Francisco Daar ontstonden flinke burenruzies en de president dreigde er per direct op te stappen.

⁸³De oude kern omvat de eerste vier huizenblokken, aangegeven op de kaart van Villa Esperanza. De huizen in de nieuwe kern bevinden zich hoger op de heuvels.

⁸⁴Zie oranje huizenblokken op de plattegrond van Villa Esperanza.

Estéban García in een schaduwbestuur rond thema's die voor hen van belang zijn.”⁸⁵ Toen David Tunari mij dit vertelde, ging ik te rade bij mijn informanten die in de zogenoemde ‘nieuwe kern’ wonen om dit verhaal te verifiëren. Het bleek dat de bewoners in de heuvels inderdaad zeer recentelijk een schaduwbestuur hadden gevormd in de vorm van een *junta vecinal* die zij de toepasselijke naam Fuerza (‘kracht’) hadden gegeven. Een bestuur ontbrak en een leider had het evenmin, maar er werden wel thematische vergaderingen gehouden over bijvoorbeeld de aansluiting op het elektriciteitsnet. Op de vraag waarom er door de heuvelbewoners een schaduwbestuur gevormd was, antwoordde Mario Huari mij: “Zij daar ‘van beneden’, zij luisteren niet naar ons, ze doen niets voor ons. Wij worden door hen gewoon aan ons lot overgelaten.” Zijn vrouw Leonora viel hem verbeten bij: “Estéban García profiteert van ons.” “Hoezo?”, vroeg ik benieuwd. Haar antwoord verbaasde mij. Ieder gezin dat ‘een werkelijke stem’ wil hebben in de OTB zou jaarlijks Bs.100,- (€11,-) moeten betalen aan García ‘zodat hij de kosten kan dekken voor de OTB-procedures’. Navraag bij de president leverde een ontkenning op. Hij beweerde dat de burens liegen want ze kunnen zich bij de OTB aansluiten als ze met een huizenblok collectief een officiële aanvraag bij hem indienen. Deze zou te allen tijde ingewilligd worden mits de burens een taak uitvoeren ten behoeve van de wijk.

Welke waarheid uiteindelijk de juiste is, kan ik niet met zekerheid stellen maar dat er verdeeldheid bestaat in Villa Esperanza, is een feit. Don Tunari was tijdens het interview zo verstandig om geen waardeoordeel aan de polarisering binnen zijn wijk te verbinden, daarmee zou hij namelijk zijn eigen bestuur afvallen. Ik wil de verdeeldheid van de wijk Villa Esperanza juist aangrijpen om het functioneren van de LPP in een stedelijke context ter discussie te stellen. De werkwijze van de OTB Villa Esperanza treft in sociaal-economisch opzicht de jongste, en daarmee kwetsbaarste bewoners van de wijk. In de volgende paragraaf zal ik laten zien hoe de LPP, die insluiting propageert, uitsluiting kan genereren. Ik zal dit doen aan de hand van een casus over de watervoorziening in de wijk.

⁸⁵ David Tunari, 26 mei 2006, Cochabamba.

§ 3.4 Water voor iedereen?

*“Por favor, pido la palabra”.*⁸⁶ Don Sanchez de Flores (uit de ‘nieuwe kern’) mag dan wel bekend staan als de zuipschuit van de wijk, maar tijdens de opening van de OTB vergadering maakte hij een heldere opmerking: “Meneer de President, ik zie dat niet al mijn *vecinos* aanwezig zijn op deze vergadering. Ik vind dit een kwalijke zaak want op deze manier zijn wij niet geheel vertegenwoordigd en kunnen wij geen legitieme beslissing nemen.”⁸⁷ Inderdaad, op deze zondagochtend hadden zich, kinderen uitgezonderd, ongeveer honderd mensen verzameld, zeventig mannen en dertig vrouwen. De opmerking van Sanchez de Flores werd echter weggewuifd door de president, die snel over ging tot de te bespreken agendapunten.

De burens waren die zondag bijeengekomen om gezamenlijk een belangrijke beslissing te nemen over de watervoorziening. Sinds een half jaar is de OTB Villa Esperanza actief bezig met de organisatie hiervan. Nu hebben slechts vier gezinnen (inclusief president Don Estéban) een persoonlijke watertank met een grote inhoud. Alle andere bewoners ontvangen hun water één maal in de twee dagen van de *aguatero*. Deze ‘watervrachtwagen’ vult de tonnen die ieder huis buiten voor de deur heeft staan voor Bs 4,50 (€ 0,50) per stuk. De tonnen zijn zeer roestig en onhygiënisch en bevatten voorheen olie, benzine, gif of andere schadelijke stoffen. SEMAPA, het gemeentelijke waterbedrijf, voert geen controles uit op de waterkwaliteit en niemand weet mij te vertellen waar het water oorspronkelijk vandaan komt (zie foto 4). Dokter Ronald Arispe van het naburige hospitaal meent de hoge percentages aan bacteriële infecties en babysterfte in Zona Sur verband houden met de huidige watervoorziening.⁸⁸ Desalniettemin is de *aguatero* in menig geval de enige optie om water aan huis te hebben, want Zona Sur ontbeert grotendeels een waterleidingnetwerk.

Foto 4: Kinderen in Villa Esperanza bij een voormalig gijvat, dat nu gebruikt wordt als opslagruimte voor drinkwater.

⁸⁶ Vrije vertaling: ‘Alstublieft, ik vraag om het woord’. De standaardwijze waarop tijdens vergaderingen mensen aan het woord worden gelaten, is het roepen van deze zin en het opsteken van de hand.

⁸⁷ Don Sanchez de Flores, vergadering OTB Villa Esperanza, 9 april 2006, Cochabamba.

⁸⁸ Ronald Arispe, 18 april 2006, rondwandeling door district 14.

Estéban García heeft de directeur van de NGO Agua Boliviana, Gustavo Olivera een half jaar geleden benaderd met een verzoek tot samenwerking in het project van Agua Boliviana, ‘*Agua para Todos*’. De president had over de NGO vernomen via de naburige OTB Francisco die nu dankzij de organisatie over een waterleidingnet beschikt. De kosten van de aanleg van het nieuwe waterleidingnet zullen per gezin neerkomen op Bs.2.2180,- (€ 275,-), die in twaalf maandelijkse termijnen mogen worden afbetaald. Gezinnen in de ‘oude kern’ zijn over het algemeen vrij goed af, maar de gezinnen in de ‘nieuwe kern’ verdienen Bs.10,- tot Bs. 50,- per dag (€1,- tot €5,-), daarom vroeg ik mij of iedereen in Villa Esperanza zich de nieuwe waterleiding zou kunnen veroorloven? Estéban García verzekerde mij dat alle 211 huizen in Villa Esperanza op het net zullen worden aangesloten. Hiervoor zal hij zorgen middels de inzet van LPP-geld voor 2006 en 2007, zei hij. Via de afgenomen survey, komt evenwel een ander beeld naar boven: het merendeel van de gezinnen uit de ‘nieuwe kern’ gaf aan dat zij de kosten voor de aanleg niet kunnen betalen. Mochten zij later toch de mogelijkheid hebben om water aan huis te kunnen financieren, dan zal er per gezin door Agua Boliviana een extra bedrag (€65,-) in rekening worden gebracht. Weliswaar zou de prijs van de hoeveelheid water die in de huidige waterton past, halveren maar in mijn oren klonken de bedragen schrikbarend hoog. Wat voor een organisatie is ‘NGO’ Agua Boliviana eigenlijk?

President García noemde Agua Boliviana steevast een NGO. De afkorting ‘NGO’ heeft in Bolivia een specifieke gevoelswaarde. Veel mensen verbinden het woord met (buitenlandse) financiële hulpverlening en het idee dat er geen winstoogmerk aan de zaken kleeft. Een gesprek met Gustavo Olivera leerde mij echter dat Agua Boliviana een zelfopgezet zijproject is van zijn private bedrijf PLASTICON, dat plastic pijpleidingen produceert. De directeur wond er tijdens een interview geen doekjes om: “Agua Boliviana is een samenwerkingsverband met mijn bedrijf PLASTICON, UNDP en SEMAPA. Agua Boliviana is daarmee geen NGO, maar ik vind het prima dat mensen mijn project zo noemen. Het ‘sociale tintje’ ervan komt me goed van pas. Kijk, de mensen hebben eerder laten zien dat ze het niet accepteren dat er iemand verdient aan water.⁸⁹ Agua Boliviana verkoopt geen water ...”.⁹⁰ Olivera verdient dus persoonlijk aan Agua Boliviana maar de kosten voor de burgers worden volgens hem “zoveel mogelijk gedrukt” door de bijdragen van UNDP, SEMAPA, en eventueel middels LPP-geld als de wijk de officiële status van OTB geniet. Door het label ‘NGO’ te gebruiken, strooit Estéban García wat onschuldig zand in de ogen van zijn burens zodat het project aan de nodige *accountability* wint.

⁸⁹ Gustavo Olivera refereert hier aan de wateroorlog die Cochabamba in 2002 in haar greep hield. Massale protesten dwongen toen de buitenlandse waterbedrijven op te stappen, zodat water weer voor iedereen betaalbaar zou worden. Sindsdien is de watervoorziening in handen van het gemeentelijke bedrijf SEMAPA. SEMAPA heeft echter niet genoeg financiële middelen om Zona Sur te voorzien van waterleidingen.

⁹⁰ Interview 19 mei 2006, Cochabamba.

De kwestie waarover die ochtend over gestemd moest worden, betrof de aanleg van de watertank. De aanleg van de waterleidingen, kranen en meters zou hoe dan ook worden uitgevoerd door Agua Boliviana, maar de burens konden een kwart van het totaalbedrag besparen door de aanleg van de watertank zelf te realiseren in plaats van uit te besteden aan de organisatie. In het betoog van Estéban García klonk door dat hij de uitbesteding prefereerde, want hij hemelde het werk van Agua Boliviana op met woorden als ‘betrouwbaar’ en ‘meest goedkoop’. Ook nam hij als voorbeeld het succes van de naburige OTB Francisco Later kreeg zijn pleidooi een meer dwingend karakter: “*Compañeros, vecinos, hermanos, ons water komt er alleen als jullie het extra bedrag betalen. Jullie Bolivianen kennen elkaar toch? De meeste van jullie hebben geen tijd, noch zin om die watertank aan te leggen. Op deze manier is er over tien jaar nog geen water, laten we realistisch zijn. Tegenstanders van de uitbesteding, zijn tegenstanders van ons water!*”. Na zijn strategisch betoog mochten de *vecinos* voor of tegen het plan stemmen om de aanleg van de watertank uit te besteden. De handen gingen omhoog en de stemmen werden geteld. De speech van Estéban García schoot zijn doel allerminst voorbij: bijna iedereen stemde vóór de uitbesteding van de bouw van de watertank. President kon nu overgaan tot het tekenen van het volledige contract met Agua Boliviana en de bouw van de tank zou spoedig beginnen.

§ 3.5 Verdeel en heers

*“La LPP es así, no, escuchame.
Yo participo,
tu participas,
el participa,
nosotros participamos.
pero... ellos deciden”*

Neyza Oviedo Pabón⁹¹

Participación Popular betekent letterlijk: participatie van het volk. Rechtenstudente Neyza bracht mij de afwijkende vervoeging van het werkwoord *participar* als een grapje met een ernstige ondertoon. Ernstig, want ze stelt dat de wet de mensen alleen het *gevoel* geeft deel te nemen aan de besluitvorming over zaken die hen aangaan, terwijl deze zaken in werkelijkheid al besloten zijn door ‘een select gezelschap’. Estéban García manipuleerde in de genoemde casus doelbewust de dialoog want hij maakte voorstanders van de uitbesteding bang door te zeggen dat hun mede-bewoners geen tijd zullen maken voor de bouw van de watertank en noemde de tegenstanders van de uitbesteding ‘vijanden van de watervoorziening’. Wat Estéban García in feite deed was het tegen

⁹¹ Vrije vertaling: ‘De LPP, dat is dit, luister. Ik participeer, jij participeer, hij participeert, wij participeren, maar ... zij beslissen’.

elkaar uitspelen van bewoners met een ruimer inkomen tegenover bewoners met een minder ruim inkomen om zijn eigen voorstel te kunnen doordrukken. Bijkomende zaak is dat het inkomen van de bewoners van Villa Esperanza, net als in de hele stad, gekoppeld lijkt aan de vestigingsruimte: de bewoners van het eerste uur in de ‘oude kern’ hebben hun zaken financieel overwegend beter voor elkaar dan de nieuwkomers die zich recent vanuit het platteland in de heuvels van Villa Esperanza vestigden. Zijn motief om vaart achter de uitvoer van de watervoorziening zetten, was naar mijn mening vooral economisch, want de kans om via Agua Boliviana LPP-geld in te zetten voor de watervoorziening van de wijk, scheelde degenen die het konden betalen een slok op de borrel. Echter het gevolg van zijn heers-en-verdeel strategie is dat het geld van de LPP niet zoals de wet voorschrijft ‘alle bewoners ten goede komt’, maar slechts een deel.

Al na het eerste gesprek met Estéban García tijdens mijn eerste bezoek aan Villa Esperanza moest ik concluderen dat de president van de OTB over een flinke dosis eigenwijsheid en doortastendheid beschikt. Ondanks mijn herhaalde pogingen om uit te leggen dat ik een studente was die haar afstudeeronderzoek graag in zijn wijk zou verrichten, vroeg hij me meer dan eens of ik werkzaam was voor een NGO of op zijn minst ‘interessante contacten’ bezat om klemmende zaken in de wijk te financieren. Estéban García blijkt vaardig in het bij- en aansturen van de dialoog naar de voor hem en zijn huizenblok (of voor het district) gewenste uitkomsten. Eigenlijk leken zaken vaker dan niet besloten nog voordat alle burens waren geraadpleegd. Dit vermoeden werd bevestigd toen ik vroeg naar de taakomschrijving van een OTB-president. García antwoordde politiek correct: “Een president moet naar zijn burens luisteren, hen juist informeren, de belangen van de wijk beschermen en het beleid uitvoeren”. Een moment later vroeg ik hem te beschrijven hoe de jaarlijkse POA van Villa Esperanza wordt bepaald. “*Mira*. We hebben eerst een besloten vergadering met de presidenten dit district, de 21 OTB’s. Daar beslissen wij welke zaken we in de POA’s zouden willen zien. Daarna hevelen we de communicatie over naar het OTB-bestuur. Daar vergaderen wij ook besloten, alvorens over te gaan op een algemene vergadering met de burens erbij. Daar lichten wij de burens in over de plannen. De burens moeten het plan vervolgens goedkeuren. Als goedkeuring volgt, licht ik de autoriteiten in en wordt de POA ten uitvoer gebracht⁹². Nietsvermoedend onthulde hij met zijn antwoord zijn wezenlijke werkwijze, die niet strookt met de procedure zoals die in de wet beschreven staat. In de wet wordt uitgegaan van een eerste consultatie met de bewoners alvorens het POA proces in gang wordt gezet. Het controleorgaan dat moet toezien op het correcte verloop van de procedure, het *Comité de Vigilancia*, faalt in haar taak om de simpele reden dat de afgevaardigde van het comité zelf woonachtig is in hetzelfde district en daarom onder één hoedje

⁹² *Mira* wordt vaak gebruikt in de context om iets uit te leggen. Het betekent ‘Kijk’.

speelt met de OTB-voorzitters. Evenmin controleert Gustavo Olivera van Agua Boliviana of president Estéban García al zijn bewoners vertegenwoordigt. Hij zei me daar simpelweg vanuit te gaan.

Een dialoog die moet leiden naar een democratisch te nemen beslissing is paradoxaal te noemen als de uitkomst ervan al van te voren is vastgelegd door een kleine elite. Een vanzelfsprekend neveneffect van een dialoog waarbij de deelnemers op ongelijke voet participeren, is het bereiken van een ‘schijnbare’ consensus. Schijnbaar, omdat zij achter de schermen niet door alle deelnemers wordt gedragen. De socioloog Alvaro García Linera, tegenwoordig de vice-president van Bolivia, suggereerde in de jaren negentig dat het toenmalige debat over de vorming van de LPP niet ging over insluiting van inheemse, arme Bolivianen, maar over de vraag ‘hoe zij [de voormalige regering] de mensen kon laten participeren in hun eigen uitsluiting en hoe hun marginalisering concreet geïnstitutionaliseerd kon worden’ (Razon, 30 januari 1994, in: Van Cott 2000: 166). De LPP kan resulteren in maatschappelijke uitsluiting, ondanks haar deliberatieve karakter en insluitend voorkomen. Waar zit nu precies het probleem?

Eerder schreef ik dat *actieve* deelname van *iedere* burger aan de rechtstaat door middel van een dialoog die wordt gevoerd onder bepaalde voorwaarden, kan leiden tot een volwaardige, liberale democratie waarbij gevoelens van sociale uitsluiting *an sich* niet meer kunnen gedijen. De voorwaarden voor deze dialoog beschrijft de filosofe Seyla Benhabib (2002: 148-149) als volgt⁹³. Ten eerste moet er *egalitarian reciprocity* bestaan tussen alle deelnemers van de dialoog. Benhabib doelt hier op de gelijkwaardige deelname van de gesprekspartners, ongeacht hun afkomst uit een minder- of meerderheidsgroep. Als tweede moet *voluntary self-ascription* worden toegelaten. Benhabib meent dat de staat het lidmaatschap aan een groep niet mag definiëren en controleren ten koste van het individu. Als laatste moet iedere deelnemer aan de dialoog recht hebben op *freedom of exit and association*: de ‘zelf- toegeschreven’ groep mag om welke reden dan ook worden verlaten en om zich vervolgens te associëren met een nieuwe, ‘zelf-toegeschreven’ groep. Volgens Benhabib creëert deze laatste voorwaarde de benodigde bewegingsruimte voor een deelnemende groep of individu met betrekking tot een compromis waar het zich niet mee wil of kan verzoenen. Persoonlijk vind ik het laatste punt van haar model twijfelachtig, aangezien deze voorwaarde versplintering kan veroorzaken. Benhabib erkent dit zwakke element binnen haar model voor een deliberatieve democratie maar waart zich vrij door te schrijven dat versplintering inherent lijkt te zijn aan iedere manier van verdelen en organiseren: ‘*Every [nationalist minority] movement has its own ‘others’. Every polity creates its own rules of inclusion and exclusion*’ (2002: 150). Haar repliek vormt in mijn optiek een zwakgebod voor een wezenlijk probleem. Een dialoog die door haar dynamiek en

⁹³ Ik heb gekozen om de termen in de tekst onvertaald te laten vanwege hun specifieke interpretatie. In deze noot zou ik de termen vrij kunnen vertalen naar ‘egalitaire reciprociteit’, ‘vrijwillige zelf-toeschrijving’ en ‘vrijheid van exit en associatie’.

diversiteit van de deelnemers constant uit balans raakt, maakt het democratische proces namelijk stroperig en bemoeilijkt het vormen van een breed gedragen compromis.

Mijn tweede punt van kritiek op Benhabib's model voor deliberatieve democratie uit ik aan de hand van een stellingname van de econoom Paul Collier. In zijn nog te publiceren boek *'The Bottom Billion: Why the Poorest Countries are Failing and What Can be Done About It'* (Oxford University Press, verwacht in mei 2007) beweert hij dat de kans op succes van democratisering is aan te duiden met een inkomensgrens, namelijk \$2.500 per gezin per jaar. Zodra het jaarinkomen onder dit bedrag komt, wordt de democratische weg minder aantrekkelijk vanwege het meer directe, voordelige karakter van cliëntelistische relaties. Met deze beredenering plaats ik een kritische noot bij Benhabib vanwege haar gedachtegang die sterk wordt beïnvloed door een westers perspectief. Binnen haar model zou een ieder kosteloos tijd vrij kunnen maken om actief te participeren ten behoeve van een succesvolle democratisering. Bewoners uit de 'nieuwe kern' in Villa Esperanza gaven echter aan simpelweg geen tijd te hebben om deel te nemen aan de OTB-vergaderingen noch om zich vrijwillig in te zetten voor de OTB, omdat zij in de eerste plaats bezig zijn met puur overleven.⁹⁴ Het gevolg is dat het OTB bestuur van Villa Esperanza weliswaar een democratisch gekozen bestuur is, maar het representativiteit mist omdat het bestuur enkel bestaat uit leden van de 'oude kern'. Zij hebben immers meer tijd en financiële middelen om zich bezig te houden met de tijdrovende bestuurstaken. De bewoners van de 'nieuwe kern' verkiezen onder meer om de genoemde reden een passieve houding in plaats van een actieve houding jegens het zittende OTB-bestuur. Zij offeren morgen aan vandaag, uit bittere noodzaak.

Seyla Benhabib tracht met haar model voor een deliberatieve democratie vervanging te vinden voor identiteitspolitiek, dat volgens haar de basis vormt voor vele (etnische, culturele) conflicten. Ondanks mijn bovengenoemde punten van kritiek, bespeur ik geïnspireerd door het model van Benhabib een belangrijk punt. Sterker nog, wat ik hier signaleer, is dat de LPP in bestuurskundig opzicht hapert op het punt dat Benhabib omschrijft als de tweede voorwaarde voor deelname aan de dialoog, namelijk *voluntary self-ascription*. Deze voorwaarde is afwezig want de wet schrijft voor dat een ieder zich in één homogene vorm moet organiseren, namelijk een OTB die aan een bepaald territorium is verbonden. Alleen dan kunnen burgers gezag uitoefenen op de democratische besluitvorming door deel te nemen aan de te voeren dialoog (zij het op wijk-, districts-, of stadsniveau). Benhabib meent dat als soevereiniteit betekent dat een groep mensen het recht heeft zich te definiëren door macht te laten gelden over een begrensd territorium, verklaringen van soevereiniteit vaker dan niet scheidingen tussen 'wij' en 'zij' zullen creëren: 'wij' die wel tot het soevereine volk horen en 'zij' die dat niet doen (Benhabib 2002: 151). In het kader van de LPP is deze

⁹⁴ Hun inkomen ligt rond de Bs.5.700 (€ 585,-) per jaar.

soevereiniteit bovendien 'opgelegd' en kan alleen middels deze status een beroep worden gedaan op staatsinkomsten om collectieve basisgoederen voor de wijk te verwerven. Mijns inziens genereert deze expliciete verbinding tussen een territoriaal gedefinieerde identiteit en de toegang tot *resources* polarisering en sociale uitsluiting binnen OTB's en laat ook naburige OTB's en districten met elkaar rivaliseren.

De LPP verdeelt en heerst, en dan vooral in een land als Bolivia waar financiële middelen schaars zijn. De staat heeft met haar decentralisatiepolitiek de mensen verbonden aan een collectieve, homogene micro-entiteit die OTB heet en deze verbonden aan een budget op basis van inwoneraantal. Met deze organisatievorm identificeert zich slechts een select gezelschap en is daarom in een setting zoals Collier die schetst, een perfect recept voor kleinschalige verdeeldheid die de meest kwetsbare burgers van Bolivia vleugellam en immobiel (Bauman) maakt. De literatuur beweert daarom meer dan eens dat de hervormingen van de jaren '90 een poging van de staat was om controle over de bevolking te institutionaliseren, een versplinterde bevolking kan zich immers minder snel massaal organiseren (McNeish 2004: 225; Crabtree 2005: 112). Ik heb in dit hoofdstuk ook materiaal gepresenteerd die deze stelling onderbouwt. Maar, eerder in deze thesis beschreef ik óók de bijeenkomst van Don Valério en de protestmars richting het centrum van de stad, en de vorming van het schaduwbestuur 'Fuerza'. Daarnaast demonstreerden de wateroorlog in 2002 (zie noot 90) en de gasoorlog in 2003 dat burgers zich zowel op stedelijk niveau als op nationaal niveau wel degelijk massaal en effectief kunnen organiseren. Is de genoemde verklaring in dit hoofdstuk omtrent het verband tussen sociale uitsluiting en de LPP wel geheel omvattend? In het volgende hoofdstuk ga ik na hoe 'vleugellam en immobiel' de uitgesloten burgers daadwerkelijk zijn.

4.

Van A naar Beter: grensoverschrijdende initiatieven

‘Solo existe una ley aquí. La ‘Ley Cochabambina’ es la ley de lo mas fuerte’.

Don Bautista.⁹⁵

Dit antwoord kreeg ik van Don Bautista toen ik hem vroeg wat hij vond van de Boliviaanse wetgeving en de *Ley Participación Popular*. Afrikanist en socioloog Ferguson noemt in een artikel over de problematiek rond de formele uitsluiting van Lesotho het ‘depolitiseren van armoede’ (1997: 132). Decentralisatie heeft volgens Ferguson voor gezorgd dat burgers zelf verantwoordelijk worden gehouden voor de sociale positie of economische situatie waarin zij verkeren. Werkelijke machtsverhoudingen worden hierdoor beneveld en op deze manier wordt gesuggereerd dat mensen illegaliteit en statusloosheid aan henzelf te danken hebben. Door middel van de POA beroepen gemeentes zich nu op de eigen verantwoordelijkheid van de burgers om problemen in de wijk op tijd te signaleren en op te nemen in het jaarlijkse plan de campagne. Zo gaf de buurt Cerro San Miguel in een artikel in de lokale krant *Opini3n* aan dat het straatverlichting ontbeert, waardoor criminelen na zonsondergang vrij spel hebben. De reactie van de gemeente was de volgende: “dit kunnen de burens volgend jaar aankarten middels hun POA”. “*Estamos abandonado a nuestra suerte, no m3s*”⁹⁶, zei een buurvrouw tegen de verslaggever. Door een gebrekkig functioneren van een controleorgaan blijven veel bewoners via de LPP onzichtbaar en hebben zij verminderde toegang tot collectieve goederen die hen op basis van hun nationale burgerschap wel toe zouden moeten komen.

Ondanks de verdeeldheid die ik uiteenzette in hoofdstuk drie, nam ik waar hoe bewoners buiten de LPP-structuur op hun eigen manier vruchtbare allianties aangaan met bijvoorbeeld burens, instanties en familie om een specifiek doel op korte of lange termijn te bereiken. Van een collectieve identiteit op basis van de OTB spraken de *Villa Esperanzeños* niet, maar zij identificeren en organiseren zich naargelang de context met bondgenoten, zoals een politieke partij, een schoolcomité van ouders wier kinderen op dezelfde school zitten, of een vakbond. Ook zijn er initiatieven met een meer individueel karakter, zoals de hulp van naburige familie of voormalige dorpsgenoten die ook in Cochabamba zijn komen wonen. Het gezamenlijk te bereiken doel lijkt daarbij de lijm die hen verbindt en weet zelfs de kloof tussen burgers met verschillende posities in de maatschappij te overbruggen. In de volgende paragraaf zet ik een viertal van deze ‘grensoverschrijdende’ initiatieven uiteen.

⁹⁵ “Hier bestaat maar één wet. De wet van Cochabamba is de wet van de sterkste”, 28 maart 2006, Cochabamba

⁹⁶ “We zijn aangewezen op ons geluk, niet meer.” *La Opini3n*, 15 mei 2006.

§ 4.1 Coöperatie en identificatie naar behoefte

§ 4.1.1. De politieke partij

Het eerste coöperatieve, actieve burgerinitiatief dat ik hier behandel, is het aangaan van een verbond met een politieke partij. Gezien de gevoeligheid van het onderwerp, vroeg ik daarom nonchalant tussen twee happen van het middageten door of de OTB zich wel eens heeft geïdentificeerd met een bepaalde politieke partij. Zichtbaar geïrriteerd beantwoordde Estéban mijn vraag kort: “OTB Villa Esperanza functioneert volledig onafhankelijk.” Evenwel per toeval verraadde hij zichzelf enige weken later door mij inzage te geven in het notulenboek van de OTB. Daarin staat op pagina 102 dat de partij Unidad Nacional (UN), onder het presidentschap van García, 20 zakken cement heeft gedoneerd ten behoeve van de bouw van de school. Navraag bij een informant bevestigde mijn vermoeden dat de OTB in ruil voor deze hulp haar *vecinos* destijds heeft geïnstrueerd om op de bewuste partijleider van UN te stemmen.⁹⁷ De LPP-structuur lijkt gevoelig voor politiek cliëntelisme omdat het de bevolking dusdanig heeft georganiseerd dat de vertegenwoordigers eenvoudig bereikbaar zijn en volgens een onderzoek van Espósito & Artega zijn zij bovendien ‘makkelijk manipuleerbaar voor aanlokkelijke initiatieven ten behoeve van de wijk’ (2006:82).

De internationale monitor Transparency International (TI) bestempelt dit soort praktijken als ‘corrupt’. Corruptie is volgens TI ‘het misbruik van toevertrouwde macht met als doel persoonlijk gewin’. TI schrijft dat het ‘een ieder beschadigt wiens leven, levensonderhoud en geluk afhangt van de integriteit van mensen in een gezaghebbende functie’. Verder zegt de monitor over het kopen van politieke stemmen ‘dat het sociale uitsluiting genereert omdat het ontmoedigt om een systeem dat armoede ondersteunt, te veranderen’. TI eindigt haar betoog met de zin ‘De conclusie: corruptie schaadt iedereen’. Van de 158 onderzochte landen prijkt Bolivia in het TI-rapport uit 2005 samen met Ecuador en Guatemala op een gedeelde 117^e plaats.⁹⁸ Daarmee zijn de drie landen volgens TI het ‘minst transparant’ van Latijns Amerika. De antropoloog Xavier Albó weet in een interview met Diego Ayo over de vorderingen van de Boliviaanse decentralisatiepolitiek wel raad met dit soort aantijgingen en grapt: “*Hemos llegado a democratizar la corrupción!*”⁹⁹.

Ik sluit mij niet aan bij de opinie van TI om de coöperatie met een politieke partij enkel als verwerpelijk of ‘ondemocratisch’ te beoordelen. Geïnspireerd door het artikel van Sian Lazar (2004) meen ik dat dit soort beschuldigingen afdoen aan de diversiteit van manieren waarop mensen

⁹⁷ ‘Libro de Actas’ is ter inzage beschikbaar bij de auteur.

⁹⁸ Bron: www.transparency.org/about_us

⁹⁹ Vrije vertaling: ‘We zijn op het punt aangekomen dat we de corruptie gedemocratiseerd hebben’.

democratie ervaren en praktiseren en dan met name als zij zich juist door dezelfde democratische instituties niet vertegenwoordigd voelen. Het aangaan van een collectieve patroon-cliënt relatie, kan aantrekkelijke voordelen voor de kiezers opleveren als de desbetreffende kandidaat gekozen wordt (Lazar 2004: 234). De politieke invloed van de patroon in het stadsbestuur kan na de verkiezingen bijvoorbeeld banen opleveren die anders niet beschikbaar waren geweest voor de stemmers. “Kijk, ik zal het je uitleggen. Ik geef jou wat, jij geeft mij wat, dit heet sociale hulp. Hier is dat een manier van overleven, begrijp je?”.¹⁰⁰ Deze onverbloemde uitleg kreeg ik, weliswaar buiten diensttijd als antwoord op mijn vraag of de bewuste politieagent ‘zich wel eens had laten verleiden door een aantrekkelijk aanbod?’.

De poging om een relatie op te bouwen met een politicus kan ook worden opgemerkt als een poging om een systeem te beïnvloeden waarin de bewuste stemmer het gevoel heeft buitengesloten te worden. Het incomplete burgerschap wordt op een manier bestreden die getuigt van strategie en inzicht in het democratische systeem en is mijns inziens gericht op politieke insluiting. Wellicht is politiek cliëntelisme een ongewenste vorm van politieke participatie gezien het disrespect jegens de spelregels die een democratisch systeem voorschrijft, maar het getuigt zeker van initiatief en een actieve houding van de burger.

§ 4.1.2 Het familieverband en territoriale identificatie

Het tweede verbond betreft de reciprociteit tussen families en tussen voormalige inwoners van hetzelfde dorp. Tegen mijn verwachting in vormt de etnische achtergrond van de bewoners in deze stedelijke context op zichzelf géén grond voor een collectief verbond. In de literatuur en de (internationale) media wordt veelvuldig gesproken over ‘de’ Quechuas en ‘de’ Aymaras, maar zelf blijken bewoners van Villa Esperanza dit onderscheid niet zo rigide te maken. Bewoners die bijvoorbeeld van huis uit Quechua spreken, lijken zich weinig tot niet te verbinden aan bijvoorbeeld hun buurman of buurvrouw die deze taal ook spreekt. Leonora Huari gaf aan dat er méér nodig is om elkaar te vertrouwen, dan alleen het delen van een taal: “Ik ga niet met mijn burens om want zij komen niet uit mijn dorp [Colomi, Dept. Cochabamba]. Zij komen uit Oruro, en het noorden van Potosí. Je kent de Tinku wel, toch? Ze vermoorden elkaar tijdens een feestelijk ritueel en daar worden ze vrolijk van. Ik kan dat niet begrijpen en vind het eng. Ik houd mijn *wawas* ver van hen vandaan want ze zijn hardvochtig. Ze snijden zo een been of arm af als dat nodig is.”¹⁰¹. Of haar burens zo gewelddadig zijn als Leonora beweert, is van ondergeschikt belang. Mijn ervaring uit Villa

¹⁰⁰ Bron: anonieme informant.

¹⁰¹ Dona Leonora Huari, 23 mei 2006, Cochabamba. *Wawa* is Quechua voor kind, maar wordt in Bolivia ook door Spaanstalige gebruikt. Tinku betekent in Quechua ‘ontmoeting’ en is een feest wat ieder jaar in mei in het noorden van Potosí wordt gehouden. Tijdens het feest vinden ‘traditionele gevechten’ plaats tussen mannen uit de verschillende dorpen. De gevechten gaan er soms hard aan toe, ieder jaar vallen er dan ook minstens een paar doden.

Esperanza leert dat de bewoners hoofdzakelijk refereren aan een bepaalde geografische entiteit, in plaats van zich te identificeren met een specifieke, culturele achtergrond. Antropoloog Andrew Canessa (2006:259) ondervond hetzelfde bij zijn onderzoeksgroep in het Boliviaanse dorp Pocobaya. De bewoners verbinden de term ‘identiteit’ (zelfs na herhaaldelijk doorvragen) enkel met hun dorp. Ze beschrijven zichzelf als *Pocobayenos*, en niet als Aymaras, of als Aymara-sprekers. Een onderscheid wat voor *Cochabambinos* wél van grote waarde lijkt, is volgens hen gebaseerd op een ‘eeuwenoude grens’, namelijk die van het oude Inca-rijk. “Er bestaat niet veel rivaliteit tussen *Potosinos*, *Orureños*, *Paceños* en *Cochabambinos* onderling”, verzekert Antonio Arevalo mij. “Wij zijn allemaal *kollas*. Rivaliteit bestaat er wel tegenover *Cruceños*, maar dat is logisch. Zij zijn *cambas*’.¹⁰² *Kollas* en *cambas* leven al tijden op gespannen voet, en deze relatie bevat genoeg stof voor een analyse die te ver buiten de strekking van dit schrijven zou rijken (zie noot 55). Eigenlijk blijkt de heterogene samenstelling van de OTB’s slechts een praktisch euvel op te leveren, namelijk de benodigde vertalers die op de zondagen aanwezig moeten zijn om de agendapunten te vertalen voor de bewoners die het Spaans niet of nauwelijks beheersen.

Reciprociteit zag ik in Villa Esperanza vooral tussen families en tussen voormalige inwoners van hetzelfde dorp. In zo een verband helpen de bewoners elkaar door diensten te ruilen, zoals hulp bij de bouw van een huis in ruil voor een aantal kippen. Verder betekent het woord *vecino*, dat in mijn ogen toch een bepaalde saamhorigheid uitstraalt, vaak niet meer dan eenvoudig ‘buurman’. Leonora: ‘Ik weet veel over mijn buurvrouwen. We roddelen hier veel, maar we helpen elkaar niet.’ Ik meen dat het wantrouwen over elkanders intenties verband houdt met de kwetsbaarheid die een nieuwe woonomgeving met zich meebrengt, in ‘de oude kern’ was het wantrouwen namelijk beduidend minder aan de orde.

§ 4.1.3 Junta Escolar

De derde coalitie die de grenzen van de OTB overschrijdt, is de *junta escolar*. Ten tijde van mijn onderzoeksperiode werd dit schoolcomité opgericht om, door middel van de mobilisering van ouders en het schoolbestuur, zich in te zetten voor de verbetering van de basisschool van Villa Esperanza, genaamd ‘Rosario’. De basisschool bevindt zich namelijk in zeer precaire staat. De school heeft slechts de beschikking over drie klaslokalen, terwijl er aan acht groepen van gemiddeld 35 tot 45 kinderen onderwijs wordt gegeven. De oplossing hiervoor is onderwijs in toerbeurt: de jongste groepen hebben ’s ochtends les en de oudere kinderen volgen ’s middags les. Voor groep zeven en acht wordt uit puur ruimtegebrek een huiskamer gehuurd in het huis van de burens van de school. Verder is de sanitaire voorziening in zo een vervallen toestand, dat de kinderen hun behoefte in de

¹⁰² Uitspraak: 17 april 2006, Cochabamba. *Kolla* verwijst naar inwoner van *Kollasuyu*, het oude incarijk. Dit rijk grensde tot aan de provincies Cochabamba, La Paz, Oruro en Potosí. Een *camba* is iemand uit de oostelijke provincie Santa Cruz.

nabijgelegen rivierbedding moeten doen. Er is een nieuw toiletgebouw in aanbouw, maar het mist de nodige financiering om de bouw af te kunnen ronden. Naast de meer bekende problemen zoals gebrek aan meubilair en lesmateriaal, mist de basisschool tevens een omheining, waardoor de kinderen, maar ook vreemden en straathonden, zo de school in- en uit kunnen lopen.

Tot dusver bestond er weinig animo of initiatief vanuit de wijk of OTB om iets aan de toestand van de school en het onderwijs te doen. De beter bedeelde inwoners sturen hun kinderen naar een school in de buurt die veel beter aangeschreven staat en de bewoners uit vooral de ‘nieuwe kern’ gaven aan geen tijd te hebben om zich bezig te houden met het onderwijs van hun kinderen. Nu is er dan toch een initiatief genomen om de kwaliteit van het onderwijs en de staat van het gebouw te verbeteren, weliswaar vanuit een andere hoek dan Villa Esperanza. Huascar Mamani, een timide man van in de veertig, is een buurman uit de naburige OTB Villa Argentina. Zijn dochtertje zit op de basisschool in Villa Esperanza en hij vond dat het zo niet langer kon, naar aanleiding van wantoestanden rond het schoolontbijt.¹⁰³ Samen met een aantal ouders uit Villa Esperanza en Villa Argentina en directrice Yelka Vargas gaat de *junta escolar* de genoemde problemen aanpakken door middel van lobbywerk bij de gemeente. Huascar Mamani vroeg hiervoor de aandacht en inzet van alle ouders middels een aankondiging op een OTB-vergadering. Het initiatief van Mamani werd met applaus van het publiek en lovende woorden van Estéban García ontvangen. Kort daarop werd de eerste vergadering van de *junta* gehouden. Bij deze bijeenkomst waren overwegend de moeders van de schoolkinderen uit Villa Esperanza en Villa Argentina aanwezig, want de mannen hadden gelijktijdig een vergadering over het transport probleem van de wijk. Een gezamenlijke zorg voor onderwijskwaliteit die hun kinderen aangaat, ‘verzusterde’ de moeders van naburige wijken.

§ 4.1.4 Taxi-Trufi Villa Luz-Esperanza

Als laatste en vierde initiatief behandel ik de transportvakbond van Villa Esperanza. De wijk heeft twee transportlijnen die haar met het centrum van de stad verbind. Lijn 27 is een *trufi* (kleine bus) die van de *cancha* naar Villa Esperanza rijdt en via het naburige Villa Francisco terugkeert naar het centrum. De *taxi-trufi* (collectieve auto-taxi) met de naam ‘Villa Luz-Esperanza’ heeft haar taxi-stand in Villa Esperanza. In samenwerking met de aangrenzende OTB Villa Luz rijden er ongeveer 80 taxi’s op de lijn. Een rit in de lijnbus en de collectieve taxi kosten evenveel, maar de collectieve taxi is een stuk sneller. Daarnaast is er nog een belangrijker verschil. De lijnbus wordt uitgbaat door een particulier bedrijf met een directeur uit het noorden van de stad, de taxilijn is een *cooperativa vecinal* (burenvakbond) die een vrijwillig bestuur heeft van *vecinos* uit de twee OTB’s. Iedere burger

¹⁰³ Interview Huascar Mamani, 24 mei 2006, Cochabamba. De schoolontbijt-pakketten werden een paar keer gestolen. Basisschool valt onder het voedselprogramma van de gemeente. Hierdoor ontvangen alle kinderen iedere dag tenminste één banaan of een zakje koekjes en iets te drinken, zoals chocolademelk of yoghurt.

uit deze twee OTB's mag zich tegen 'administratieve kosten'¹⁰⁴ met zijn eigen auto aansluiten bij de *cooperativa* en geld verdienen aan het vervoeren van mensen tussen de stad en Zona Sur.

Ten tijde van mijn verblijf kampten de bewoners van Villa Esperanza en Villa Luz met het volgende probleem. De *cooperativa* bestond al drie jaar, maar bezat nog steeds geen formele erkenning van het gemeentebestuur omdat de eigenaar van lijn 27, die nog vele andere buslijnen in de stad bezit, de legalisering dwarsboomde door zich te beroepen op een wet die 'oneerlijke concurrentie' verbiedt. Er waren al protesten, blokkades en hongerstakingen gehouden door de *taxistas*, ook in samenwerking met andere *cooperativas* die dezelfde problemen ondervinden met de buslijnen, maar ondanks de aandacht van de media en het stadsbestuur, mocht het protest tot dan toe nog niet baten. Omdat de lijn illegaal was, viel de politie de taxichauffeurs dagelijks lastig met *pagos*: iedere keer als een auto van de lijn werd aangehouden door de politie, moest de eigenaar Bs.5,- (€ 0,50) aan steekpenningen betalen, anders dreigde de politie met de confiscatie van de taxi, die pas tegen betaling van nog meer smeergeld weer ongedaan kon worden gemaakt.

De illegale status van de lijn kost de bewoners dagelijks veel inkomen en de bewoners waren het oponthoud en gepest van de politie moe. Echter wat de burens werkelijk stak, was het feit dat een rijke directeur uit het noorden verdient aan het vervoer van de burens uit twee behoeftige OTB's. "*Nos engañan*"¹⁰⁵, zei Mario Huari met betrekking tot lijn 27. Met de legale status wil de *taxi-trufi* coöperatie graag volledige autonomie bereiken, zodat de regie in de handen van de burens ligt als het gaat om de uitbreiding van de lijn of de verandering van de routes. Tevens wil het op deze manier de sociale controle vergroten door beter te controleren wie precies aan de lijn deelnemen. Dit is van belang omdat de *cooperativa* het zeer belangrijk acht dat het geld wat wordt verdiend aan de lijn, enkel ten goede komt aan de burgers van de twee OTB's. Op een vergadering van de *cooperativa* vertelde Don Francisco dat er een aantal weken daarvoor ineens een *camba* opdook die al een paar dagen met zijn taxi onder naam van Luz-Esperanza illegaal van de lijn profiteerde. Een buurvrouw herkende het verhaal over deze *camba* en vertelde dat hij haar lastig had gevallen in zijn taxi toen zij 's avonds terugkeerde van de *Cancha*. Op de vergadering werd boos op het voorval gereageerd en Francisco zei: "Dat bedoel ik nu! Wij zijn degenen die geld mogen verdienen aan ons vervoer en alleen wij zijn degenen die de veiligheid van onze vrouwen kunnen waarborgen door hen veilig naar huis te rijden" (zie foto 5: vergadering).

Deze laatste casus over het transportprobleem van de wijk heeft een bijzonder karakter. Ten eerste omdat de transportvakbond de bewoners die in OTB-aangelegenheden lijnrecht tegenover elkaar staan, weer op één lijn brengt. Estéban García heeft er zijn taxi, maar Mario Huari uit 'de

¹⁰⁴ De administratieve kosten (€100,-) bestaan uit het salaris van een secretaresse, de huur van de taxi-stand en de aankoop van stickers en plakaten.

¹⁰⁵ "Ze bedriegen ons, profiteren van ons", veel gehoorde uitspraak onder *Sureños*.

nieuwe kern' ook. Opmerkelijker is het geval van een politieman die in 'de oude kern' woont. Ik vroeg mij af hij niet werd gehemeld in de wijk, aangezien hij dan ook wel taxichauffeurs van de wijk lastig zou vallen vanwege de illegale status van de lijn? De jonge taxichauffeur aan wie ik het vroeg, antwoordde laconiek: "Oh Don Ajata, bedoel je. Van hem hebben we geen last. Hij heeft zijn eigen auto in de lijn!" Ten tweede toont het initiatief hoe de LPP ook een middel kan vormen om de sociale uitsluiting die het veroorzaakt, te transformeren in sociale insluiting. Dit gebeurt door de infrastructuur die de LPP heeft uitgezet, in te zetten om een lijn als Villa Luz-Esperanza op te zetten in samenwerking met de inwoners van de beide OTB's en haar wegen aan te stippen als 'bezit van de OTB's' zodat anderen er niet van kunnen profiteren. Nu moet ik melden dat de samenwerking tussen Villa Luz en Villa Esperanza niet van harte verliep, want er werd veel geruzied tijdens de vergaderingen van de *cooperativa*. Maar feit is dat de burens een brug hebben gebouwd over de voor het oog onzichtbare grens van de OTB's middels een vakbond die het welzijn van haar burgers verbetert en beschermt.

Foto 5: Vergadering van OTB Villa Esperanza en Villa Luz over het transportprobleem

§ 4.2 Heers en verdeel!

Uit de casussen blijkt dat de infrastructuur van de LPP zo is verinnerlijkt in de *habitus*¹⁰⁶ van de burgers van Zona Sur, dat zij in hun voor- of nadeel naar dit systeem denken en handelen. Een buurman uit een naburig district die in sociaal-economisch opzicht in een vergelijkbare positie verkeert als een *Villa Esperanza*, wordt door de LPP een rivaal in plaats van een bondgenoot als het gaat om het gebruik van de wegen die door de OTB's Luz en Esperanza lopen. Tegelijkertijd gebruiken Sureños het systeem constructief door zich middels haar infrastructuur te verenigen in een *cooperativa* die zich weet te mobiliseren op basis van gemeenschappelijke belangen. De *cooperativa* opereert daarmee in juxtapositie met de LPP om zo sociale en economische insluiting af te dwingen.

Aan de hand van mijn verzamelde materiaal blijkt dat de zogenoemde vleugellamheid van de 'minder fortuinlijken' in mindere mate bestaat als bijvoorbeeld Bauman deed vermoeden. Een *cooperativa* blijkt zéér succesvol in het bewerkstelligen van haar doelen en overbruggt de kloof tussen burgers met verschillende posities in de maatschappij door middel van het bewerkstelligen van vruchtbare samenwerkingsverbanden. Met de transportlijn wordt de wet weliswaar ontdoken, maar de *cooperativa vecinal* kan ook worden beschouwd als een vorm van burgerparticipatie die in haar kern actiever van aard is dan de deelname aan de OTB omdat het initiatief geheel voortkomt uit de burgers zelf. Daarmee biedt het niet alleen reflectie, maar ook een openlijke kritiek op het democratische systeem dat hen uitsluit. De transportlijn van de twee OTB's wordt hiermee letterlijk en figuurlijk een vehikel van A naar Beter: het bevordert het handelsverkeer en de veiligheid van de bewoners door middel van een directe, snelle, persoonlijke connectie tussen Zona Sur en de stad, wat hun sociaal-economische positie ten goede komt.

De LPP heerst en verdeelt in het voordeel van de staat of een select burgergezelschap in het ene geval en in het andere geval heersen juist de burgers in coalities die dankzij de LPP gevormd kunnen worden zodat de inkomsten alleen binnen de territoriale grenzen van de OTB verdeeld worden. De LPP is daarom paradoxaal en de bewoners van Villa Esperanza hebben laten zien dat zij hier op een opvallende manier mee omgaan. Deels bewust en deels onbewust identificeren *Villa Esperanzaños* zich afhankelijk van de context met een persoon of groep personen die hen naar hun inschatting de beste uitkomst biedt. Het benadrukken van (culturele) verschillen of juist overeenkomsten noemt Gerd Baumann 'duale, discursieve competentie' (1999: 95). Baumann doelt hier op het gebruik van verschillende pleidooien van één persoon als *strategie*, naar gelang het publiek en het gewin of verlies wat aan de context van de ontmoeting kleeft. Ik neem hier ter illustratie Mario Huari uit 'de

¹⁰⁶ *Habitus* is een term van de Franse filosoof Pierre Bourdieu (1977: *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge University Press). In een veld ontwikkelt een mens onbewust een duurzame manier van waarnemen, denken en handelen, waardoor mensen zich in dat veld kunnen handhaven maar ook verder kunnen komen. Hoe langer een persoon in het veld is, hoe meer geïnternaliseerd de *habitus* is. De *habitus* wordt gevormd door het samenspel van individuen, en neemt vormen aan die hun handelen op zijn beurt weer beïnvloedt.

nieuwe kern'. Hij associeert Estéban García met de 'oude kern' en het in zijn ogen falende OTB-bestuur als het gaat om de elektriciteits- en watervoorziening in zijn deel van de wijk. Huari verwijt García schuld te hebben aan deze situatie. Dit verschaft hem een motief om zich alsnog in te zetten voor de verbetering van 'de nieuwe kern'. Echter, Huari beticht García niet *en publique* omdat hij zich in het kader van het transportprobleem beseft dat hij García te vriend moet houden, omdat de president van de OTB met zijn positie zaken kan bewerkstelligen die ten voordele kunnen zijn voor de transportlijn, en dus voor de financiële situatie van zijn gezin. Daarom steekt Mario Huari vriendelijk zijn hand op als hij in zijn taxi 'zijn collega' Estéban García tegenkomt in een taxi uit tegenovergestelde richting, en hekelen ze later met een glas *chicha* in de hand gezamenlijk het gemeentebestuur en lijn 27 die hen dwarsbomen in het realiseren van betere transportmogelijkheden.

5.

Conclusie

Met deze uiteenzetting wilde ik de *Ley de Participación Popular*, de Boliviaanse ‘Wet op Burgerparticipatie’ ter discussie stellen. Sinds 1994 schrijft deze wet voor dat de bevolking zich collectief organiseert middels *Organizaciones Territoriales de Base* (OTB’s), buurtcomités die verbonden zijn aan een bepaald territorium. Alleen aan de hand van deze toegekende, formele status kan een buurtgemeenschap financiële middelen aanvragen voor de aanleg van publieke basisvoorzieningen ten behoeve van de leefbaarheid van een wijk. De wet is onderdeel van de decentralisatiepolitiek en is ontworpen om de sociale en economische verdeeldheid die grotendeels langs etnische lijnen liep, tegen te gaan zodat een civiel draagvlak voor de beoogde democratisering zich verder kon consolideren.

In dit onderzoek ging mijn specifieke aandacht uit naar de uitwerking van de LPP op stedelijk niveau. De gegevens zijn verzameld van februari tot en met mei 2006 in Zona Sur, Cochabamba (Bolivia). Aan de hand van OTB Villa Esperanza, een wijk met ongeveer 1500 inwoners, heb ik onderzocht of de LPP de insluiting en bescherming biedt die het propageert? *De jure* zouden alle bewoners in deze OTB moeten profiteren van de collectieve goederen die de LPP verdeelt, maar *de facto* moet ik op basis van mijn onderzoek constateren dat de LPP faalt in zake de insluiting van alle wijkbewoners, want slechts een select gezelschap blijkt te profiteren van het geld dat op deze manier binnenkomt. Ik stel dat deze uitsluiting ingesloten ligt in de wet. Ik heb deze stelling onderbouwd aan de hand van een casus over de watervoorziening in de wijk. Uit de casus blijkt dat het budget van de LPP, dat wordt bepaald aan de hand van het inwoneraantal, ten eerste ontoereikend is om zaken die de bewoners als prioriteit formuleren, te financieren. Ten tweede zorgt de verbintenis van het LPP-budget aan de bevolkingsomvang voor een inefficiënte besteding in een stad als Cochabamba, waar de sociaal-economische omstandigheden in het centrum en het noorden van de stad veel minder behoeftig zijn dan in Zona Sur.

Het grootste manco zit echter in één bepaald element van de LPP dat vooral op een land als Bolivia waar financiële middelen schaars zijn, haar uitwerking heeft. Via de LPP kan enkel via de OTB een beroep worden gedaan op collectieve goederen. Ten eerste zorgt dit gegeven voor een machtig middel bij het stadsbestuur. Als zij de aanvraag voor de erkenning van een recent gevormd buurtcomité om bepaalde redenen niet honoreert of slechts langzaam in de erkenningsprocedure opneemt, heeft dit een negatief effect op het welzijn van de burgers die de aanvraag hebben ingediend. Ten tweede meen ik dat de verbintenis tussen een territorium en de verstrekking van financiële middelen resulteert in rivaliteit over de toegang tot collectieve goederen en politieke

macht binnen de OTB en tussen de OTB's onderling. De politieke elite (op nationaal én op lokaal micro-niveau) verdeelt en heerst door middel van de LPP en treft daarmee een meerderheid van de meest kwetsbare burgers van Bolivia. Tegenstanders van de wet stellen dat versplintering juist de bedoeling was van de toenmalige regering. Het zou het volk dusdanig demobiliseren dat grootschalige protesten uit zouden blijven.

De vraag of de *Ley de Participacion Popular* (LPP) met deze intentie is ontworpen, is voor mij van ondergeschikt belang. Mijn aandacht ging in dit onderzoek uit naar de initiatieven van de uitgesloten burgers om zich alsnog toegang te verschaffen tot financiële middelen en de veel geroemde democratische instituties. Mijn ervaring leerde dat zij in hun zoektocht naar alternatieven voor de invulling van het incompleet ervaren burgerschap, niches vinden die hen persoonlijk of collectief gewin opleveren. Zo gaan zij verbanden aan met politieke partijen die wellicht iets voor hen kunnen betekenen in de toekomst en spelen familiebanden een belangrijke rol in het sociale netwerk. Meer opmerkelijk te noemen, waren de initiatieven voor een schoolcomité en een transportvakbond. De inwoners bleken daarbij gebruik te maken van de infrastructuur die door de LPP zo duidelijk gelegd is. Zo organiseren de wijkbewoners in samenwerking met de ouders van een naburige OTB in een schoolcomité om de preciaire toestand van de basisschool aan te pakken. Bij de transportvakbond werd een coalitie aangegaan met de naburige OTB Villa Luz om de transportverbinding tussen Zona Sur en het stadscentrum te realiseren. Door middel van het organiseren van deze illegale transportlijn, werd de opgelegde vorm van soevereiniteit (de OTB) gebruikt om territoriale claims te leggen die in sociaal en economisch opzicht vooral de burens van de twee behoeftige OTB's ten goede komen.

Samengevat kan ik aan de hand van mijn ervaringen in Villa Esperanza stellen dat de *Ley de Participación Popular* paradoxaal is. Het kan enerzijds zorgen voor sociale, economische en politieke uitsluiting, maar anderzijds is haar infrastructuur dusdanig verinnerlijkt geraakt in het handel- en denkkader van haar 'eigen lijdende voorwerp' (namelijk het uitgesloten deel van de *populus*, het volk), dat het ook ingezet kan worden om insluiting af te dwingen. De *Ley de Participación Popular* heeft zeker haar successen behaald, zoals een verbeterd leefklimaat op het platteland en vergrote mogelijkheden om deel te nemen aan het democratische proces. Evenwel is in mijn opvatting de LPP haar houdbaarheidsdatum na 12 jaar reeds ruim gepasseerd. Wil de huidige regering haar burgers tegemoet komen in hun behoeftige situatie, dan zou een aantal aanpassingen van de LPP wenselijk zijn. Hiervan zou ik één punt graag willen toelichten. De inwoners van Villa Esperanza hebben aan de buitenwereld getoond dat zij zich ook door middel van andere organisatievormen dan een OTB organiseren om zaken te bewerkstelligen die het welzijn van de gezinnen in Villa Esperanza aangaan. Echter deze 'grensoverschrijdende burgerinitiatieven' worden niet erkend, of zelfs bestraft vanwege haar informele karakter. Ik meen dat deze stugge houding alleen wederzijds onbegrip als resultaat

heeft. Het initiatief tot de transportlijn kan namelijk ook worden beschouwd als een vorm van ‘actieve burgerparticipatie’ die wellicht zelfs meer toewijding bij de bewoners genereert dan de wijze waarop de huidige Boliviaanse wetgeving burgerparticipatie gebiedt. Juist door burgerinitiatieven serieus in overweging te nemen, wordt er nieuwe, politieke ruimte gecreëerd die de relatie tussen de burger en de staat een meer solide karakter zou kunnen geven. Zolang de staat deze initiatieven niet erkent, zullen lokale dan wel nationale conflicten zich blijven voordoen, want zoals Don Valério stelde in zijn toespraak op die zonnige ochtend in Zona Sur:

“Hermanos,
het is tijd om het land te bouwen zoals wij het willen...
want niemand zal het voor ons doen.”

Epiloog

Op mijn laatste dag in Villa Esperanza zaten Doña Matilde en ik stilzwijgend in de droge rivierbedding achter haar huis. Zij op één steen, ik op een andere. De varkens knorden genoegzaam om ons heen, de honden lagen schuilend voor de hete middagzon in de schaduw te dutten. Plots doorbrak Matilde de rust en zei: “Weet je, ik heb geen moed meer. Geen kracht om de heuvel op te lopen, geen zin meer om op deze manier te moeten leven”. Ze beet op haar lip. Ik keek weg en peuterde wat aan de zwarte vuilrandjes van mijn witte slippers. Twee maanden was ik deel van haar leven, en was zij deel van het mijne. Nu stapte ik er weer uit, en Matilde bleef. Als we ergens geen invloed op hebben, dan is het wel de plek waar we geboren worden, dacht ik. Het machteloze gevoel wat zich al zo vaak van mij meester had proberen maken, begon weer te knagen, maar voor het zich daadwerkelijk in mij kon nestelen, maakte Matilde korte metten met al mijn gedachten: “Wanneer kom je terug?”. “Misschien over een jaar?”, zei ik hoopvol. “Een jaar? 365 dagen. Dat zijn, laat me tellen.... Dat zijn .. hopelijk vijf varkens ... Ja! Dat is genoeg voor een bed. Als je terug komt, dan heb ik een bed voor je!”. Matilde keek triomfantelijk en gaf een flinke tik op de bil van het varken naast haar. Haar hoop stak me aan. Hoop bezit ongekende kracht. Een wijze Braziliaanse filosoof-schrijver schreef over hoop het volgende. ‘Het is iets dat ’s ochtends met ons opstaat, ergens in de loop van de dag gewond raakt, tegen de avond sterft, maar bij zonsopgang weer uit de dood herrijst’¹⁰⁷. Hoop heeft geen houdbaarheidsdatum en is eindeloos rekbaar, als je wilt. Blijkt de hoop uiteindelijk vals, dan fixeer je je gedachten op een ander doel. “*Hay que soñar, no ve?*”, besloot Matilde.¹⁰⁸ Of je moet dromen? Misschien wel. Misschien.

¹⁰⁷ Uit: Paulo Coelho, *Als een rivier*, 2006: 49.

¹⁰⁸ “Je moet toch dromen, niet waar”. *No ve*, is in Cochabamba een veelgebruikte afkorting voor ‘*No, verdad?*’, wat betekent : ‘niet waar?’.

Bibliografie

Albro, Robert

- 2005a *The Future of Culture and Rights for Bolivia's Indigenous Movements*, Fellows Conference Carnegie Council, Short version, 13-15th June: New York.
- 2005b *The Culture of Democracy and Bolivia's Indigenous Movements*, Unpublished Manuscript, Fellow's Conference Carnegie Council, Long version, 13-15th June: New York. Bron: www.ccei.org/media/fellowpaper_albro2.pdf
- 2005c The Indigenous in the Plural in Bolivian Oppositional Politics, *Bulletin of Latin American Research*, Vol. 24 (4) : 433-453.
- 2005d The Water is Ours, Carajo! Deep Citizenship in Bolivia's Water War, 249-271, in Nash (ed.) *Social Movements: An Anthropological Reader*, London: Blackwell Publishing
- 2006 The Culture of Democracy and Bolivia's Indigeneous Movements, in : *Critique of Anthropology*, vol. 26(4): 387-410.

Andolina, Robert

- 2003 Between Local Authenticity and Global Accountability: The Ayllu Movement in Contemporary Bolivia, In: José Antonio Lucero (ed), *Beyond The Lost Decade: Indigeneous Movements Development, and Democracy in Latin America*, PLAS Cuaderno, no. 6, Princeton: Princeton University, p. 123 – 152.

Andolina, Robert & Sarah Radcliffe & Nina Laurie

- 2005 Development and Culture: Transnational Identity Making in Bolivia, *Political Geography*, Vol 24: 678-702.

Antezana, Fernando

- 2004 *Claroscuros de la Lay de Participación Popular : diez años después*, Universidad Mayor San Simón, Cochabamba, http://www.cesu.umss.edu.bo/cesu/Mov_Soc/pdf/Informe%20Abril%20lpp.pdf

Assies, Willem

- 2003 David Fights Goliath in Cochabamba: Water Rights, Neoliberalism and the Renovation of Social Protest in Bolivia, In: *T'inkazos, Bolivian Social Sciences Journal*, Februari 2003: 179-205

Ayo, Diego

- 2004 *Voces Críticas de la Descentralización: Una Decada de Participación Popular*, La Paz: Plural

Baud, M.

- 1993 Indiaans overleven in de Andes, 1530-1930. In: *Campesinos. Kleine boeren in Latijns Amerika, vanaf 1520*. A. Ouweneel (ed.). Amsterdam, Thela Publishers: pp. 181-201

Baumann, Gerd

- 1999 *The Multicultural Riddle, Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities*, New York: Routledge.

Bauman, Zygmunt

- 1998 *Globalization: The Human Consequences*, Cambridge: Polity Press.

Barbery Anaya, Roberto

2005 *Participación Popular, Descentralización y Autonomías Departamentales en Bolivia*, La Paz: AOS/PADEM.

Benhabib, Seyla

2002 *The Claims of Culture, Equality and Diversity in the Global Era*, Princeton: Princeton University Press

Boswinkel, B.

1999 *Stemmen uit de Wijk: Collectief Clientelisme en Brokerage in een Boliviaanse Junta Vecinal*, Master Thesis Culturele Antropologie, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam

Briscoe, Ivan

2005 Rage and Race in Latin America, Open Democracy Forum, 19 december 2005
www.opendemocracy.net/democracy-protest/underdog_3134.jsp

Canessa, Andrew

2000a Fear and Loathing of the Kharisiri Trail: Alterity and Identity in the Andes, *Royal Anthropology Institute*, Vol. 6 : 705-720.

2000b Contesting Hybridity: Evangelistas and Kataristas in Highland Bolivia, *Latin American Studies*, Vol. 32 : 115-144.

2006 Todos Somos indígenas: Towards a New Language of National Political Identity, *Bulletin of Latin American Research*, Vol. 25 (2): 241-263

Carmen Ledo Garcia, Maria del

2002 *Urbanisation and Poverty in the Cities of the National Economic Corridor in Bolivia: Case study of Cochabamba*, proefschrift, Delft: Universiteit Delft

Comaroff, John & Jean Comaroff

1992 *Ethnography and the Historical Imagination*, Boulder: Westview Press

Crabtree, John

2005 *Patterns of Protest: Politics and Social Movements in Bolivia*, London: Latin American Bureau.

DeShazo, Peter

2005 Bolivia's Deepening Crisis, *Hemisphere Focus*, Vol. 8 (4): 1-6, Center for Strategic and International Studies (CSIS)

Dewalt, Kathleen M. & Billie R. Dewalt

2002 *Participant Observation: A guide for Fieldworkers*, Walnut Creek , CA: Altamira Press

Domingo, Pilar

2005 Democracy and New Social Forces in Bolivia, *Social Forces*, Vol. 83 (4): 1727-1744.

Economist, The

2005a 'Democracy's ten-year Rut', *The Economist*, 29 oktober 2005

2005b 'A Champion of Indigenous Rights – and of State-Control of the Economy', *The Economist*, 14 december 2005

Eriksen, Thomas H.

2002 *Ethnicity and Nationalism: Second Edition*, London: Pluto Press.

Escobar, Arturo & Sonia E. Alvarez

1992 *The Making of Social Movements in Latin America: Identity, Strategy and Democracy*. Boulder, Colorado: Westview Press, Inc.

Espósito, Carla & Walter Artega

2006 *Movimientos Sociales Urbano-Populares en Bolivia: Una Lucha contra la exclusión social, económica y política*, Madrid: Fundación Carolina CeALCI

Eviatar, Daphne

2005 Bolivia's Home-Grown President, In: *The Nation*, 21 december 2005, <http://www.thenation.com/doc/20060109/eviatar>.

Ferguson, James

1997 Paradoxes of Sovereignty and Independence, In: Olwig, K.F. & K. Hastrup, *Siting Culture: The Shifting Anthropological Object*, London: Routledge

Fraser, Nancy

2000 Rethinking Recognition, In: *New Left Review*, (3): 107 – 120

Gardels, Nathan

2006 Planet of Slums, A conversation with Mike Davis, *NPQ 2006*, (1): 6-11.

Ghorashi, Halleh

2003 *Ways to survive, Battles to Win: Iranian women exiles in the Netherlands and the United States*. New York: Nova Science Publishers

Gill, Lesley

2000 *Teetering on the Rim: Global Restructuring, Daily Life, and the Armed Retreat of the Bolivian State*, New York: Columbia University Press.

Goldstein, Daniel M.

2004 *The Spectacular City: Violence and Performance in Urban Bolivia*, Durham: Duke University Press.

2005 Flexible Justice: Neoliberal Violence and 'Self-Help' Security in Bolivia, *Critique of Anthropology*, Vol.25 (4): 389 – 411.

Gonzalez, Gustavo

2005 'War on Terror' has Latin American Indigenous People in its Sights, *Canadian Dimension*, Vol. 39 (4): 50-51.

Hadenius, A.

2003 *Decentralisation and Democratic Governance. Experiences from India, Bolivia and South Africa*, Stockholm: Elanders Gotab

Haenen, Marcel

2005 Latino's tussen oliepopulisme en VS: Bolivia zet toon in verkiezingsjaar, In: *NRC Handelsblad*, 17 december 2005.

Hahn, Dwight R.

1996 The Use and Abuse of Ethnicity: The Case of the Bolivian CSUTCB, In: *Latin American Perspectives*, Vol. 23 (2): 91-106.

Hannerz, Ulf

2003 Being There...and There...and There! Reflections on Multi-Sited Ethnography, In: *Ethnography*, Vol. 4 (2): 201-216.

Hedetoft, Ulf & Mette Hjort

2002 *The Post-National Self: Belonging and Identity*, Minneapolis : University of Minnesota Press.

Hinojosa, Eric & Gloria Achá, Daniel Goldstein, Theo Roncken

2006 *Inseguridad Ciudadana: Percepciones en Los Barrios Populares de Cochabamba, Bolivia. Un Estudio Preliminar*, (Unpublished Paper) Cochabamba: Acción Andina.

International Development Bank (IDB)

2000 *Making decentralisation work in Latin America and the Caribbean; a background paper for the subnational development strategy*. Washington: IADB/Sustainable development Department

Institución Nacional de Estadística (INE)

2001a *Censo Nacional de Poblacion y Vivienda 2001: Cochabamba, Resultados Departamentales*, La Paz: INE

2001b *Cochabamba: Indicadores Sociodemográficos por Ciudades Capitales, Censos de 1992-2001 y Zonas Censales*, La Paz: INE

Jenkins, R.

1996 *Social Identity*. London: Routledge.

Klein, Herbert S.

2003 *A Concise History of Bolivia*, Cambridge: Cambridge University Press.

Kohl, Benjamin

2002 Stabilizing Neoliberalism in Bolivia: Popular Participation and Privatization, *Political Geography*, Vol. 21, 449-472

2003 Restructuring Citizenship in Bolivia: El Plan de Todos, *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 27 (2) : 337-51.

Koonings, Kees

2004 Strengthening Citizenship in Brazil's Democracy: Local participatory governance in Porto Alegre, *Bulletin of Latin America Research*, Vol. 23 (1) : 79-99

Koster, Martijn

2002 *The Struggle for Land and Public Services: Organisation and Participation in a Cochabamba shantytown*, Master Thesis Rural Development Studies, Wageningen University.

Kuper, Adam

1999 *Culture: The Anthropologists' account*, Cambridge, Massachutes: Harvard University Press.

Kymlicka, Will

1995 *Multicultural Citizenship: a Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford : Clarendon Press

Lagos, Maria L.

1994 *Autonomy and Power: The Dynamics of Class and Culture in Rural Bolivia*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Laserna, Roberto

1995 *Sostenibilidad y Desarrollo Humano: La Calidad de Vida en Cochabamba*, Cochabamba: CERES

2005 *Ciudades y Pobreza*, Cochabamba: IESE

Law, John

1994 *Organizing Modernity*, Oxford: Blackwell Publishers.

Lazar, Sian & John Andrew McNeish

2004 Introduction: The Millions Return? Democracy in Bolivia at the Start of the Twenty-first Century, *Bulletin of Latin American Research*, Vol. 25 (2): 157-162.

Lazar, Sian

2004 Personalist Politics, Clientelism and Citizenhip: Local Elections in El Alto, Bolivia, *Bulletin of Latin American Research*, Vol. 23 (2): 228 – 243.

Leons, Madeline B.

1978 Race, Ethnicity, and Political Mobilization in the Andes, In: *American Ethnologist*, Vol. 5 (3) : 484-494.

Liberato, Ana S., Carlton Pomeroy & Dana Fennell,

2006 Well-being Outcomes of Bolivia: Accounting for the Effects of Ethnicity and Regional Location, in: *Social Indicators Research*, vol. 76: 233-262.

Lindert, Paul van & Otto Verkoren

1994 *Bolivia: mensen, politiek, economie, cultuur*, Amsterdam: KIT.

Lindert, Paul van, Ali de Jong, Gery Nijenhuis, Guus van Westen

2006 *Development Matters : Geographical Studies on Development Processes and Policies*, Utrecht: Utrecht University

Lindsay, Reed

2005 Exporting Gas and Importing Democracy in Bolivia, *NACLA Report on the Americas*, November-December 2005.

Lohman, Maria

2005 *Su Banquete Democratico*, Cochabamba: Somos Sur http://www.somosur.org/downloads/banquete_democratico.pdf

McNeish, John-Andrew

2004 Stones on the Road: The Politics of Participation and the Generation of Crisis in Bolivia, *Bulletin of Latin American Research*, Vol. 25 (2): 220-240

Mitchell, Christopher

2006 New Studies of Political Decentralisation in Latin America, in: *Latin American Research Review*, vol 41(3): 175-184

Mendelberg, Uri

1985 The Impact of the Bolivian Agrarian Reform on Class Formation, *Latin American Perspectives*, Vol. 12 (3): 45-58

Ministerio de Descentralización y Participación Popular (MDPP)

2005 Ley de Participación popular, No 1551, La Paz: U.P.S. Editorial

Ministerio de Desarrollo Sostenible y Planificación

1998 *Manual de Planificación Participativa en Areas Urbanas*. Bolivia: La Paz.

Ministerio de Educación, Cultura y Deportes

2002 *Reforme Educativa*, Cochabamba: Comité Municipal de Educación Cochabamba.

Nijenhuis, Gery

2002 Decentralisation and Popular Participation in Bolivia: The Link Between Local Governance and Local Development, Ph.D. Thesis Utrecht: Universiteit Utrecht

Nuijten, Monique

1998 *In the name of land: organization, transnationalism, and the culture of the state in a Mexican Ejido*. Ph.D. Thesis. Wageningen: Universiteit Wageningen

Olwig, K.F. & K. Hastrup (eds.)

1997 *Siting Culture: The Shifting Anthropological Object*, London: Routledge.

Oostra, Menno & Leonor Malaver

2003 *Bolivia: mensen, politiek, economie, cultuur en milieu*. Amsterdam: KIT Publishers.

Opini3n, La

2006 Peri3dico de Cochabamba

Oppenheimer, Martin

1970 *Urban Guerrilla*, Middlesex: Penguin Books

Painter, James

2005a *Why is Bolivia in Turmoil*, BBC News, 3rd June, <http://news.bbc.co.uk> .

2005b *Main Protest Groups in Bolivia*, BBC News: 10th June, <http://news.bbc.co.uk>.

2005c *Q&A: Bolivia in Crisis*, BBC News, 10th June, <http://news.bbc.co.uk>.

2005d *Tricky Path to Bolivian Stability*, BBC News: 6th July, <http://news.bbc.co.uk>.

Pab3n, Neyza Oviedo

2004 *Organizaciones Territoriales de Base?*, unpublished article, Cochabamba: Universidad Mayor San Sim3n (UMSS)

Pansters, Wil G.

2005 Authenticity, Hybridity and Difference: Debating National Identity in Twentieth Century Mexico, *Focaal-European Journal of Anthropology*, Vol. 45: 71-93.

Pimbert, Michel

2001 Reclaiming Our Right to Power: Some Conditions for deliberative democracy, In: *PLA Notes (40)*: 81-84.

Rieff, David

2005 Che's Second Coming?, In: *New York Times*, www.nytimes.com, 20 november 2005.

Sage, Jeroen Le

2005 *Bebo Agua, Luego Existo, Luego Voto: Water en Sociale Bewegingen in Cochabamba, Bolivia*, Afstudeerscriptie Culturele Antropologie, Universiteit Utrecht.

Schmidt, R.J.

2005 Harvesting the Past: The Social Mobilization of Bolivia's Indigenous Peoples, In: *Strategic Insights*, Vol. IV (5)

Shultz, Jim

2005a Deadly Consequences: The International Monetary Fund and Bolivia's Black February, *The Democracy Centre*, Bolivia: Cochabamba.

2005b *Bolivia's Unplanned Elections*, The Democracy Centre, 10th December, <http://democracyctr.org>

2005c *With 50 % of the vote in: President Morales*, 18th December, <http://democracyctr.org>

Sieder, Rachel

2002 *Multiculturalism in Latin America: Indigenous Rights, Diversity and Democracy*, Institute of Latin American Studies, Basingstoke, Hampshire: Palgrave

Taylor, Charles

1994 *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*, Princeton: Princeton University Press

Tinnemans, Wil

2005 Bedelaar in een Gouden Zetel, In: *Internationale Samenwerking*, No 10, December, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken

Transparency International

2005 Annual Report 2005 Transparency International, PDF Document te downloaden op: www.transparencyinternational.org

Tully, James

1995 *Strange Multiplicity: Constitutionalism in an Age of Diversity*, Cambridge: Cambridge University Press

UN-Habitat

2006 State of the World's Cities 2006-2007: The Millennium Goals and Urban Sustainability, Kenia: Nairobi, http://www.unhabitat.org/documents/media_centre/sowcr2006/SOWCR%201.pdf

Van Cott, Donna Lee

2000a Party System Development and Indigenous Populations in Latin America: The Bolivian Case, In: *Party Politics*, Vol. 6 (2) : 155-174.

2000b *The Friendly Liquidation of the Past: The politics of Diversity in Latin America*, Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press.

Vargas Llosa, Alvaro,

2005 No Left Turn, In: *International Herald Tribune*, 27 december 2005
www.iht.com/articles/2005/12/27/opinion/edllosa.php

Vasquez Perez, M.E.

2001 *Popular Participation as the Core of Structural Change in the Bolivian Rural Areas: three experiences from Cochabamba*. Master Thesis, MAKS. Wageningen: Universiteit van Wageningen.

Ventana Ciudadana (Bijlage krant Razón)

2004 La 'Ley Maldita', Bendita entre los Demócratas Diez Años Después, In: *Diario La Razón*, Vol. 1 (1) : 4-5.

2006 'Ya son 12 Años de la Participación Popular', Vol. 2 (46) :2

Warren, Kay B. & Jean E. Jackson

2002 *Indigenous Movements, Self-Representation, and the State in Latin America*, Austin: University of Texas Press.

Webber, Jeffery R.

2005 Left Indigenous Struggles in Bolivia: Searching for Revolutionary Democracy, *Monthly Review*, September: 34-48.

Wimmer, Andreas

2002 *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*, Cambridge: Cambridge University Press.

Yashar, Deborah J.

1998 Contesting Citizenship: Indigenous Movements and Democracy in Latin America, In: *Comparative Politics*, Vol. 31 (1) : 23-42.

Geraadpleegde internetsites:

Agua Boliviana

Gefingeerd, op aanvraag beschikbaar.

LPP

www.congreso.bo/11leyes/leyes/1551.htm

Democracy Centre

www.democracycentre.org/blog

Bijlage 1 : Reflectie

Van 8 februari tot en met 2 juni 2006 heb ik onderzoek gedaan in de marginale wijken van stadsperiferie in Cochabamba, Bolivia. Een onderzoek bewerkstelligen in een vreemd land staat naar mijn mening gelijk aan opnieuw leren lopen. Eerst leert een onderzoeker zitten en dan kruipen. Vervolgens hijst hij zich op aan meubels (instanties) en mensen. Voorzichtig worden de eerste stapjes gezet. Zo af en toe trekt hij zich op aan een verkeerde persoon, want het onderzoek verandert geleidelijk aan in een schaakspel waarbij de onderzoeker de koning en koningin tegelijk speelt: dan eens rustig afwachtend om de strategie van de tegenpartij te doorzien, dan weer een aantal schaakstukken verslaan om uiteindelijk bij de sleutelpersonen terecht te komen. In datzelfde schaakspel kan een onderzoeker net zo goed een pion van de tegenpartij zijn en is het een uitdaging om erachter te komen met welk doel de onderzoeker door zijn informanten wordt ingezet. Een figuurlijke valpartij bij het leren lopen of tijdens het schaakspel is dan ook niet zeldzaam. De kunst van het onderzoek doen, zit in het doorzettingsvermogen en creativiteit van de onderzoeker om het geheel uiteindelijk te begrijpen en het schaakspel tot een goed einde te brengen.

De idee dat mijn onderzoek na een week of twee op gang zou zijn, bleek onrealistisch gezien de onderschatting van het eerdergenoemde spel. Dit had een aantal oorzaken die ook tijdens mijn onderzoek een rol bleven spelen. Allereerst bleek het een hele onderneming om een geschikte OTB te vinden. Mijn OTB moest aan een aantal voorwaarden voldoen zoals: niet te groot, geregistreerd, vijf tot tien jaar oud, actief en bereid om mij te ontvangen als onderzoeker. Via welke ingangen moest ik zoeken in een voor mij onbekende stad? Ik probeerde via mijn gastfamilie, het gemeentehuis, een sub-gemeentehuis en inwoners uit Zona Sur toegang te verkrijgen tot een geschikte OTB. In de beginperiode werd ik van het kastje naar de muur gestuurd en vond ik de benodigde sleutelpersonen niet. Dit kwam deels doordat iedereen drukdoende was met de voorbereidingen voor het grootste, nationale feest van het jaar: carnaval! Als ik dan uiteindelijk bij een mogelijk geschikte OTB terecht kwam, zaten andere zaken mij tegen, zoals onveiligheid, inactiviteit van de OTB, het *machismo* van menig Boliviaanse man of wantrouwen en een daarmee gepaard gaande gesloten houding van de informanten. Verder kostte het mij enige tijd om het snelgesproken *k'ochalo* (dialect met een mix van Aymara, Quechua en Spaans) op een dusdanig niveau te verstaan en te spreken dat ik ermee uit de voeten kon. Een goede talenschool bleek niet aanwezig dus heb ik deze straattaal geleerd van mijn gastfamilie en de bewoners zelf. In de tweede maand kwamen daar privélessen van mevrouw Patricia Reynolds bij zodat mijn Spaans van behoorlijk niveau werd.

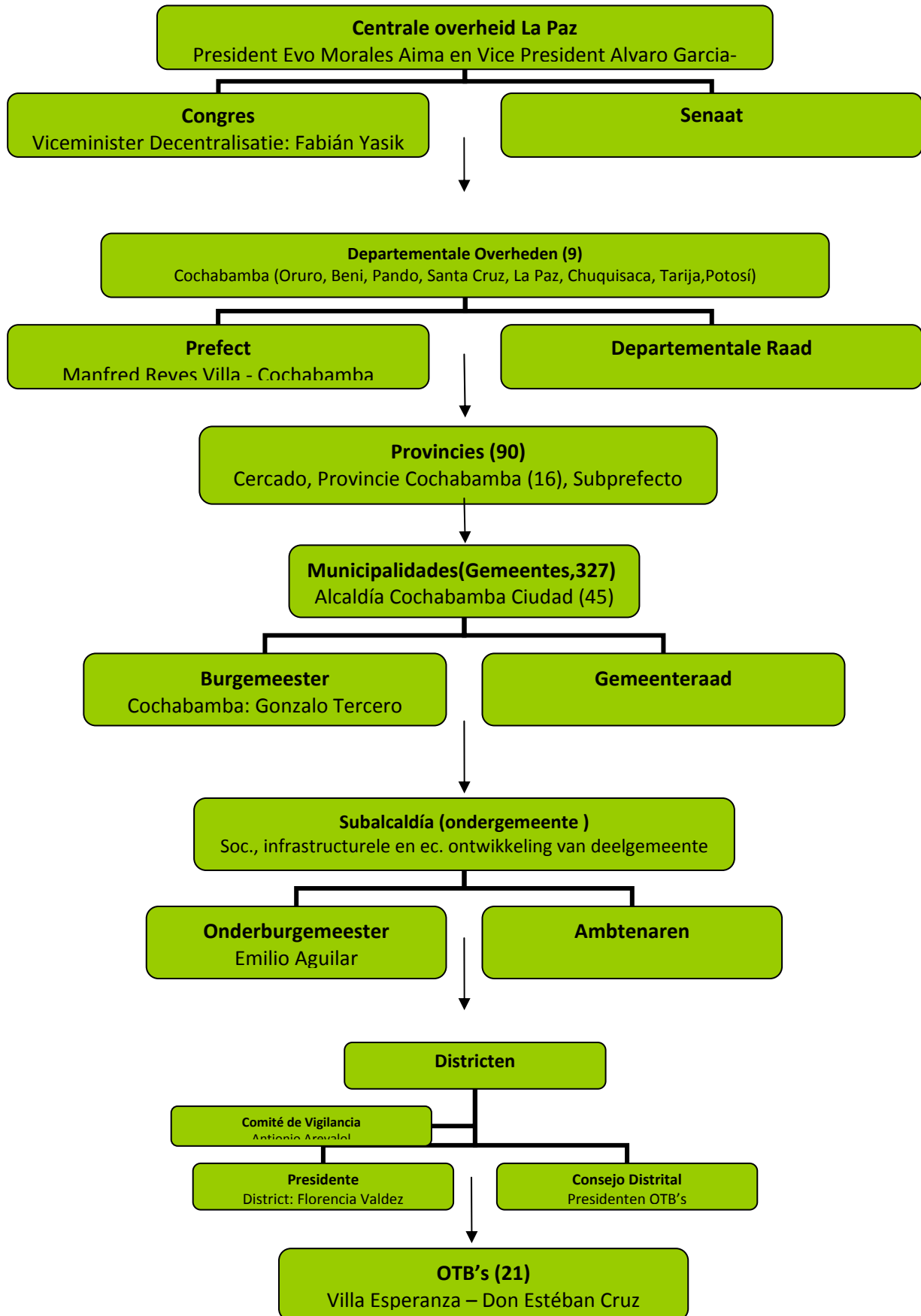
Na twee maanden en na zes mislukte pogingen om bij een geschikte OTB binnen te komen, had ik het lopen onder de knie en begon het schaakspel. Via een architect van een subgemeente kwam ik

bij OTB Villa Esperanza terecht. Haar president bleek bereid met mij samen te werken, waarmee deze OTB voldeed aan één van mijn belangrijkste voorwaarden. In de twee maanden die volgden, verdiepten en verbreedden mijn onderzoeksstrategieën naarmate ik meer veldwerkervaringen opdeed. Mijn onderzoeksvoorstel vormde echter tijdens de gehele onderzoeksperiode een belangrijke leidraad. In mijn voorstel was de volgende vraag mijn centrale vraagstelling:

Hoe organiseren inheemse bewoners van stadswijk X in Cochabamba (Bolivia) zich en hoe construeren zij hun collectieve identiteit ten einde de gestelde, collectieve doelen te bereiken?

Ik had deze vraag opgedeeld aan de hand van drie deelvragen. Deelvraag één luidde: 'Welke geschiedenis heeft wijk x en hoe is wijk x sociaal geografisch, demografisch en economisch opgebouwd?'. Deze deelvraag diende om een algemeen beeld te vormen van de wijk Villa Esperanza en haar bewoners. Deelvraag twee had ik als volgt geformuleerd: 'Hoe is OTB x georganiseerd, wie zijn haar actieve leden en welk discours wordt gebezigd?'. Deze tweede deelvraag diende om de functionering van de OTB te onderzoeken. Deelvraag drie diende om 'achter de schermen' van het OTB bestuur te onderzoeken of de bewoners van de wijk zich werkelijk vertegenwoordigd voelden: 'Hoe wordt de collectieve identiteit geconstrueerd en gearticuleerd binnen wijk x?'. De operationalisering van mijn deelvragen bleek lastig en zette mij voor een grote uitdaging, want de 'constructie van een identiteit' laat zich moeilijk vangen vanwege haar processuele, dynamische karakter. Toch bleek de hoofdvraag uiteindelijk hanteerbaar en is het resultaat de thesis die hier nu voor u ligt.

Bijlage 2 : Organigram bestuurlijk, gedecentraliseerd systeem Bolivia

Bijlage 3 : Lijst informanten**Sleutelinformanten**

Walter Cahuaya	Inwoner 'oude kern' Villa Esperanza
Mario Huari	Inwoner 'nieuwe kern' Villa Esperanza, taxichauffeur
Leonora Huari	Inwoonster 'nieuwe kern' Villa Esperanza, huisvrouw
David Tunari	Bestuurslid OTB, inwoner 'nieuwe kern'
Estéban García	President van OTB Villa Esperanza
Valério Cruz	Leider <i>Coordinadora</i> voor afscheiding Zona Sur als aparte gemeente
Matilde Delgado	Inwoner Villa Esperanza, sleutelinformante
Antonio Arevalo	Lid van Comité de Vigilancia
Bautista Mamani	Taxichauffeur, inwoner Villa Esperanza
Huascar Mamani	Inwoner Villa Argentina, voorzitter Junta Escolar
Doña María	Inwoonster Villa Esperanza, gelatineverkoopster
Feliciano León	Inwoner van 'oude kern' Villa Esperanza, bestuurslid OTB
Don Sanchez de Flores	Inwoner van 'nieuwe kern', vader van een groot gezin, alcoholist

Informanten

Wilfredo Ajata	Generaal bij politiepost
Ronald Arispe	Dokter bij 'Centro de Salud', Zona Sur
Walter Cahuaya	Inwoner Villa Esperanza, voorzitter Comité de Agua
Roberto Huari	Jongere Villa Esperanza, werkzaam in illegale textielabriek
Mari Tunari	Jongere in Villa Esperanza, studente Rechten
Valério Condori	Inwoner Villa Esperanza, metselaar
Neyza Oviedo Pabón	Studente Rechten/ inwoner OTB Francisco, Zona Sur
Jeanet García	Dochter President Villa Esperanza
Veronica García	Dochter President Villa Esperanza
Docent Genoveba	Onderwijzeres op schooltje 'Rosario', moeder
Berta Elisa Haagen	Sociologe uit Santa Cruz
Gustavo Olivera	President NGO Agua Boliviana
José Ledezma	Architect bij Subalcaldía
Maria Lohman	Ex-directrice CEDIB, oprichtster SomosSur
Dieter Marcus	Cameraman/inwoner Zona Norte
Margarita Pabón	Inwoner OTB SPR, moeder van Neyza
José Rejas	Generaal Prefectura, afdeling Seguridad Ciudadana
Patricia Reynolds	Lerares Spaans/ inwoner Zona Norte
Carla Rivera	Sociologe, gastzus
Erve Rivera	Politicus (MAS), gastbroer
Sonia Rivera	Gastmoeder
Theo Roncken	Acción Andina
Florencia Valdez	Presidente van Consejo Districtal
Yelka Vargas	Directrice schooltje 'Rosario', Villa Esperanza
Doña Victoria	Inwoner Villa Esperanza, verkoopster bij schooltje 'Rosario'
Wilfredo	Jongere Villa Esperanza, taxichauffeur op de lijn

Bijlage 4 : Bijgewoonde vergaderingen en bijeenkomsten

Datum	Plaats	Organisatie	Onderwerp
12-03-2006	Cochabamba	OTB San Francisco	Vergadering OTB
21-03-2006	Cochabamba	Coordinadora de Movimientos Sociales e Intelectuales LatinoAmericanos	Eigen gemeente voor La Zona Sur
02-04-2006	Cochabamba	OTB Villa Esperanza	Vergadering water
09-04-2006	Cochabamba	OTB Villa Esperanza	Vergadering algemeen
15-04-2006	Cochabamba	District, Centro de Salud	Vergadering/verjaardag
25-06-2006	La Paz	PADEM	Tafelgesprek LPP
07-05-2006	Cochabamba	District	Vergadering algemeen
18-05-2006	Cochabamba	District	Vergadering algemeen
21-05-2006	Cochabamba	OTB Villa Esperanza	Vergadering Transport
21-05-2006	Cochabamba	OTB Villa Esperanza	Vergadering Junta Escolar

Bijlage 5 : Inventarisatie lijst

Nombre :
 Numero Casa :
 Tienda :
 Telefono :

1. Razon no contestada :

- Ausente
- Rechazada
- Otro:

2. Quién contesta la encuesta?

- Sexo: F M
- Edad :
- Relacion Familiar :
- Estado Civil :
- Idioma Madre : Q A C ..
- Segunda – Tercer idioma :

3. Situación Familiar en la casa:

- Cuantas personas viven en la casa :
- Hombre, Edad:
- Hombre ausente por : Fallecido Trabajo campo - ciudad Divorciado Migrado Otro:
- Mujer, Edad :
- Mujer ausente por: Fallecido Trabajo campo - ciudad Divorciado Migrado Otro:
- Abuelito, Edad:
- Abuelita, Edad:
- No Hijos
- Hijos y Edad: 1: 2: 3: 4: 5: 6: 7: 8: 9: 10: 11: 12:
- Hijos Ausentes y Edad: 1: 2: 3: 4: 5: 6: 7: 8: 9: 10:
- Nietos y Edad 1: 2: 3: 4: 5: 6: 7:
- Otro Familiares:

**4. Si tiene hijos, asisten a una escuela ?
 (Indica nivel KI, PRI, COL, UNI, PRO)**

1: 6:
 2: 7:
 3: 8:
 4: 9:
 5: 10:

5. Ocupación Principal :

- Mujer :

- Hombre :

6. Hay alguien en la familia que ha migrado?

- No
- Sí, donde?

IDENTIDAD**7. Lugar de nacimiento (y departamento)**

- El hombre:
- La Mujer:

8. Hace cuanto vive en Cochabamba?:**9. Porqué ha migrado a la ciudad?****10. Hace cuanto vive a Villa Esperanza:****11. Ud tiene familiares que viven en VU?**

- No
- Si, Cuantos familiares :

12. Si ud es de otro lugar, regresa regularmente ?

- No
- Sí, con que frecuencia ?

13. Idioma que habla mas en la casa:

- Quechua
- Aymara
- Guaraní
- Castellano
- Quechua y Castellano
- Aymara y Castellano
- Guaraní y Castellano
- Quechua, Aymara y Castellano
- Otro:

14. Después que ha migrado, se siente mas

- (Lugar de nacimiento) ...
- Cochabambino
- Ambos

15. Con que parte de Cochabamba se identifica lo mas :

- Cochabamba
- Zona Sur
- Villa Esperanza

16. Ud sabe leer y escribir:

- La mujer ○ No ○ Sí
- El hombre ○ No ○ Sí

17. Religión de la familia:

- Católica
- Evangélica
- Cristiana
- Otro :

BARRIO

18. Distribución Agua:

- Agua por carro repartidor (barriles)
- Agua de pozo – laguna – río
- Agua en Cisterna Personal
- Otro :

19. Ud va tener Agua cuando se realize la red ?

- Si
- No, porque ...
- Tal vez, porque....

20. Tiene energía eléctrica ?

- Sí
- No

21. Tiene animales ?

- No
- Perro(s)
- Gato(s)
- Gallo(s)/gallina(s)
- Chancho(s)
- Oveja(s)
- Vaca(s)
- Otro:

OTB

22. Usted sabe que es un OTB?

- No ○ Mas o Menos ○ Sí

23. Su parte del barrio es afiliado en la OTB ?

- Sí ○ No ○ No tengo idea

24. Usted o su pareja asiste a las reuniones de la OTB ?

- No ○ A veces ○ Siempre

-----si activo: continua 25 – 28 -----

25. Usted o su pareja se considera un miembro activo de la OTB de Villa Esperanza ?

- Inactivo ○ Poco ○ Mas o Menos
- Activo ○ Muy Activo

26. Si contesto inactivo o poco : porqué ?

27. Como se siente usted sobre el trabajo de su OTB ?

- Insatisfecho ○ Poco Insatisfecho
- Igual ○ Poco Satisfecho
- Satisfecho

28. Usted piensa que la OTB representa a todos los vecinos de Villa Esperanza ?

- No ○ Poco ○ Igual ○ Si ○ Mucho

29. Ud se siente parte de villa Esperanza?

- Si, porque..
- No, porque..

30. Si usted puede definir el sentimiento en este barrio, como lo definiría ?

- Dividido ○ Poco Dividido ○ Igual
- Unido ○ Muy unido

31. Usted o su pareja es activo en un otro tipo de organización ?

- No
- Sí :

32. Usted se siente seguro en esta villa ?

- Seguro , porque...
- Inseguro, porque...

33. Si podría desear algo por este barrio, que desearía?

Bijlage 6 : Inventarisatie resultaten¹⁰⁹**1. Algemene informatie**

Aantal afgenomen surveys	: 76
Beantwoord door mannen	: 31
Beantwoord door vrouwen	: 45
Gemiddelde leeftijd man des huizens	: 42
Gemiddelde leeftijd vrouw des huizens	: 40
Gemiddeld aantal kinderen per gezin	: 4,3
Gemiddeld aantal inwoners in huis	: 6

Beroep vrouwen : huisvrouw en koopvrouw

Beroep mannen : constructie/metselaar, transport, handelaar

Vrouwen/moeders die kunnen lezen en schrijven	: 55 (72%)
Vrouwen/moeders die niet kunnen lezen en schrijven	: 21 (28%)
Mannen/vaders die kunnen lezen en schrijven	: 62 (82 %)
Mannen/vaders die niet kunnen lezen en schrijven	: 14 (18 %)

2. Migratie

<u>Geboorteplaats</u>	<u>Aantal mannen</u>	<u>Aantal vrouwen</u>
Oruro	24 (32%)	23 (30%)
La Paz	16 (21%)	15 (20%)
Cochabamba provincie	14 (18%)	16 (21%)
Cochabamba stad	10 (13%)	11 (14%)
Potosi	8 (11%)	9 (12%)
Chuquisaca (Sucre)	2 (3%)	1 (1%)
Santa Cruz	1 (1%)	1 (1%)
Peru	1 (1%)	0 (0%)

- Gemiddeld wonen de families 13 jaar in Cochabamba.
- Gemiddeld wonen de families 6,5 jaar in Villa Esperanza.
- 37 families geven aan familieleden te hebben in Villa Esperanza (dubbele telling mogelijk)
Later volgen de familieleden.

40 van de 55 (73%) families die oorspronkelijk uit een ander dorp/provincie komen of een partner hebben die uit een ander dorp/stad komt, keert soms terug naar zijn/haar dorp voor handel, familiebezoek en festiviteiten.

¹⁰⁹ Een respondent is in deze survey het hoofd van het gezin. De surveyresultaten zijn ingekort. Alleen de gegevens die mijns inziens relevant zijn voor deze thesis komen hier aan bod. Ik geef te kennen dat ik geen wiskundige, socioloog of sociaal geograaf ben, waardoor er wellicht op- of aanmerkingen te maken zijn wat betreft mijn werkwijze bij deze onderzoeksmethode. Ik wil daarom toelichten dat ik deze survey heb afgenomen puur om mij snel een degelijk beeld te vormen van de samenstelling en leefwijzen van de bewoners van de wijk. Ik heb voor de survey geprobeerd een zo divers mogelijke respondentensamenstelling te nemen, waardoor de survey enigszins representatief kan zijn voor de gehele wijk. Nochtans dienen deze gegevens alléén ter ondersteuning van mijn bevindingen, en niet ter onderbouwing.

3. Moedertaal van respondent

Castellano : 30 gezinnen(40%)
 Quechua : 29 gezinnen (38%)
 Aymara : 17 gezinnen (22%)

4. Religie

Katholiek : 47 gezinnen (62%)
 Evangelisch/protestant : 21 gezinnen (27%)
 Anders : 6 gezinnen (8%)
 Geen : 2 gezinnen (3 %)

5. Publieke voorziening: water

Tankauto : 69 gezinnen (91%)
 Persoonlijke watertank : 3 gezinnen (4%)
 Natuurlijke bron : 4 gezinnen (5%)

51 gezinnen (67%) willen vaste watervoorziening betalen als de gelegenheid zich voordoet
 15 gezinnen (20%) twijfelen (sceptisch over uitvoering/geld)
 10 gezinnen (13%) weten zeker dat ze zich nu geen vaste watervoorziening kunnen veroorloven

6. OTB**Weet u wat een OTB is?**

Nee : 25 respondenten (33%)
 Ongeveer : 14 respondenten (18%)
 Ja : 37 respondenten (49%)

Weet u of uw huis of groep huizen bij de OTB geaffilieerd is?

Nee : 8 respondenten (11%)
 Geen idee : 9 respondenten (12%)
 Ja : 59 respondenten (77%)

Gaat u/uw partner/ouder naar de vergaderingen van de OTB?

Nee : 18 respondenten (24%)
 Soms : 24 respondenten (31%)
 Altijd : 34 respondenten (45%)

Wat is uw mening over het werk dat de OTB verricht?

Ontevreden : 5 respondenten (9%)
 Een beetje ontevreden : 14 respondenten (24%)
 Geen mening : 8 respondenten (14%)
 Een beetje tevreden : 17 respondenten (29%)
 Tevreden : 14 respondenten (24%)

Representeert de OTB volgens u alle burens in Villa Esperanza?

Niet representatief	: 7 respondenten	(12%)
Matig representatief	: 12 respondenten	(21%)
Geen mening	: 7 respondenten	(12%)
Representatief	: 32 respondenten	(55%)
Sterk representatief	: 0 respondenten	(0%)

Opgegeven redenen om niet actief deel te nemen aan de OTB vergaderingen:

- Het bestuur laat ons toch niet praten
- Ze informeren ons onjuist
- Ik vind het bestuur slecht
- Ik ben een huurder, ik bemoei me niet met de zaken uit deze wijk
- Ze geven ons smoesjes (rodeos) tijdens de vergaderingen
- Het bestuur interesseert zich niet voor wat wij te zeggen hebben

Voelt u dat u deel uit maakt van Villa Esperanza?

Ja	: 62 respondenten	(82%)
Nee	: 14 respondenten	(18%)

Welk gevoel heeft u over uw wijk Villa Esperanza ?

Villa Esperanza is verdeeld	: 18 respondenten	(24%)
Villa Esperanza is matig verdeeld	: 19 respondenten	(25%)
Ik heb geen mening	: 11 respondenten	(14%)
Ik vind Villa Esperanza verenigd	: 26 respondenten	(34%)
Ik vind Villa Esperanza sterk verenigd	: 2 respondenten	(3%)

Bent u of is uw partner/ouder actief in een andere organisatievorm?

Nee	: 49 respondenten	(64%)
Ja	: 27 respondenten	(36%)

Voelt u zich veilig in Villa Esperanza?

Veilig	: 46 respondenten	(60%)
Onveilig	: 30 respondenten	(40%)